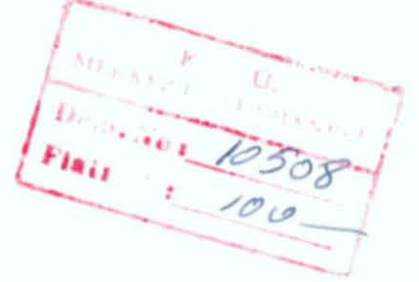

118

KARADENİZ ÜNİVERSİTESİ*FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ NUMARASI

Genel :
Anabilim Dalı:
Program :

.KAHRAMANMARAŞ'TA KORUMA VE
DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Hicran BOZDEMİR

Yöneten: Yrd. Doç. Dr. Veyis ÖZEK

TRABZON (Ocak-1986)

TEL YÜKL. mim2 802 *

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VI
ÖZET	VII
GİRİŞ	IX
1. B Ö L Ü M	
TANIMLAR, SINIFLANDIRMA, KORUMA NEDENLERİ, KORUMA ÇEŞİTLERİ	
1.1. Korumanın Genel Tanımı Ve Kentsel Koruma	1
1.2. Korunacak Değerler Ve Sınıflandırılmaları	2
1.2.1. Korunacak Değerlerin Kapsıma	2
1.2.2. Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği Konseyi, Mimari Mirası Koruma Envanteri Çalışmalarına Göre Korunacak Değerlerin Sınıflandırılmaları.....	3
. Anıt Tanımı ve Sınıflandırılmaları....	3
. Sit Tanımı ve Sınıflandırılmaları	4
1.3. Koruma Nedenleri	6
1.4. Korunacak Değerler İçin Koruma Çeşitleri	8
1.5. Bölüm Sonucu	10
2. B Ö L Ü M	
TÜRK KENTLERİNDE YAPISAL BOZULMA NEDENLERİ	
2.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Kent Karakteristikleri..	13
2.1.1.Toplumsal Özellikler	13
2.1.2.Ekonomik Özellikler	14
2.1.3.Fiziksel Özellikler	15
2.1.4.Cumhuriyet Öncesi Yapılaşma Hareketleri..	21

2.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Kent Karakteristikleri..	29
2.2.1. Toplumsal Özellikler.....	29
2.2.2. Ekonomik Özellikler	31
2.2.3. Cumhuriyet Dönemi Yapılaşma Hareketleri.	33
2.3. Günümüzde Türk Kent Dokuları Ve Sorunları.....	38
2.4. Bölüm Sonucu	41

3. B Ö L Ü M

TÜRKİYE'DE KORUMA ÇALIŞMALARI

3.1. Yasal Açıdan Koruma Çalışmaları	42
3.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Koru- ma Çalışmaları	42
. 13.2.1869 Tarihli Asari Atika Nizamnamesi	43
. 7.4.1874 Tarihli Asari Atika Nizamnamesi	43
. 1884 Tarihli Asari Atika Nizamnamesi..	44
. 13.5.1889 Tarihli. Müze-i Hümayun Nizamnamesi	44
. 10.4.1906 Tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi	45
. 28.7.1912 Tarihli Muhafaza-ı Abidat Nizamnamesi.....	46
. Muhafaza-ı Asar-ı Atika Encümeni Dairesinin Kuruluşu	47
3.1.2. Cumhuriyet Dönemi Ve Sonrası Koruma Çalı- şmaları	47
. 1922 Hars Müdüriyetinin Kurulması.....	47
. Anıtları Devlet Daireleri Arasında Taksim Eden Kanunlar.....	48
. Eski Yapıların Korunması Komisyonu....	49
. (1933) Belediye Yapı ve Yollar Kanunu.	50

. Eski Eserleri Koruma Encümeni, Eski Eserler ve Müzeler I.ci Danışma Komisyonu	50
. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun Kuruluşu (GEEAYK)....	51
. 16.7.1956 Tarih ve 6785 Sayılı İmar Yasası	53
. Tarihi ve Mimari Değeri Olan Eski Eserlerin Vakıflar Genel Müdürlüğüne Devri.....	54
. Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlâkı.....	54
. 1961 Anayasası	55
. Venedik Tüzüğü	55
. 9.7.1956 Tarihli Belediye Yapı ve Yollar Kanununa Koruma Konusunda Ek Maddeler.....	56
. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı....	60
. Eski Eserler Yasası	60
3.1.3. Günümüzde Uygulanmakta Olan Koruma Çalışmaları (1983...).....	62
. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	62
. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu İle Bölge Kurullarının Kurulması	64
. 2981 Sayılı Yasa Gerekçesi ve Komisyon Raporları.....	68
3.2. Koruma Çalışmalarında Parasal Kaynaklar	69
3.2.1. Eski Eserlerin Korunmasını Destekleme Önlemleri	69
. Emlâk Vergisi İndirimi	69

. Eski Eserlerin Turizm Amaçlı Kullanımına Yönelik Yatırımlara Sağlanan Krediler.....	69
. Muafiyetler	70
. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu....	71
. Özel Hukuka Tabi Gerçek ve Tüzel Kişilerin Mülkiyetinde Bulunan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu Yönetmeliği	72
3.2.2. Kamulaştırma	80
3.3. Korunacak Değerlerin Saptama, Sınıflama ve Koruma İlkeleri	81
3.3.1. Korunacak Değerlerin Tanımları, Saptamaları ve Değerlendirme Ölçütleri	81
. Tanımlar	81
. Saptama	82
. Değerlendirme Ölçütleri	83
3.3.2. Sit Alanı İçindeki Yapıların Saptama, Sınıflama ve Koruma İlkeleri	85
. 1. Grup Yapılar	85
. 2. Grup Yapılar	85
. 3. Grup Yapılar	88
3.3.3. Sit Alanı İçindeki Yapılarda Koruma Uygulaması	89
3.3.4. Korunacak Sit Alanlarının Saptama, Sınıflama ve Koruma İlkeleri	90
3.3.5. Sit Alanlarında Koruma Uygulaması.....	91
3.4. Türkiye'de Koruma İle İlgilenen Kuruluşlar	92
3.4.1. Devlet Kuruluşları	92
. Koruma İle Doğrudan İlgilenen Kuruluşlar	92

. Koruma İle Dolaylı İlgilenen Kuruluşlar	93
3.4.2. Özel Kuruluşlar	93
3.5. Bölüm Sonucu	93

4. B Ö L Ü M

KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİNDE ALAN ÇALIŞMASI

4.1. Kahramanmaraş Kentinin Seçim Nedeni	95
4.2. Kentsel Değerlendirme	96
4.2.1. Ülke İçindeki Yeri	96
4.2.2. Tarihi Gelişme.....	96
4.2.3. Ekonomik Yapı	97
4.2.4. Nüfus	98
4.2.5. Ulaşım	99
4.2.6. Turizm Potansiyeli	100
4.2.7. Fiziksel Durum	100
. Coğrafi Durum	100
. İklim	101
. Jeolojik Yapı	102
4.2.8. Eski Kent Doku Karakteristikleri.....	103
4.3. Çözümleme	
4.4. Sonuç ve Öneriler	

KAYNAKLAR

EKLER

RÖLÖVELER

RESİMLER

ÖNSÖZ

Bu çalışma K.Ü.Mühendislik-Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümünde yapılmıştır.

Çalışmamda; bana yardımcı olan ve çalışmalarımı
yönlendiren Sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Veyis ÖZEK'e
teşekkürlerimi sunarım.

Ö Z E T

Kahramanmaraş kenti Cumhuriyet sonrasında ekonomik gelişmenin yavaşlığı, kentler arası ulaşım imkânlarının az olması gibi nedenlerle hızlı bir kentleşme göstermemiştir. Bundan dolayı kent kısmende olsa bozulmamış eski kent dokusuna sahiptir.

Çalışmamda Kahramanmaraş kentinin fiziksel değerlendirilmesi yapılarak seçilen örnek alanda koruma değerlendirme çalışması amaçlanmıştır.

Birinci bölümde; korumanın genel tanımı ve kentsel koruma, korunacak değerler ve sınıflandırılması, koruma nedenleri, korunacak değerler için koruma çeşitleri açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Cumhuriyet öncesi Türk kent karakteristikleri, Cumhuriyet dönemi Türk kent karakteristikleri ve günümüzde Türk kent dokuları ve sorunları başlıkları altında Türk kent dokularında yapısal bozulma nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; Türkiye'de koruma çalışmaları tarihsel süreç içinde incelenerek, korunacak değerler için sap-tama, sınıflama ve koruma ilkeleri belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde; Yavaş kentleşme örneği gösteren Kahramanmaraş'ta koruma-değerlendirme amaçlı alan çalışması yaparak seçilen örnek alanda koruma önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

GİRİŞ

Ekonomik gelişmeye bağlı olarak yeterli ulaşım olanaklarına sahip olmayan kentler yavaş bir kentleşme göstererek eski kent dokusunu koruyabilmişlerdir. Değişen imkânlar sonucu kentlerde yeni ihtiyaçları karşılayacak düzenleme ve planlama çalışmaları yapılmıştır.

Yavaş bir kentleşmeye örnek olarak seçilen Kahramanmaraş'ta eski kent dokusu incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucu seçilen örnek alan da alan çalışması yapılarak binaların bugünkü ve gelecekteki kullanım olanaklarına göre öneriler getirmeye çalışılmıştır.

1. B Ö L Ü M

1. TANIMLAR, SINIFLANDIRMA, KORUMA NEDENLERİ KORUMA ÇEŞİTLERİ

1.1. KORUMANIN GENEL TANIMI VE KENTSEL KORUMA

Mimari anlamda koruma genel tanımıyla; geçmişten günümüze gelebilmiş olan bina veya bina gruplarının çevreleriyle oluşturdukları özellikleriyle yaşatılmasıdır.

Tarihi, mimari, görsel, sanatsal, estetik değer taşıyan anıtsal binaların korunmaları XVIII yüzyıla kadar uzanmaktadır. Tek başına anıt özelliği taşımasına rağmen bina gruplarının çevreleriyle beraber korunmaları ise 2.ci Dünya Savaşından sonra başlamıştır. Bu "tarihi çevre koruma" düşüncesiyle toplumların gelişme süreci içinde kendilerine özgü niteliklerle oluşturduğu fizik mekanların korunmaları amaçlanmıştır. Çünkü tarihi çevreler toplumların sosyal, ekonomik, kültürel yapısını tanımamıza yarayan veriler durumundadır.

Bu verileri en iyi biçimde değerlendirek ve koruyarak yaşatmak, gelecek kuşaklarında tanımalarına olanak sağlayabilmek en büyük çabalarımızdan biri olmalıdır.

1.2. KORUNACAK DEĞERLER VE SINIFLANDIRILMALARI

1.2.1. KORUNACAK DEĞERLERİN KAPSAMI:

Sadece anıt nitelikli binaların korunmaları olarak başlayan koruma çalışmaları giderek binaların çevreleriyle oluşturdukları özellikleriyle korunmalarına yönelmiştir.

Venedik Tüzüğünde; "Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar"⁽¹⁾ şeklinde belirtilen "tarihi anıt kavramı" ile korunacak değerlerin kapsamı genişletilmiştir. Bu tanımlamaya göre korunacak değerler bir bina, bina grupları, bina parçaları, bir mahalle bir sokak, kentsel yerleşme, kırsal yerleşme, sanat değeri olan eserler, sanat ve tarihi değeri olan bölgeler, arkeolojik eserler veya arkeolojik eserlerin bulunduğu bölgeler olabilmektedir.

1.2.2. AVRUPA KONSEYİ KÜLTÜREL İŞBİRLİĞİ KONSEYİ, MİMARİ MİRASI KORUMA ENVANTERİ ÇALIŞMALARINA GÖRE

KORUNACAK DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMALARI:

Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği Konseyi, Mimari Mirası Koruma Envanteri çalışmalarında korunacak değerler anıt ve sit olarak iki gruba ayrılarak sınıflandırılmıştır⁽²⁾.

- ANIT TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI:

Tarihi, artistik ya da arkeolojik mimari tek bina veya bina grupları olarak tanımlanan "anıt" sınıflandırılması;

1- Dini mimari örnekleri; Manastırlar, kilise, imaret, mezar anıtları...

2- Askeri mimari örnekleri; Kaleler, kışlalar, siperler, şatolar...

3- Sivil Mimari örnekleri; Saraylar, halk evleri, Devlete ya da halk idarelerine ait binalar, köprüler...

4- Özel mimari örnekleri; Şatolar, oteller, konutlar, mağazalar...

5- Endüstri ve Tarımsal mimari örnekleri; Fabrikalar, atölyeler, tahıl anbarları, silolar, değirmenler...

- SİT TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI

Doğa ya da kişi tarafından yaratılan bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihi, etnografik, bilimsel, edebi ya da efsanevi önemi, korunması ve değerlendirilmesini gerektiren bütünlükler olarak tanımlanan "Sit" alanlarının sınıflandırılmaları:

1- Doğal Sitler

- . Küçük yaygınlıkta sitler; Kayalar, şekiller, mağaralar, uçurumlar...
- . Sınırlı manzaralar: Göller ve gölcükler, dağlar, ovalar, koylar, körfezler...
- . Yaygın sitler; Doğal park özellikli geniş dağ, ova, vadi, kıyı manzaraları...

2- Tarihi Sitler

3- Bilimsel Sitler

- . Jeolojik oluşumlar
- . Paleontolojik tabakalar
- . Katılaşmadan oluşan mağaralar
- . Arkeolojik değerli kalıntılar
- . Etnografik değerli kalıntılar

4- Kentsel Sitler

Mimarileri, bütünlükleri, homojenlikleri ile kendilik-

lerinden bir tarihi, arkeolojik veya artistik değer taşıyan yığılmalardan oluşan bina bütünlüğü "kentsel sit" olarak tanımlanmaktadır.

- . Genellikle merkezi bir yerin etrafında oluşmuş kent ya da kasabaların tarihi merkezi,
- . Anıtsal bütünlükler,
- . Kompozisyona aks teşkil eden kurulaşma açılan anıtsal perspektifler (Kolonlar, Zafer Takları...vs)
- . Tarihi çevreye gerekli olan bağlayıcı dokuyla ayrılan anıtlar,
- . Açılımlı yollar,
- . Anıt değeri ya da ilginç perspektifleri olmaksızın homojenlik gösteren özellikleri nedeniyle bir bütünlük oluşturan yapılar,
- . Anıtların civarları,
- . Katedral ya da kilise avluları,
- . Nehirler ve tarihi konutlar, anıtsal bütünlüklerle çevrili kent kanalları,
- . Surlarla çevrili kentler,
- . Eski bir kentin ya da kasabaların silüeti ve hacmi,
- . Düzenlenmiş parklar ve bahçeler.

5- Karmaşık Sitler

- . Yer yer pitoresk yığılmaların yer aldığı doğal alanlar,

- . Kentler ve kasabaların doğal çevresi,
- . Tek kalmış anıtların doğal çevresi.

Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği Konseyi, Mimari Mirası Koruma Envanteri çalışmalarında anıt ve sitlerin korunma dereceleri sahip oldukları özelliklere göre belirlenmiştir.

o ANITLARIN KORUMA DERECELERİ

1. Derece korunacak anıt: Orjinal özellikleri ile korunacak eserler.
2. Derece korunacak anıt: Orjinal özelliğini yitirmiş eserlerin Uzman yetkililerce korumayı gerektiren bazı parçaları dışında değişimine izin verilen binalar.
3. Derece korunacak anıt: Yerlerine, çevrenin karakteristik özelliğini bozmayacak tipte yeni bina yapılabilecek binalar.

o SİTLERİN KORUMA DERECELERİ

Sitlerle bütünlerin ve kültürel değerlerin korunması için, üç koruma derecesi saptanabilir.

1. Derece : Kesin sit,
2. Derece : Korunmasına üstünlük tanınan sit,
3. Derece : Gelişmesine üstünlük tanınan sit.

1.3. KORUMA NEDENLERİ

Tarihi çevre koruma nedenlerinden en önemlileri aşağıdakiler gibi olabilir.

o BELGE NİTELİĞİ TAŞIMALARI

Mimari tarihi, bölgesel, estetik ve sanat değeri taşıyan bina veya bina grupları toplumların geçirmiş oldukları evreleri kanıtlayan belgeler olmaktadır. Konut mimarisi sos-

yal yapının ve yaşama kültürünün en önemli görüntüsü olup tarihi gelişmenin her çağında insanın günlük yaşantısı ile konut arasında, organik bir bağ oluşmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde. Türk tarihinin toplum yapısını tanımak ve hatırlamak bakımından en önemli kalıntılardan biri belki de en başta geleni Türk evi ve kentsel yapı olmaktadır⁽³⁾.

Günümüz değişen yaşam koşullarında geçmişle günümüz arasında bir bağ oluşturarak toplumların geçirmiş oldukları evreleri kanıtlayan, korunması gereken değerler bugün bizim faydalanabildiğimiz gibi gelecek kuşaklarında faydalanabilmelerine olanak sağlamak enbüyük amacımız olmalıdır.

o EKONOMİK YÖNDEN ÖZELLİK TAŞIMALARI

Hızlı kentleşme, kırdan kente göç olayı, sosyal yaşamda değişmeler, teknolojik ilerlemeler mevcut şehirlerde bir takım yeni düzenlemeler gerektirmektedir. Bu düzenlemeler yeni yapılara, alt yapı hizmetlerine olan talebin artmasına neden olmaktadır. Tarihi çevrede mevcut yapıların günümüz kullanım olanakları açısından değerlendirildiğinde konut sektörüne yardımcı olacağı beklenilir.

o TURİZM İLE ÜLKE KALKINMASINA YARDIMCI OLMALARI

Sanayileşmekte olan veya sanayileşmemiş ülkelerde anıtlar turizm açısından bir gelir kaynağı durumunda olmaktadır. Buradan bir anıtın insanların kültürel, görsel açıdan istifade

desine sunulması gereği ortaya çıkar.

Turistik ürünü oluşturan faktörlerden biri de tarihsel değerler olmaktadır. lke kalkınmasına turizm yönüyle katkıda bulunacak olan tarihi çevrelerin değerlendirilerek korunmaları gerekmektedir.

o SOSYAL YÖNDEN ÖZELLİK TAŞIMALARI

Günümüz değerşen yaşam koşulları ve teknolojik alandaki ilerlemeler konut mimarisinde tek dzelik, monotonluk gibi özellikler yansıtır. Geleneksel konut mimarisinde ise; yaşama, doğaya, çevreye uygunluk, ölçek ve konumları yönünden kişilere insancıl bir ölçekte yaşamanın rahatlığını sağlayacak özellikler taşımaktadır.

Tarihi evre ögeleri, ağdaş biçimde yorumlanarak günümüz mimarisine ilham kaynağı olması yanında, kişiler arası sosyal yakınlaşmayı sağlayacak özelliklere de sahiptir.

1.4. KORUNACAK DEğerLER İÇİN KORUMA ÇEŞİTLERİ

Korunacak değerlerin fiziksel ve işlevsel koşullarına kültürel değerine göre uygulanacak koruma eŐitleri konservasyon, restorasyon, rvitalizasyon olmaktadır.

o KONSERVASYON

Binaların korunmaları ve muhafaza edilmeleri bilinen

ve uzun bir tarihe sahip bir olaydır. Bir kaç yıl için sadece önemli anıtlar restore edilerek korunmuştur. Kent ve kent dokularının korunma fikri ise yeni bir olaydır. Toplumların sosyo ekonomik, kültürel yararı biçimini tanımamıza olanak veren kentsel dokuların karakteristik öğeleriyle korunmaları amaçlanır. Örneğin: Safranbolu.

o RESTORASYON

Restorasyonda, temel kural her değiştirilen kısmın yerine yenisi en iyi malzeme ile daha mükemmel ve ustalıkla koymaktır⁽⁴⁾. Böylece; korunacak değerlerin zamanla çeşitli etkenlerin etkisiyle oluşan değişmelerini orijinal özelliğini bozmadan onarım, düzeltme işlemleri amaçlanmaktadır.

Günümüzde uygulanmakta olan restorasyon metodlarının başlıca beş grupta toplandığı görülmektedir⁽⁵⁾.

1- KONSOLİDASYON; Korunacak değerlerin onarılarak, muhafaza edilmesidir. Herhangibir anıtı konsalide ederken, önemli olan nokta; korunacak değere eklenen yeni elemanlarla mevcut olan kısımlar arasında estetik bakımından doğacak uyumsuzluğun önlenmesidir.

2- LIBERASYON; Korunacak değerlerin orjinal yapısını bozacak eklentilerin ortadan kaldırılmasıdır.

3- REİNTECRASYON; Orjinal özelliğine göre mevcut bina-
da oluşan yıkılan, yok olan parçaların bir araya getirilerek
bütünlüğün sağlanmasıdır.

4- RÖKONSTRÜKSİYON; Kentsel bir bütünün, bir parçanın
ya da herhangi bir yapı veya bileşenin yeniden orjinal şek-
liyle inşa edilmesidir⁽⁶⁾.

5- RENOVASYON; Kent, kentsel parça, bina ya da binanın
herhangibir bölümü, belirli kısımların yenileştirilerek muha-
faza edilmeleridir⁽⁷⁾.

o RÖVİTALİZASYON

Korunacak değerın yapısına uygun bir işlev verilerek
yaşatılmasıdır. Restore edilen eserlerden bazıları ilk işlev-
lerini günümüzde de aynen devam ettirmişlerdir. Bunların dı-
şındakiler için yapısına uygun işlev verilerek yaşatılması
gerekmektedir⁽⁸⁾

1.5. BÖLÜM SONUCU

Anıt niteliğinde mimari değerlerin korunması olarak
başlayan koruma çalışmaları giderek toplumların toplumsal ve
ekonomik, kültürel evrelerini kanıtlayan verilerin karakte-
ristik özellikleriyle kentlerin veya kent parçalarının korun-
malarına yönelmiştir.

Korunacak mimari değerlerin tarihsel, kültürel, işlevsel açıdan değerlendirilmeleri ortaya çıkmaktadır. Tarihi kültür mirasımız olan mimari değerler için en uygun işlevler verilerek değerlendirilerek, korunmaları ve yaşatılmaları gelecek kuşaklarında tanıyabilmelerine olanak sağlamak en büyük abalarımızdan biri olmalıdır.

2. B Ö L Ü M

2. TÜRK KENTLERİNDE YAPISAL BOZULMA NEDENLERİ

Hızlı kentleşme, nüfus artışı, sosyal yaşam koşullarının değişmesi ile kentler sürekli olarak değişmektedir. Bu değişme koşulları kentlerde yeni düzenleme ve planlama çabaları gerektirir. Bu koşullar altında mevcut kent dokularında kısmen de olsa değişiklikler görülür. Bu değişmeler Cumhuriyet öncesi Türk kent karakteristikleri, Cumhuriyet dönemi Türk kent karakteristikleri ve günümüzde Türk kent dokuları ve sorunları olarak ele alınmıştır.

2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK KENT KARAKTERİSTİKLERİ

2.1.1. TOPLUMSAL ÖZELLİKLER

● TOPLUMSAL YAPI

Osmanlı toplumu; müderris, müftü, kadı, şeyhüislâm, vaiz gibi din görevlerine bakan kimselerden oluşan ulema, yöneticilerden oluşan askerler ve Müslüman ve Müslüman olmayan halktan oluşan reayadan kuruluydu. Osmanlı imparator-

luğunda üretim güçlerini denetim altına alan sistem tımar sistemiydi. Üretim güçlerinin kısıtlılığı, nüfusun doğurduğu tüketim gereksinmesinin karşılanması savaş ve fetihleri gerektirdiğinden, tımarlar askeri görevlere bağlanmış ve böylece sosyal yapı merkezi bir otorite altında bir ordu şeklinde örgütlenmiştir (9).

Toplum içinde dayanışmayı bir dereceye kadar sağlayan kuruluşlar ve toplum sınıfları arasında loncalar ve tarikatların rolü büyüktür. Selçuk ve Osmanlı devrinde tekke ve Şeyh, bir çeşit dini klüp olarak halka daha serbest, bir dereceye kadar entellektüel bir yaşantı temin ediyordu. Esnaf loncaları yarı dini bir karakteri olup, 13. 14. 15 yy. da önemli kuruluşlar Osmanlı külliyelerinin toplumsal dayanışmayı teşvik eden, modern anlamda bir sosyal merkez karakterine çok defa temas edilmiştir (10).

Devletin; kentlere özel ve devamlı bir mali yardımı, halkın da; kendi kentlerinin işlerinin yürütülmesi için yardımı yok denecek kadar azdı. Belediye yardımları için vergi alınmıyordu. Ancak kale tamiri, köprü bakımı ve miri yapıların bakımı için bazı kimselerden ve gruplardan yardım istenirdi. Müslüman ve özellikle Türk toplumunda, başka ülkelerdeki ne nazaran çok daha gelişmiş olan Vakıf müessesesi sorunu çözmektedir (11).

Şer'i kanununa bağılı olarak vakıflar sosyal bir amaçla yapılmış bütün girişimleri, bütün sosyal yardım işlerini içine alıyordu. Köprü, çeşme, sebil, havuz, kuyu, mezarlıklar gibi kamunun işlerine ait kurumlar, tapınaklar, medreseler, okullar, imaretler (fukarahane, misafirhane, aşhane, şifahane v.b imaret sayılırdı), zaviyeler, kütüphaneler hayır kurumları olmaktadır⁽¹²⁾.

• AİLE YAPISI

Aile yapısı zaman zaman akrabaları da içine alabilecek kadar büyük aile özelliği taşımaktaydı. Aile reisi, en büyük erkek olup, bu kişinin yaşlanması, rahatsızlanması gibi nedenlerle aile reisliği ondan sonra gelen en büyük erkeğe düşmekteydi. Tanzimat sonrası bu büyük aile tipinde büyük şehirlerde küçülmeler görülür.

2.1.2. EKONOMİK ÖZELLİKLER

Osmanlı imparatorluğu döneminde ekonomi tarıma dayanmaktaydı. İç ve dış ticaret yabancılardan elindeydi. Tarım dışı üretimde iş bölümü loncalar arasında olup, lonca üretiminde iş veren-işçi ilişkisi değil, usta-çırak ilişkisi vardı.

Veriler; Osmanlı sanayinin genelde çok küçük ölçekli üretim birimlerinden oluştuğunu, yakın pazar için üretime yöneldiğini ve hemen bütünüyle, tüketim malları üreten bir

Özellik taşıdığını göstermektedir. Kırsal kesimde, tarım üretimi için gerekli araç ve gereçlerin yapımı, el tezgâhı biçimi, dokuma ve değirmencilik alanlarında görülen sanayi üretimi, kent ve kasabalarda, öncelikle dokuma ve giyim, madeni ev eşyası ve yapı gereçleri alanlarında yoğunlaşıyordu. Üretim teknolojisi çok ilkel olan ve birkaç kişi ile çalışan üretim birimlerinin hammadde ve araç ve gereç gereksinimleri de yöresel olarak karşılanıyordu. Daha çok yerel gereksinimler için üretime yönelik olan sanayi yapısı Osmanlı pazarının kapitülasyonlar ve dış ticaret anlaşmaları ile Batı'da gelişen kitle üretimine açılması sonucu büyük bir çöküntü geçirdi. Yabancı sanayi ürünlerinin Osmanlı iç pazarına serbestçe girişiyle yerli üretimin gerilemesi sonucu esnaf örgütleri ve gedikler kapatıldı⁽¹³⁾.

2.1.3. FİZİKSEL ÖZELLİKLER

Türkler İslâmlığı benimsedikten sonra Anadolu'ya gelerek yerleşme düzenine geçmeye başlamışlardır. Bu ortam içinde göçebelik kavramı, İslâm dünya görüşü ve Anadolu'nun verileriyle belli bir oran içinde birleşerek yeni bir yaşama kavramı ve biçimi ortaya çıkarmıştır⁽¹⁴⁾.

Türkler Anadolu'ya geldikleri zaman Bizans kentleri; konutlar, kilise ve manastır, ticaret binaları topluluğundan meydana geliyordu. Kentlerde en dayanıklı malzeme ile yapılan binalar kiliselerdi. Dükkanlar dışında kente önemli ya da

belirgin noktalar meydana getirecek özel karaktere sahip ticaret binalarından söz edilemez. Mevcut kentlerin, Türk kentine dönüştürülmesi eyleminde, cami ve mescit inşaaası başı çeker. Ancak, kent ve kasabalarda; sadece cami ve mescit inşaaası ile yetinilmez, bunun hemen arkasında kültürel, sosyal, ticari nitelikli binaların inşaaası yer alır ve ticari nitelikli binalar zamanlama bakımından sosyal ve kültürel nitelikli binaların önüne geçer⁽¹⁵⁾.

Anadolu Türk kentleri doğal fiziki çevreden kesin sınırlarla ayrılmazlar. Bizans ve Selçuk kentleri surlar içindeydi. Bazı bölgelerde, özellikle doğu da; Erzurum, Sivas gibi kentlerde surlar Osmanlı devrinde de kısmen ayakta kalmıştır. Fakat 15. yüzyıldan sonra büyük Anadolu kentleri surlar dışına taşmış, birçok kentlerin daha başından surları olmamıştır⁽¹⁶⁾. Osmanlı döneminde yönetimin güçlülüğü, sur yapma ve sur içinde gelişme zorunluluğunu kaldırmıştır. Bu durum kentlerin fiziksel, biçimlenmesinde etkili olmuştur. Surlarla çevrili XII.ve XIV.yy kentlerinde ticaret ve zanaat eylemleri, surların kervan yoluna en iyi bağlantıyı sağladığı kent kapısının hemen dışında ya da kaleyi kervan yoluna bağlayan yol üzerinde bir meydan çevresinde yoğunlaşmıştır. Daha sonraları ticari eylemlerin kent içinde camiye yakın yerde bulunan büyük ticari merkez çevresine geldiği, haftalık pazarlarında yakın yerde kurulduğu görülmektedir. Önceleri pazarların kentin dış kapıları önünde kurulması daha sonrala-

rıda ticari eylemlerin kent merkezlerinde yer almaya başlaması, bütün Türk kentlerinde görülen bir gelişmedir⁽¹⁷⁾.

Kentler iki çeşit ticari merkeze sahiptirler. Birincisi: zanaat ürünlerinin alışverişinin yapıldığı ve depolama yapılan hanlar, kapalı ve açık çarşılardır. Diğeri ise yiyecek maddelerinin satıldığı pazar yerleridir. Bazı hallerde bu ikisi üst üste gelebilir. Fakat çoğu kez ayrıdır. Bu geçici olan pazar yerleri büyük kentler de eylemlerin çeşidine göre, tahıl pazarı, hayvan pazarı, gibi ayrı olabilir. Aynı şekilde çarşılarında, farklı zanaatlara göre bölümlere ayrıldığını, her sokağın bir özel kola ayrıldığını görmekteyiz. Birçok kentlerde yaptıkları işe göre isim alan hanlar mevcut olmuştur. Geçici pazar yerleri, şehirle köy ve göçebe arasındaki ilişkilerin günümüze kadar devam eden tek ifadesi olmuştur⁽¹⁸⁾.

Türk çarşı tipleri; üstü açık çarşılar, kapalı çarşılar, bedestanlar⁽¹⁹⁾ olup, Türk çarşılarına özgü en tipik yapı bedestanlardır. Bedestanların özel bir yapı halinde biçimlenişinin başlangıcı XIII. yy. sonlarına kadar gitmekteseyse de, bunların çoğalması, ülke çapında yaygınlaşması, kentlerde çarşıdaki merkezi yerini alma ve sonuçta sadece bir dükkanlar topluluğu olmanın ötesinde bir takım fonksiyonlar yüklenmeleri Osmanlı devrindedir⁽²⁰⁾.

Eğri bügrü genişlikleri farklı olan yollar, çıkmaz sokaklar Türk kentlerinin karakteristik özelliklerindedir.

Tekerlekli araç kullanımı, yerleşme formundaki serbestlikten dolayı yollar dar ve düzensizdir. Genellikle avlulu olan konutlar dışarı kapalı, içe dönük biçimlenme göstermektedir.

Osmanlı merkezi idaresinin göçebe halkı kentin çevresinde yerleşik düzene getirmek için giriştiği sistemli yerleştirme politikası sonucu, göçebe halde yaşayan boy ve oymaklar, beylerinin çevresinde kent ya da köy etrafında kendilerine verilen topraklara hayvanlarla beraber yerleştirilmişlerdir. Boy ve oymaklarda genellikle 50-200 nüfus barındığına göre, bir cami ya da mescit çevresinde toplanan mahalle büyüklüğü ortalama 20 ev kadar olmaktadır. Bununla beraber mahalle boyutları hakkında kesin bir şey söylenememektedir. Bazen mahalle sınırı çok büyük olabildiği gibi bazen daha küçük, bazen de sadece bir aile grubunun bir mahalleyi oluşturduğunu gözlemekteyiz (21).

Kenti oluşturan mahalle ünitelerinin merkezi ve mahallenin toplantı yeri mahallenin önemli kişisi imamın evi bulunan mescit ya da cami olup, camiler dinsel görevin yanı sıra, herhangi bir yerdeki halkı belirli zamanlarda biraraya toplayarak sosyal dayanışma olanağını sağlayan bazı eğitim işlerini yürüten toplumsal iletişim merkezi olarak görülen bir kurum olmaktadır (22).

Türk kentlerinde, cami, çeşme veya pazar yerlerindeki küçük meydanlar dışında meydan düşüncesi yoktur. Osmanlı kentlerinin bir cami veya diğer yapıların yapılarak yeni mahal-

leler kurulmasıyla geliştiğini görmekteyiz.

Tanzimat sonrası yönetsel yapıda yapılan değişmelerle kentlerin mekansal yapılarında da yeni ögelerin ortaya çıktığını görüyoruz. Bunlardan biri "yönetici merkez" olgusudur. 19. yy sonlarında oluşmaya başlayan yönetici merkezin nüvesi Hükümet Konağıdır⁽²³⁾.

Türk kentlerinin en önemli karakteristiklerinde biri Türk konutlarıdır. Topoğrafya, iklimsel veriler, malzeme olanakları, sosyo-kültürel yaşam dikkate alınarak oluşturulan Türk konutunun biçimlenmesinde toplumsal yaşam büyük rol oynamıştır. Evlerin dışa kapanık içe dönük olması ortak bir özelliktir. Evlerin bahçe ve avluların yüksek duvarlarla çevrilmesi, sokağa bakan pencerelerde kafes kullanılması, komşuya bakan duvarların sağır tutulması toplumsal yaşamın Türk konutunun biçimlenmesinde etkili olan özelliğidir.

Zamanla kat adedinin arttığı görülmekle beraber Türk konutu genellikle tek katlıdır. Bir kaç katlı evlerde, evin bulunduğu yer veya arsanın büyüklüğüne göre alt kat tamamıyla veya kısmen boşaltılır. Fazal ışık, güneş, hava ve manzara vermek arzusu mümkün olduğu kadar oturlan esas katın zeminden yükselmesine neden olmuştur. Ancak, geniş bahçe içinde ve kendiliğinden havadar ve ferah olan yerlerde esas kat zemine daha fazla yaklaşmıştır. Kent içinde, dar ve kalabalık mahalleler içindeki evlerde, oturma katı mümkün olduğu

kadar yükseltilir. Zemin katı yerine göre depo, ahır, arabalık, samanlık ve taşlık olarak kullanılır. Zemin çoğunlukla dövülmüş toprak veya taş kaplıdır⁽²⁴⁾.

Türk mahallesinde genellikle ağaç yoktur. Ancak, çeşme meydanlarında cami çevresinde ağaç bulunur. Buna karşılık evin bahçesi çeşitli bitki ve ağaçlarla doludur. Bunun nedenlerinden biri kadının bütün gün evde bulunmasından dolayı, çalışma, dinlenme ve toplumsal ilişkiler kurabilmesine olanak sağlayabilmektir. Zemin kat duvarı bu nedenle iç mekanla dışarıyı kesin olarak ayırır⁽²⁵⁾.

Sokaktan konuta direkt giriş yoktur. Avlu veya bahçeden geçilerek konuta girilir. Merdivenle sofaya geçilir. Odaların tümü Türk konutunda en önemli yer olan sofaya açılır. Sofa; sergâh, sergi, seyvan, çardak, divanhane, hayat gibi isimler almıştır.

Türk Evinde odaların en önemli özellikleri kendi başlarına, yapı içinde belirli eylemleri karşılayan birimler olmalarıdır. Her oda, yemek yeme, çalışma, yatma gibi eylemlerin gerçekleştiği bir ortamdır. Odaların kuruluşlarını ve yapı içindeki görevlerini şöyle özetleyebiliriz⁽²⁶⁾.

- o Kendi başlarına belirli eylemleri karşılayan bütünlerdir.
- o Bu ilkeler, toplumsal özelliklere bağlı olarak oluşmuştur.
- o Odalar bir ortak kullanma alanı çevresinde düzenlenir.
- o Bu ortak alanın yapı içindeki yeri ve durumu ise çeşitli etkilerle değişimler göstermiştir.

Türk konutunun dış cepheleri gösterişsiz, sadedir.

Buna karşın en özenilen mekanlar odalardır. Arsadaki düzen-sizlikleri üst kat planlarında kaybettiren çıkımlar Türk ko-nutunun biçimlenmesine ayrı bir özellik kazandırır.

2.1.4. CUMHURİYET ÖNCESİ YAPILAŞMA HAREKETLERİ

Osmanlı kent yönetiminde beledi ve mülki yönetim işlevleri birbirinden ayrılmamıştır. Kadı;şehrin yargı organı olduğu kadar şehirde güvenliğin koruyucusu, vakıfların denetçisi, beledi hizmet ve kolluk görevlerinde baş sorumlusuydu. Kadının bu görevleri yerine getirmesinde kendisine yar-dımcı olan başka görevliler ve kurumlar vardı. Beledi işlerin denetiminde "Muhtesip", imar düzeninin denetiminde "Mimarba-şı" kadının başlıca yardımcılarıydı. Kadıların adli,mülki ve

beledi alandaki görevleri 1826 yılına kadar sürmüŝ, bu tarihe kadar şehirlerin ekonomik yaşantısı "muhtesip" tarafından düzenlenirken, yürürlükteki sistemin yetersiz ve bozulmuş olduğu gerekçesiyle bir nizamname hazırlanarak esnaf işleriyle uğraşmak amacıyla İstanbul'da İhtisap Nazırlığı kurulmuş, muhtesibin görevleri bu daireye devredilmiştir. İstanbul dışındaki şehirlerde muhtesiplik kurumuna son verilerek, yerine merkezden atanan "İhtisap Müdürlükleri" kurulmuş ve şehirlerin kolluk ve beledi işlevleri, vergi toplama gibi görevleri bu memurluklara verilmiştir. 1836 da kurulan Evkaf Nazırlığının vakıf işlerininide yüklenmesiyle, kadılar sadece yargı organı olarak kalır⁽²⁷⁾.

Binaların yapımı ve onarımı, yolların onarımı gibi inşaat işleri, belediyeleşme ile ilgili görülmeyerek, yüzyılın ortalarına kadar temelde sayılacak düzeltme veya yenileşme geçirmemiştir. Tanzimat dönemi ile hızlanan örgütleşme çabaları ancak on yıl kadar bir süreden sonra inşaat işleri ile paralel olarak ele alınmış Ebniye Nizamnameleri ve Ebniye Beyannamesi ile düzeltilmeye çalışılmıştır. Çağdaş Belediye örgütlenmesine ilk yaklaşımlar II.ci Mahmut döneminde, yeniçeriliğin kaldırılmasını izleyen reformlar sırasında yapılmıştır. 1826 da kurulan İhtisap Nezareti şekline dönüşmüştür⁽²⁸⁾. şehirlerde yapılaşma sürecine ait ilk çıkarılan kanun Ebniye Nizamnamesi'dir.

Kırım savaşı sırasında bütün müttefik kuvvetler için merkezi üs işlevini gören İstanbul şehrinde, beledi hizmetlerin, sağlık koşullarının ve ulaşımın düzensizliği nedeniyle yabancı devletlerin yetkili temsilcilerinin yaptıkları başvurular üzerine 1854 yılında "İstanbul Şehremaneti Dairesi" kuruldu. Bu dairenin görevleri, zorunlu tüketim mallarının kolaylıkla bulunmasını gözetmek, narhı sağlamak ve denetlemek. Yol, kaldırım yapım ve onarımı, şehrin temizlik işlerinin yürütülmesi, çarşı-pazar ve esnaf denetimi, fiyat, kalite, ölçü, tartı denetimi, önceleri İhtisap Nezareti tarafından toplanan devlete ait vergi ve resimlerin toplanması ve maliyeye verilmesi gibi temelde geleneksel şehir yönetimine özgü görevlerdir. Şehremanetin başkanlığına tayinle gelen Şehremini'nin yanı sıra bir de "Şehir Meclisi" oluşturulmuştur. Bu meclise görgü ve bilgi sahibi bürokratlardan başka, halk ve esnaf temsilcileride alınmıştır. Şehir Meclisi kendisine verilen görevleri yerine getiremediğinden 3 yıl sonra dağılmıştır. İstanbul Şehremaneti Dairesinin 1855 yılında kurulan "Intizam-ı Şehir Komisyonunun ve 1858 yılında yürürlüğe giren 6.cı Daire-i Belediye Nizamatı'nın uygulanması, İstanbul şehrinin beledi sorunlarını çözemediği gibi Anadolu şehirlerinde ekonomik ve yönetsel güçlükler nedeniyle yaygın bir uygulama alanı bulamadı⁽²⁹⁾.

Anadolu'ya gelen göçmenlerin yerleştirme işleri Şehremaneti dairesine bırakılmıştı. 1859 yılına kadar Şehremaneti

tarafından yürütülen göçlerin ve göçmenlerin yerleştirilmesi sorunu hızla büyüdüğü, bu görevi Şehremaneti dairesinin yerine getiremeyeceği düşünülerek yeni bir örgütlemeye gidildi. Göçmenlerin her türlü sorunuyla uğraşacak bir göçmen komisyonunun kurulması için bir öneri hazırlanarak Meclis-i Ali de görüşüldü. Öneri 5 Ocak 1860 yılında Sultan tarafından onaylandığından "İskan-i Muhacirin" komisyonu kurularak Osmanlı Devletinin son yıllarına kadar bu kurum görevini sürdürdü⁽³⁰⁾.

Osmanlı Devleti 1877 yılına kadar gelen göçmenlerin yerleştirilmesini istedi. Yalnız yüksek memur veya ilmiye sınıfından olanlara veya zanaatları ancak şehirlerde yapılabilen göçmenlere şehirlerde yerleşme izni verilmiştir. Ancak, göçmenlerin çoğalmasıyla birçok kunduracı, marangoz ve diğer bazı küçük esnaf köylerde ve kasabalarda barınamaz olmuştular. Bunların dışında tarımla uğraşmayan göçmenlerin köy ve kasabalarda yerleştirilmeleri yarar sağlamıyor, şehir hayatına ve ticarete alışmış olan göçmenler yerleştirildikleri yerlerden ayrılarak şehirlere göç ediyordu. Şehirlerdeki bu durum üzerine Bab-Ali 1878 de çıkardığı bir talimatın 35.ci maddesinde göçmenlerin şehirlerin çevresinde yerleşmesine izin verildi. Bu karardan sonra Anadolu şehirlerinde kısa bir süre içinde "göçmen mahallesi" olgusu ortaya çıkar. İster kırsal kesimde, ister şehirlerin çevresinde kurulmuş olsunlar göçmenlerin yerleştikleri dokunun çok belirgin bir ortak niteliği vardır. Bu yerleşme alanları kırsal kesimde geleneksel

köy dokusundan, şehirlerde ise geleneksel mahalle dokusundan kolaylıkla ayırte dilediler. Anadolu'da 19 yy ikinci yarısına kadar süregelen geleneksel dokunun organik görünümüne karşı göçmen mahallelerinin dama tahtası düzenindeki yol dokusu ve parselasyon planı bu ögelerin yerleşim planlarında ilk bakışta algılanmasına neden olmaktadır. (Şekil 2.1,2.2,2.3) Dama tahtası görünümündeki yerleşme dokusu 1870 ile I.Dünya Savaşı arasındaki dönemde Anadolu'da olduğu gibi Suriye, Ürdün ve Filistin'de kurulan göçmen yerleşmelerinde de görülmektedir. Geniş bir alana yayılmış olan bu göçmen yerleşmelerin gösterdiği düzenli görünüm, W.D.Hutteroth'un öne sürdüğü gibi (31) .

- o Devletin sürdürdüğü denetim işlevinin sonucu olarak,
 - o Bu tip yerleşme planlarının genel olarak bir "moda" şeklinde yaygınlaşmış olmasının sonucu olarak,
 - o Bu yerleşme alanlarının zaman içinde yavaş yavaş gelişmek yerine, bir defa da tümünün yapımı tamamlandığından ve bir plan tipine göre yapıldıklarından,
 - o Diğerlerinden daha genelde, bu tür planların kullanıcıların eşit koşullarını (düşük gelir düzeyi, eşit sosyal statü, farklılaşmamış bir sosyal yapı gibi) yansıtması,
- nedenleriyle açıklanabilir.

Taşra şehirlerinde yeniden yapım için neden olmadıkça 19. yy içinde konut dokusu geleneksel niteliğini korumuş-

tur. 1877 Vilayet Belediye Kanununun maddeleri uyarınca, örgütlenmiş yerel yönetimler işlerlik kazandıktan sonra yapılan uygulamalarla, yenileşmeler farklı bir nitelik sergileyebilmişlerdir. Çoğunlukla mevcut konut alanlarına eklenen göçmen gruplarının yerleştirildikleri göçmen mahallelerinde dama tahtası gibi görülen düzen Anadolu'da bir gelişme veya evrim sayılamaz. Şehirlerin ekonomik gereksinimleri ve toplumsal yapısı farklılaşmadıkça etkili olamamış, yolların düzeltilmesini getiren maddeleriyle 1864 tarihli "Tarik ve Ebniye Beyannamesi" yürürlükte olduğu halde, Ankara'da uygulama sınırlı kalmıştır⁽³²⁾.

Tanzimat dönemine kadar evlerin yüksekliği ve malzeme kullanımını saptamaya çalışan fermanlar çıkartılmışsa da yol genişliklerini belirleyen kesin hükümlere rastlanmamıştır. Sadece 1217/1803 ve 1242/1826 tarihli, yangından sonra yeniden inşa edilen binaları yoldan yer çalmadan yapılmasına dair hükümler olması, yolların giderek daralmakta olduğunu kanıtlar⁽³³⁾.

I. Ebniye Nizamnamesi 1264/1848

1 Bend:

Ebniye-i cedide yapılmadıkça tesfiye ve tevsi olunmak üzere büyük caddelerin vüsatları nihayet 10 ve adi caddeler 8, vesair sokaklar 6'şar zıradan noksan olmayacak, çıkmaz sokaklar dahi imkân oldukça açılacaktır.

- KONUTLAR
- YEŞİL ALANLAR (bahçe, boş arsa)
- YOLLAR ve MEYDANLAR

Şekil 2.1: Ankara'da göçmenlerin yerleştirildiği Boşnak mahallesi yerleşim planlaması yönünden geleneksel Türk kent dokularında daha farklıdır.

- KONUTLAR
- CAMİ ve MESCİTLER
- YEŞİL ALANLAR (bahçe, boş arsa)
- YOLLAR ve MEYDANLAR

Şekil 2.2: Ankara'da Erzurum mahallesi, geleneksel Türk doku örneği.

- KONUTLAR
- KAMU YAPILARI (cami, hanım)
- YEŞİL ALANLAR (bahçe, boş arsa)
- YOLLAR ve MEYDANLAR

Şekil 2.3: Ankara'da Tac Ahmet mahallesi, fiziksel özellikleri bakımından Ebniye Nizamnamesine uygun olarak düzenlenmiştir.

Ve işbu sokaklara nizamen tevsii için ilavesi lazım gelecek mahal tarafeynden tecdid ile sokağa terk olunacak mahalın nisfını veripte karşıdaki bina kaldığı takdirde, anın dahi diğer nisf hissesinin tesfiyesi ileride tecdidine talik ve tevkif olunacaktır.

2. Bend:

Genişliği nizamına muvafık veyahut daha vüsatli bulunan sokaklara, heyet-i haliyesi üzere kalıp, böyle vüsatli yerlerde hiçbir ebniye vaz'ı kadiminden bir parmak ileriye tecavüz ettirilmeyecektir.

3. Bend:

Müceddeden inşa olunacak han ve hane ve dükkan ve sokak yüzünden yeniden yapılacak duvarların nizamen sokağa kaç arşın verilmek lazım gelirse ol miktarı geri çektirilmedikçe inşaasına ruhsat verilmeyecektir.

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK KENT KARAKTERİSTİKLERİ

2.2.1. TOPLUMSAL ÖZELLİKLER

Osmanlı İmparatorluğu düzeninde yaşayan Müslüman-Türk nüfusun günlük yaşam düzeyinde Batılı biçimlere alışmasının kademeleri vardır. Önemli etkenlerden biri, yine aynı düzen içinde yaşayan etnik azınlıklardı. Bunlar; Ermeni, Rum, Musevi, ve çeşitli Balkan ülkelerinin halkları, Batı Avrupa'dan

bir hayli farklı, Doğu Akdeniz bölgesine özgün değerlerle yaşamakla beraber, Batı biçimlerine, Müslüman-Türk nüfustan daha açıktırlar. Özellikle İmparatorluğun zayıf düştüğü, azınlıklar arasında Milliyetciliğin gelişmeye başladığı dönemlerde Batı etkileri onlar arasında da artmıştı. Cumhuriyet döneminde ülke sınırlarının daralması, mübadele ve buna benzer çeşitli olaylar sonucunda Türkiye'de Batılı hayat biçimlerini yayan ara kademe olan azınlıklar iyice azaldı. Buna karşılık, resmi devlet politikası, balolardan operetlere kadar, Batılı hayat öğelerinin en küçük yerleşim biçimlerine kadar ulaşabilmesi, özellikle ellili yıllardan sonra karayolu şebekelerinin kurulup yurt içi gidiş gelişin kolaylaşması yine aynı sonuca hizmet etti⁽³⁴⁾.

Çeşitli Batı ülkelerine iş göçü, kentsel veya kırsal alanlarda yaşayan pek çok nüfus Batı ile doğrudan tanışma fırsatını sağladı. Bunların sonucu olarak pekçok alanda (eğitim, ekonomi, bayındırlık, aile yaşamı... v.b) değişimler oldu. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki zaman zaman akrabaları da içine alan büyük aile yapısı bozulur. Kadının rolünün değişmesi eğitimden, iş alanına kadar birçok alanlarda çalışması kadına has özellikleri olan konutta değişimler olur.

Cumhuriyet yönetimi ile başlayan değişimler, bu konut mimarlığının malzemelerini, plan şemalarını, üretim bi-

çimlerini etkilemiş, değiştirmiştir. Göçebe-tarımsal ekonomi, koşullarının bir ürünü olan Türk evi plan şeması terkedilmiş, hızlı kentleşmeye, endüstriyel ekonomi koşullarına, yeni yaşam biçimine uyacak yeni plan şemaları geliştirilmeye başlanmıştır. Eskiden kendi içine dönük, tek bir büyük aileyi barındıran, bahçe içindeki konutlar, şimdi dışa dönük, bir çok küçük aileyi barındıran, sıkışık kent düzeni içinde apartmanlar şeklindeki konut birimlerine dönüşmektedir. Değişen ekonomik düzey, tarımsal üretim koşulları gereği konutla bir arada olabilen küçük el sanatları, hayvancılık, bağ-bahçecilik vb. gibi küçük çaptaki üretim fonksiyonlarının konut fonksiyonlarından ayrılmasına, büyük şehirlerde giderek yalnızca konut fonksiyonlarını içeren yerleşmelerin oluşmasına kadar uzanır. Biçim olarak tek evden ikiz evlere, sıra evlere, tek katlıdan, çok katlıya, nokta şeklinde yükselen daha çok katlı blok apartmanlara, hatta dublex sistemlere varıncaya kadar çağdaş mimarlık düşünceleri gelişmiştir⁽³⁵⁾.

Değişimler sadece konutta olmayıp yeni düzen geleneği ticaret, sanayi, eğitim, kamu kuruluşları, dinlenme alanları şehir içinde ayrılarak düzenlemeler yapılmıştır.

2.2.2. EKONOMİK ÖZELLİKLER

Ekonomiyi düzenleme çabalarının bir parçası olarak 19. yy'ın ikinci yarısında sanayi düzenleme çalışmaları yapılır. II.ci Meşrutiyet'in ilânıyla iç gümrüklerin kaldırılması

1909 ve özellikle 1913 de çıkarılan yasalarla sanayinin teşvi-ki de önemli bir sanayi üretim sıçraması sağlayamamıştır. Cumhuriyet döneminin başında ekonomi politikasının başlıca eksenleri İzmir İktisat Kongresinde (Şubat 1923) belirlendi. Savaş yıllarının getirdiği yıkım, nitelikli iş gücü kaybının, azınlıkların ülkeyi terk etmesiyle de ağırlaşması, sermaye kayıplarının yokluğu başlıca dar boğazlardı⁽³⁶⁾.

Cumhuriyetin ilk 10 yılında sanayi gelişmesinin sağlanması için 1923 İktisat Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda önlemler alındı. Alınan önlemlerden en önemlileri "Sanayi ve Maadin Bankası"nın kurulması (1925), "Sanayi Teşvik Yasa"sının (1927) çıkarılmasıdır. Cumhuriyetin ilk 10 yılında, ekonomik bağımsızlık ve hızla kalkınma alanlarında önemli sayılabilecek bir aşama sağlanamaması 1930'lu yıllarda belirlenen iç ve dış gelişmelerle beraber devletçi sanayileşme sürecine yol açmıştır. Devletçe sanayileşme nesnel koşulların bir sonucu olarak, temel tüketim mallarının yerli üretimine yönelmiştir. Devletçilik uygulamasının somut düzeyde başlangıcı, 1930'ların başında Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planının benimsenmesi ve uygulanmasıdır. Bu durumda devletçilik uygulamasının kesin olarak ekonomik gelişmede sanayiye öncelik veren bir nitelik taşıdığı söylenmektedir⁽³⁷⁾.

2.2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ YAPILAŞMA HAREKETLERİ

Ekonomisi tarıma dayalı olupta sanayileşme sürecine giren her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de Cumhuriyet dönemi ile ekonomik, politik alanda, sosyal yaşamda birçok değişiklikler olmuştur. Değişen yaşam koşullarının gereksinmelerine uygun ögeler Türk-Şehirlerinin fiziksel özelliklerini oluşturan ögelerin yavaş, yavaş yerini almaya başlar.

Gereksinmelerin acele ve zorunlu olmasına rağmen Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında mütevazı bir gerçekleştirme sağlanabilmiştir. Parasal sorunlara ek olarak Osmanlı İmparatorluğundan devralınan yapı sanayii; birkaç kereste, çimento ve tuğla fabrikasından oluşmaktaydı. Ayrıca teknik kadroda hem mimar ve mühendis düzeyinde, hemde teknisyen ve kalifiye işçi ve usta düzeyinde büyük bir boşluk vardı. Bu boşluk imparatorluk döneminde yapı alanında etkin olan azınlık kadrolarının bir kısmının savaş sonrası Türkiye'den ayrılmaları ile daha da büyümüştür. Özetle; savaş sonrasındaki ilk beş yıl içinde Ankara'daki yapılaşmanın dışında önemli bir yapım etkinliğinden ve yatırımlardan söz edilmemektedir⁽³⁸⁾.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, İzmir, Konya vb. kentlerde görülen, asıl Ankara'da yoğunlaşan-az sayıdaki-resmi yapım etkinliğinin başlıca örnekleri⁽³⁹⁾:

- o BMM Binası (İkinci); Ankara, 1924, Mimar; Vedat (Tek) Bey,

- o Ankara Palas Oteli; Ankara, 1926, Mimar; Vedat (Tek) Bey,
- o Gazi ve Latife Okulları; Ankara, 1924, Mimar; Mukbil Kemal,
- o Maliye Bakanlığı Binası; Ankara, 1925, Mimar: Halim Bey,
- o Türk Ocağı Binası; Izmir, 1925, Mimar; Necmeddin (Emre),
- o Adliye Sarayı; Ankara, 1926,
- o PTT Binası; Konya, 1926, Mimar; Falih Ülkü,
- o Gazi Eğitim Enstitüsü Binaları; Ankara, 1926, Mimar; Kemalettin Bey,
- o Osmanlı Bankası; Ankara, 1926, Mimar; G.Mongeri,
- o Osmanlı Bankası; Izmir, 1926.
- o Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Binası; Ankara, 1927, Mimar; G.Mongeri,
- o Milli Eğitim Bakanlığı Binası; Ankara, 1927, Mimar; Arif Hikmet Koyunluoğlu,
- o Tekel Genel Müdürlük Binası; Ankara, 1928, Mimar; G.Mongeri,
- o DDY İşletme Müdürlüğü Binası; Ankara, 1928, Mimar; Kemalettin Bey,
- o Etnografya Müzesi Binası; Ankara, 1928, Mimar; Arif Hikmet Koyunluoğlu,
- o İş Bankası Genel Müdürlük Binası, Ankara, 1928, Mimar; G.Mongeri,

- o Türk Ocağı Binası, Ankara, 1924-1930, Mimar; Arif Hikmet Koyunluoğlu,
- o Evkâf Apartmanları 1927-1928, Mimar; Kemalettin Bey,
- o Koç İşhanı; Ankara,
- o Hasan Pehlivanlı İşhanı; Ankara,
- o Borsa Sarayı; İzmir, 1928,
- o Büyük Kardiçalı Han; İzmir, 1928, Mimar; Mehmet Fesçi,
- o Ali Salim İşhanı; İzmir, 1928.

Bu dönemde yapılan yapıların özellikleri⁽⁴⁰⁾:

- o Dönemin mali koşulları ve kentsel ölçekleriyle kıyaslandığında hepsi büyük yapılardır.
- o Yapıların çoğunda yeni yapım yöntemleri (betonarme) ve yeni yapı malzemeleri kullanılmıştır.
- o Pek çoğunda çağdaş donatı vardır.
- o Çoğu Milli Mimari üslubunun tasarlama ve biçim özelliklerini taşır:
 - Genellikle simetrik ve aksiyal kitle düzenlemeleri ve planları.
 - Kullanılan şemalar, kitle ve mekanlardaki ölçü ve oranlar ve kompozisyon kuralları bakımından Avrupa Neo klasisizmine paralel bir yapı gösterirler.
 - Kolon, kolon başlığı, kemerler ile parmaklık, kapı, pencere, vb. strüktürel veya strüktürel olmayan

mimari ögelerde ve dekorasyonun tasarım ve motiflerinde ve cephe düzenlemesinde geleneksel Selçuklu, Osmanlı, İslâm mimarlığından seçilmiş ve alınmış çizgi ve biçimlere sahiptirler.

- Büyük ve temsili nitelikteki yapıların müellifi olan mimarlar,-bir kaç genç mimar dışında- Cumhuriyet öncesi dönemin tanınmış ve meslek alanında etki ve önemleri kabul edilmiş kişiliklerdir.
- Mimarlar arasında üslup ve yaklaşım açısından kişisel ayrımlar bulunsa da, eğilimin ana çizgisi kesin ve belirgindir.

Cumhuriyet öncesinde Ebniye Nizamnameleri ile şehirlerde yol genişlikleri, yapıların birbirine olan uzaklıkları, yapı malzemelerine göre yapıların yüksekliklerinin belirlenmesi v.b maddelerle özellikle İstanbul'da düzenli şehirleşme hareketine başlanır.

Başlatılan planlı şehircilik hareketleri daha sonraki yıllarda gerek Türk, gerekse yabancı şehirciler aracılığı ile yürütülmüş, zaman zaman çıkarılan yasalarla eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Bunlar arasında 1933 yılında belediyelerin planlama hareketlerinin ekonomik yükünü, verdiği kredilerle karşılamayı amaçlayan "Belediyeler Bankası"nın kurulması, 1935 yılında şehir planlamalarında gerekli olan araştırma işlerinin yapılması için Bayındırlık Bakanlığı içinde Şehircilik Fen Heyetinin Kurulması, aynı yıl içinde

yürürlüğe giren bir yasa ile belediyelerin harita ve imar planı çalışmalarının uzman mimarlara ihale edilmek yoluyla yürütülmeye başlanması, 1936 yılında belediyelerin yapacağı imar planlarında denetleyicilik ve danışmanlık görevi yapmakla görevlendirilen "Belediyeler İmar Fen Heyeti"nin kurulması gibi girişimler sayılabilir. Belediyeler Bankası 1945'de yerini görevleri arasında yalnız belediyeler değil, il özel yönetimlerinin de harita, imar planı gibi çalışmalarını desteklemek olan İller Bankasına bırakmıştır⁽⁴¹⁾.

Kentleşme hareketlerinin II.ci Dünya Savaşından özellikle 1950'den sonra birdenbire hızlanmaya başlaması kentleşme düşüncesinde de değişmelere yol açmıştır. 1956 yılında çıkarılan İmar Yasası, Kamulaştırma Yasası gibi yasalar bunun ilk belirtisi olup, asıl önemli aşama 1958 yılında çıkarılan bir yasa ile İmar ve İskân Bakanlığının (bugünkü ismi Bayındırlık ve İskan Bakanlığı) kurulmasıdır. Bu bakanlığın görevleri arasında Türkiye'nin bölge, şehir, kasaba ve köylerinin planlanması, bölge planları ile ilgili örgütlerle ortaklaşa araştırmalar yapılması, iç yerleşmeler, göçmenlerin yerleştirilmeleri, doğal afetlerden önce ve sonra gerekli tedbirlerin alınması gibi planlama açısından önem taşıyan konular bulunmaktaydı. Türkiye'de bölge planlama çalışmaları 1960'dan sonra, metropoliten büyük şehir planlaması çalışmaları ise 1965'den sonra başlamıştır⁽⁴²⁾.

Sosyo-kültürel, ekonomik yapıdaki değişimler sonucu yeni gereksinmelere cevap verecek düzeyde yapılan alışmalar Türk-İslâm kentlerinin fiziksel görüntüsünde yansır. Hızlı kentleşme, kırsal alandan kente göç olayı, nüfus artışı, büyük kentlere yığılmalar ve çeşitli etkenlerle bilinçli veya bilinçsiz olarak yapılan tahripler, yıkımlarla sanayileşme öncesi kent dokularını oluşturan yapılar yerine sanayileşme sonrası yeni yapım teknolojisi ve yeni yapı malzemeleri ile yapılan yapılara bırakır. Bu yapılaşma süreçleri içinde Ebniye Nizamnameleri ve Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile çıkma sokakların kaldırılması, kentlerin ortasından ana yolların geçirilmesi, yolların asfalt kaplaması ve kaldırımı olması... gibi şehircilik düzenlenmeleri eski kent dokularının bozulmasının başlangıcı idi.

ağın gereksinmelerine uygun olarak yapılan bu eylemler içinde Türk evinin ve Türk mahallesinin Türk mimarları tarafından keşfedilmesi 1930'lardır. Geleneksel Türk evinin modern mimari için yaratıcı bir ilham kaynağı olacağıının bilinci ile eski mahallelere başlayan ilgi korumayı istenilen ölçüde sağlamak için yeterli olmamaktaydı⁽⁴³⁾.

2.3. GÜNÜMÜZDE TÜRK KENT DOKULARI VE SORUNLARI

Tarih boyunca insanlar birtakım ortak gereksinmelerini karşılayabilmek amacıyla bir araya toplanarak kendilerine özgü fizik mekanlar oluşturmuşlardır. Bu fizik mekanlar her

çağda, her uygarlık içinde toplumların gereksinmelerini karşılayacak biçimde yeni düzenlemelerle gelişmiştir ve hala gelişme süreci içindedir.

Bu gelişme süreci içinde fizik mekanlar yani kentler "süreklilik" "değişkenlik" ve "çeşitlilik" gibi üç temel özelliğe sahip olmuşlardır. Kentin yaşayabilmesi büyüme ve gelişme potansiyeline sahip olabilmesi ve gelişme süreci içinde etki alanlarını genişletebilmesi "süreklilik" özelliği ile sağlanabilmektedir. Bu özellik kişilerin geçmiş dönemlerle ilişki kurabilmelerini ve bir takım ortak yaşam modellerini sürdürebilmelerini sağlamaktadır. Kentlerin yeni sürdürebilmeleri "değişkenlik" özelliğine sahip olmaları ile gerçekleşmektedir. Kentlerin dinamik yapısı her alanda söz konusu olabilecek gelişmeleri hızlandırıcı bir güce sahiptir, bu gelişmeler kentleri ve toplumsal yapıyı değiştirirken kentlerin "Çeşitlilik" özelliğine sahip olmalarını gerektirmektedir⁽⁴⁴⁾.

Değişen sosyal yaşam, teknolojik ilerlemeler, hızlı kentleşme, nüfus artışları vb. etkenler kent mekanları yeni gereksinmeleri karşılayacak biçimde yeni düzenlemeler ve planlama çalışmalarısıyla gelişmektedir. Günün koşullarına cevap verecek yapılaşma, kentleşme eylemleri içinde;

- o Kontrolsuz ve plansız gelişme,
- o Nüfus artışı,

- o Konut ve arsa sorunları
- o Çevre sorunları

Günümüz kentlerinin özellikle büyük kentlerin karşılaştığı sorunlardır. Bu sorunlar mevcut eski kent dokularında da kendini göstermektedir.

Eski kent dokuları, toplumların kültürel yapısının kalıntısını oluşturmuş, bir sonraki evre için eski olarak nitelendirilirken nitelik ve nicelik açısından tüm eskimeyi içermiş ve toplumların kültürel evriminin bir parçası olması nedeniyle tarihi nitelik kazanmıştır⁽⁴⁵⁾.

Günümüzde mevcut eski kent dokuları sorunlarının en önemlileri:

- o Motorlu taşıt ulaşımına elverişli yol ve otopark alanlarının olmayışı,
- o Alt yapı eksikliği (yol, su, elektrik, telefon...)
- o Gelir düzeyi düşük olan ailelerin bu konutlarda barınması sonucu yeterli bakımın yapılamaması,
- o Yağış, nem, ısı gibi fiziksel etkenlerin yanısıra kullanıcı ihtiyaçlarına günümüz koşullarında cevap veremediğinden bilinçli veya bilinçsiz olarak yapılan insan eylemleri sonucu tahripler,
- o Konutların yetersiz sağlık ve barınma koşullarını içermesi,

- o İlk işlevini günümüze değin sürdürebilmiş binaların yanı sıra binaya uygun olmayan işlev almaları veya terk edilmeleri sonucu tahripler,
- o Değişen yaşam koşulları, nüfus artışı, kullanıcı beğenilerinin değişmesi vb etkenlerle konutun içinde bulunduğu arsa için talebin artması yıkılarak yeni bina yapılması veya günün koşullarına uygun düzenlemelerle eski karakterinin yok edilmesidir.

2.4. BÖLÜM SONUÇU

Türkiye'de Cumhuriyet dönemi ile sosyal, ekonomik, kültürel ve politik alanlarda yapılan değişimleri karşılayacak planlama ve düzenleme çalışmaları yapılmıştır.

Kentleşme ve yapılaşma eylemleri içinde kontrolsüz ve plansız gelişme, nüfus artışı, alt yapı sorunları, konut ve arsa sorunları, çevre sorunları günümüz kentlerinin özellikle büyük kentlerin karşılaştığı sorunlardır. Bu sorunlar mevcut eski kent dokularında da kendini göstermektedir. Günümüz değişen yaşam koşulları karşısında bilinçli veya bilinçsiz olarak yapılan düzenlemelerle eski kent dokularının karakteristik özellikleri kısmen de olsa değişime uğradığı gözlenmektedir.

3. B Ö L Ü M

3. TÜRKİYE'DE KORUMA ÇALIŞMALARI

3.1. YASAL AÇIDAN KORUMA ÇALIŞMALARI

3.1.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE KORUMA ÇALIŞMALARI

Osmanlı İmparatorluğu döneminde koruma çalışmaları ilk olarak II. ci Mahmut döneminde yalnız iktisadi açıdan olmayıp kültürel açıdanda batıya açılma sonucu Avrupa'da eğitim gören aydınlar grubunu eski eserlerin, etnografik nitelikteki eşyaların özellikle yabancıların ülkemizde yaptığı kazılar sonucu kaçırdıkları eserlerin Avrupa'da nasıl değer kazandığını görmeleri ile başlamıştır.

• İLK MÜZENİN AÇILIŞI

Ahmet Fethi Paşa'nın eski silahları toplayarak Mecmua-i Asarı Atika adıyla İstanbul'da Aya İrini (Sainte Irene) kilisesinde depolamasıyla ilk müzenin açılış tarihi olarak 1846 yılını gösterebiliriz⁽⁴⁶⁾.

Arkeolojik kazılarda bulunan eserlerle bir müze açma fikri Tanzimat Devri devlet adamlarından Ali Paşa'nın sadrazamlığı zamanında ortaya atılır ve ilk Müze-i Hümayun kurulurak müdürlüğüne M. Gold getirilmiştir. 1876 da müze müdürlüğüne M. Dethier'in getirilmesiyle Fatih devri mimari eserlerinden Çinili Köşk onarılarak Aya İrini'deki askeri müzeden ayrı olarak bir arkeoloji müzesi açılır⁽⁴⁷⁾.

• 13.2.1869 TARİHLİ ASAR-I ATİKA NİZAMNAMESİ

Bu nizamname ile yabancıların ülkemizde yaptıkları kazıları sınırlamak ve kazı sonucu bulunan eserlerin kendi müzemizde sergilenmesini kapsamaktaydı⁽⁴⁸⁾. İlk yasal tedbir olarak hazırlanan nizamname kendini destekleyecek fikir ortamı ve örgütlerden yoksun olduğundan etkisiz kalmıştır.

o 7.4.1874 TARİHLİ ASAR-I ATİKA NİZAMNAMESİ

Bu nizamname ile eski zamanlardan kalma her insan eseri "eski eser" olarak tanımlanmakta (madde 1) ve eski eser tanımını kapsamına taşınır veya taşınmaz kültür yapıları, eşyalar, paralar girmektedir (madde 2). Eski eserlerin devlete ait olduğu kabul edilmekle beraber kazılarda bulunan eserlerin üçte biri bulana, üçte biri arazi sahibine, üçte biri de devlete ait olacaktı (madde 3)⁽⁴⁹⁾. Bu bölünmelerle yurt dışına eski eser kaçırma olayını önleyecek tedbirler getirilememiştir.

● 1884 TARİHLİ ASAR-I ATİKA NİZAMNAMESİ

1881'de M. Dethie'nin ölümüyle yerine ilk Türk müzecisi Osman Hamdi Bey getirildi. Yeni bir Asar-ı Atika Nizamnamesi hazırlanarak 1884'de yürürlüğe kondu. Eski eser tanımı mabetler, saraylar, eski oyun yerleri, tiyatrolar, istihkamlar, köprüler, su kemerleri, türbeler, heykel ve sütunlar gibi mimarlık eserlerini kapsamı içine almaktadır (madde 1), daha önceki üçte bir bölünme sistemi kaldırılmış ve bulunan her çeşit eski eserin devlete ait olduğu kabul edilir (madde 3). Arazi sahiplerinin arazilerinde bulunan eski eserleri yıkıp ortadan kaldırma (madde 4), kale duvarlarını, burç istihkamlarını, hamam ve mezarlar gibi taşınmaz eserlerin ve çevrelerinin tahrip edilmesini önleme (madde 5), taşınmaz eski eserlerin tahripten korunması için önce bunların bulunduğu arazi sahibini eski eser koruması yönünden ikna edilmesi, aksi takdirde arazinin kamulaştırılabileceği (madde 6) belirtilerek yurt dışına eski eserin ihracının yasaklandığı (madde 8) belirtilmiştir⁽⁵⁰⁾.

Bu nizamname ile taşınır eski eser korumasının yanında taşınmaz eski eser koruması gerekliliği ortaya konmuştur.

● MÜZE-İ HÜMAYUN NİZAMNAMESİ

1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi uygulamasıyla önemli kazılar yapılarak pek çok sanat eseri yabancıların eli-

ne geçmeden müzeye konmuş, genişleyen müze yönetimi için 13.5.1889 tarihinde 43 maddelik Müze-i Hümayun Nizamnamesi çıkarılmıştır. Nizamnamede müzenin nasıl yönetileceği, müzede çalışacak elemanların görevlerini belirtmektedir⁽⁵¹⁾.

o 10.4.1906 TARİHLİ ASAR-I ATİKA NİZAMNAMESİ

Bu nizamnamenin 1., 2. ve 3. maddeleri ile müze örgütü yeniden düzenlenerek merkez ve taşra örgütleri arasındaki ilişkilere açıklık getirilmeye çalışılmış. Hükümete, kişilere gerekse topluluklara ait olan her türlü arazideki mevcudiyeti bilinen veya gelecekte keşfedilecek olan her çeşit anıtın ve taşınır veya taşınmaz eski eserin devlet malı olduğu, bunları toplamak ve müzelere gönderme hakkının devlete ait olduğu, Türk-İslâm sanatı, görsel sanatlar, menkul ve gayrimenkul eski eserler kapsamına girdiği (madde 4), Hükümete ait olan arazide önceden yaşamış uygarlıkların güzel sanatlara, edebiyata, dine ve diğer sanatlarla ilgili her türlü kalıntıların da eski eser kapsamına girdiği (madde 5), taşınmaz eski eserlerin çevreleri ile dikkate alınarak eski esere 300 metreden yakınına kireç ocağı, tuğla harmanı yapılması yasaklanarak eski esere doğrudan veya dolaylı olarak her türlü işlemde bulunulması, taşınmaz eski esere iskele kurulması veya uygun olmayan işlevde kullanılması cezaları (madde 8) belirtilmiştir⁽⁵²⁾.

Bu nizamname ile daha önceki nizamnamelerdeki eksiklikler giderilmeye çalışılarak Türk-Islam eserlerinin dışarıya

kaçırılması önlenerek korunmasına çalışılmış ve 35 maddelik nizamname Cumhuriyet'ten sonra 25.4.1973 tarihli Eski Eserler Yasası çıkarılıncaya kadar yürürlükte kalmıştır.

● 28.7.1912 TARİHLİ MUHAFAZA-I ABİDAT NİZAMNAMESİ

Taşınmaz eski eserlerin Asar-ı Atika Nizamnamesinde (AAN) ayrıntılı olarak gösterilmeyen koruma esasları 28 Temmuz 1912 tarihli Muhafaza-ı Abidat Nizamnamesinde belirtilmiş ve bu nizamname 1936 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Kaleler, burçlar ve kasaba surları ile "hangi devre ait olursa olsun keffe-i emâkın ve asarın" eski eser sayıldığı (madde 1), bu sayılan taşınmaz eserlere tahribin yasaklandığı, aksi takdirde AAN'ın 8.ci maddesine göre ceza uygulanacağı (madde 2), 1.ci maddede belirtilen taşınmaz eserlerin tamamen veya bir kısmının yıkılmasına idare tarafından karar verildiğinde içlerinde müze memurlarının da bulunduğu bir komisyon kurulması 3.cü maddede belirtilir. Bu komisyon gerekli incelemeyi yaparak yıkım sebebini, gerekçelerini belirtir, yapının üstündeki nakış ve yazı çıkartılması, bu mümkün değilse fotoğraf ve yakopyesi alınır, planı çizilir, hazırlanan dosyayı Maarif Nezaretine yollar, yıkılacak yapı fevkalade özelliklere sahipse Müze İdaresi tekrararaştırma ve inceleme yapar (madde 4)⁽⁵³⁾.

Bu nizamnamede yıkılabilecek taşınmaz eserlerin işleme, nakış gibi kısımlarını almak, bu mümkün olmadığında fotoğraf ile veya çizerek belgeleme, planını çıkartma safhala-

rıyla belgelemenin amaçlandığı, yıkmayı önleyecek herhangi bir yasal tedbir alınmadığı görülmektedir. 31.1.1915 tarihinde nizamnameye ek olarak çıkarılan yasa ile yıkımına karar verilen anıtların arsalari ile birlikte "Nizamname ahkamına riayet edilmek" kaydıyla belediyelere ya da vilayetlere bırakılması sağlanmış⁽⁵⁴⁾. 1936 yılına kadar uygulanan bu kanun ile pek çok anıtın belediyelere kâr sağlamak amacıyla yıkımına neden olmuştur.

● MUHAFAZA-I ASAR-I ATİKA ENCÜMENİ DAİRESİNİN KURULUŞU

Istanbul'da taşınmaz eski eserlerin tespit edilerek her türlü bilimsel araştırmasının yapılacağı, fotoğrafının çekilerek arşivlenmek üzere belgelerinin hazırlanacağı Muhafaza-ı Asar-ı Atika Encümeni Dairesi 21.5.1917 tarihinde kurulur⁽⁵⁵⁾. Muhafaza-ı Asar-ı Atika Encümeninin örgüt ve vazifelerine dair yönetmelik Maarif Vekaleti tarafından çıkarılmıştır. Bu yönetmelikte Fransızların 1837'de kurdukları "Tarihi Anıtlar Komisyonu"na benzer bir "komisyon-encümen" kurulur⁽⁵⁶⁾. Muhafaza-ı Asar-ı Atika Encümeni Dairesinin İstanbul'da yaptığı belgeleme çalışmaları büyük ölçüde önem taşır⁽⁵⁷⁾.

3.1.2. CUMHURİYET DÖNEMİ VE SONRASI KORUMA ÇALIŞMALARI

● HARS MÜDÜRLÜĞÜNÜN KURULMASI

Yeni Türk Devletinin ilk Büyük Millet Meclisi Hükümeti, programında Milli 'eski eserlerimizi bir an önce derleye-

rek korumayı amaçları arasında saymış, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü kurulması önerilmiştir⁽⁵⁸⁾.

5 Kasım 1922 tarihinde "Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat" adı altında yayınlanan genelgeyle arkeoloji ve etnoloji ile ilgili eserlerin hızla derlenmesi, müzelerde toplanması, bilimsel değerlendirmesinin yapılması istenmiştir⁽⁵⁹⁾. Eski Eserler ve Müzeler Örgütünün temelini teşkil edecek olan Hars Müdürlüğü 1922 yılında kurulmuştur.

● ANITLARI DEVLET DAİRELERİ ARASINDA TAKSİM EDEN
KANUNLAR

Cumhuriyetin ilk yıllarında imparatorluk düzeni tasfiye edilirken dini, ekonomik, siyasal kurumların dağılması sırasında bu kurumları simgeleyen bazı yapıların mülkiyeti çeşitli kuruluşlara devredilmeye başlanmıştır⁽⁶⁰⁾.

3 Mart 1924 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanununun 2.ci maddesiyle "Şeriye ve Evkaf veya Hususi" Vakıflar tarafından idare edilen medrese ve okullar "Maarif Vekaletine", 3 Eylül 1925 tarihli kararname ile türbelerden kıymetli olanlar "Maarif Vekilliğine", 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı belediye kanununun 159.cu maddesiyle kale ve kulelerin metruk arsaları ve enkazının idare ve gözetimi "belediyelere", 1 Temmuz 1931 tarihli "mezarlıklar nizamnamesi" ne

göre mezarlıklar belediyelere, 2 Haziran 1929 tarihli ve 1552 sayılı şose ve köprüler kanununun 1.ci maddesiyle köprüler "Nafia"ya, 3 Mart 1924 tarih ve 341 sayılı kanunun 9.cu maddesiyle saraylar, kasırlar "Milli Emlâka" devredilmiş, namaz kılınan cami ve mescitlerle belediye ve şahıs eline geçmemiş hanlar ve hamamlar "Evkafın" elinde kalmış, han, hamam ve kervansaraylar arasında sahipsiz kalanlar Askeri İdare ve Toprak Ofisi gibi kuruluşlarca kullanılmıştır⁽⁶¹⁾. Bu kurumlar kendilerine devredilen "tarihsel önemi olan yapıları" koruyarak kullanmak yerine koşullara göre yıkarak, eklentiler yaparak, bozarak kullanmışlardır⁽⁶²⁾.

• ESKİ YAPILARIN KORUNMASI KOMİSYONU

Atatürk, Anadolu'daki müzelerde pek çok taşınır eski eserin korunduğunu bunun yanında mimarlık eserlerinin korunmadığını görerek bu tür eserlere eğilme gereğini ortaya koymaktaydı. 1931 yılında "İcra Vekiller Heyeti" kararı ile yeni bir komisyon kurularak ülkedeki eserlerin korunma tedbirlerinin görüşülmesini istedi. Komisyon derlediği raporda Cumhuriyetin ilk yıllarında değişik kurumlara devredilen eski eserlerin iyi korunmadığına, belediyelerin imar çalışmaları sırasında pek çok eski eserin tahrip edildiğine değinerek önlem olarakta "Abideleri Muhafaza Heyetinin" kurulması önerilmiştir⁽⁶³⁾.

● BELEDİYE YAPI VE YOLLAR KANUNU

Mimarlık değerlerinin korunması kavramı özellikle büyüyen şehirlerde yeni-eski ilişkisini dengeli bir biçimde kurmak üzere şekillendirilmekteydi. 1933 tarihinde Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile çevre koruma gereği duyulur⁽⁶⁴⁾. Muhafazası istenen abide ve mabetlerin her tarafı enaz 10 metre açıklık bulundurulması öngörülmüştür⁽⁶⁵⁾.

● ESKİ ESERLERİ KORUMA ENCÜMENİ-ESKİ ESERLER VE MÜZELER I.Cİ DANIŞMA KOMİSYONU

Eski Eserleri Koruma Encümeninin çabalarıyla birçok anıtsal yapıların günümüze değin gelebilmesine olanak sağlamıştır. Yıktıktan sonra "imar veya her tip eserden yalnız bir örnek koruma" gibi tutumları önlemeye çalıştığını raporlarından izlemekteyiz. 1944 tarihinde kurulan Eski Eserler ve Müzeler 1.ci Danışma Komisyonunun ve bunu izleyen "Eski Eserlerin Tescil ve Tasnifine Dair Ön Tasarı" çalışmalarının temel amacı dağınıklığı ve yetersizlikleri önlemektir. Bu tasarı tarihi eserlerin estetik, bilimsel, turistik yönden sahip oldukları değerleri belirliyerek özelliklerine göre üç ayrı grupta listelenen eserler için farklı koruma işlemi önerilerek Maarif Vekaletinden valilikleri gönderilen bir genelgede eski eserlerin imar planları ile korunmaları savunulmuştur⁽⁶⁶⁾.

• GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER VE ANITLAR YÜKSEK
KURULUNUN KURULUŞU (GEEAYK)

2 Temmuz 1951 tarih ve 5805 sayılı kanunla Gayrimenkul Eski Eser ve Anıtlar Yüksek Kurulunun kurulması, Türkiye'de tarihi ve kültür varlıklarımızın korunması yönünde atılmış en önemli adımdır⁽⁶⁷⁾.

5805 sayılı GEEAYK kanununa ait ilk yönetmelik kurulun 10 Mayıs 1952 tarihli oturumunda kabul edilmiş ve 8 Kasım 1959'da tadil edilerek yürürlüğe girmiş. 28 Mayıs 1962'de yönetmeliğe bir madde eklenmiştir⁽⁶⁸⁾.

GEEAY Kurulunun eski eserleri yaşatmak için bunlara bir fonksiyon vermek (karar no: 155, 10.8.1953), eski eserlerin çökme tehlikesi olsada yıkılmayıp tamir edilmeleri (karar no: 466, 19.3.1956), kurul tarafından korunmaları gerekli görülmeyen yapıların yıkılmadan önce rölöveleri yapılarak kurulla gönderilmeleri (karar no: 506, 6.6.1956), camilerde minarelere hoparlör ve içlerine floresan lamba konmaması (karar no: 507, 6.6.1956), İstanbul surları (karar no: 607, 21.4.1957), İstanbul sahil surları (karar no: 707, 6.8.1957), mezarlıklarla ilgili (karar no: 894, 16.2.1958, 1012, 28.9.1958, 1062, 10.1.1959), eski eserlerin üzerine görünüşlerini bozan afiş ve reklam panoları konamayacağı (karar no: 2428, 1964), eski eser ile aralarında yol olan parsellerde yapılacak inşaatlarla ilgili (karar no: 2966, 7.11.1965), eski esere mesa-

fesi 10 metreden fazla olan yerlerdeki inşaat için de karar verilebileceği (karar no: 5275, 14.3.1970), kervansarayların bir fonksiyon verilerek kullanılmaları (karar no: 6306, 12.2.1972), memleketimizdeki eski çeşme ve sebillerin korunmasa ve değerlendirilmesi (karar no: 7707, 9.2.1974) olarak aldığı önemli kararlarla⁽⁶⁹⁾ eski eserlerin korunmaları, işlev verilerek değerlendirilmesini amaçladığı görülmektedir.

GEEAYK kuruluşundan itibaren eski eser korumasında olumlu çalışmalar vermiştir. Bu çalışmalarını özetlersek⁽⁷⁰⁾:

- Korunması gerekli binaların (tescil) ve (tesbiti-envanter defterine kaydetme) kavramlarını tesis etmiş ve uygulamıştır.
- Koruma kapsamına ahşap evleri ve daha sonra sitleri kaydetmiştir.
- Koruma-restorasyon konularında doktrin ve kriterler tesis etmiştir.
- Koruma için gerekli kanunlar, yönetmelikler, usuller ve teşkilatlar önermiştir.
- Restoratör mimar yetiştirilmesini teşvik etmiştir ve eğitmiştir.
- Restorasyon projelerinin hazırlanması ve dosya hazırlanması usullerini tesbit etmiş ve geliştirmiştir.

- Kuruluşundan itibaren Türkiye'nin her şehrinde tesbit ve tescil kararları müzakere edilerek karara bağlanmıştır.
- Alınan kararlarla ilgili konulara ait çok değerli, yurt çapında bir arşiv meydana getirmiştir.
- Aldığı kararlar arasında çok önemli prensip kararları ve geniş kapsamlı bölge koruma planları mevcuttur.

• 16.7.1956 TARİH VE 6785 SAYILI İMAR YASASI

GEEAY Kurulu 1956 yılına kadar Yapı ve Yollar Kanunu sınırlı hükümler ile çalışırken 16.7.1956 tarih ve 6785 sayılı "imar yasası" çıkartılır. "Yapılacak bina, tesis ve bunlara ait müştemilatın, komşu hudutlarına yol ve su kenarına, kara ve demiryolu mihverlerine tarihi ve bedii kıymeti olan mesafeleri, hazırlanacak nizamname ve talimatnamelerde tesbit olunur"⁽⁷¹⁾ olarak belirtilen imar yasasının 25.ci maddesiyle ve "Maarif Vekaletince tesbit olunmuş eski eserlerin bitişik olmayan cephelerine, 10 metreden az olmamak üzere, bu eserin esas kitlesinin ifraı kadar mesafe dahilinde bina yapılamaz", ancak 5805 sayılı kanunla teşekkül etmiş olan GEEAY Kurulunun mütalası alınmak suretiyle bu mesafe değiştirilebilir. "İmar veya yol istikameti olanı tanziminde de Eski Eserler ve Arkeolojik sahalar bakımından bu kurulun mü-

talası esastır" (72) olarak belirtilen imar nizamnamesinin 39. cu maddesiyle kurulun sorumluluğu arttırılarak eserlerin hem kent ölçeğinde hem de tek tek korunması için karar alabilecek duruma getirmiştir. Buna rağmen mevzuat ve örgütlerdeki yetersizliklerden dolayı kurula getirilemeyen ve eski nizamname dışında kalan sorunlar çözümsüz kalarak eser ve eser grubu yok olmaktaydı (73).

• TARİHİ VE MİMARİ DEĞERİ OLAN ESKİ ESERLERİN VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE DEVRİ

1936 yılından beri dağınık ellerde kalmış olan vakıf eski eserlerinin Vakıflar Umum Müdürlüğünde toplanması 13.9. 1957 tarih ve 7044 sayılı kanunla gerçekleşmiştir. 1940'larından beri konuya duyarlıkla eğilen hem teori hen de uygulamalar açısından önemli katkıları olan Ali Saim Ülgen örgüt içinde onarım işlerini yapacak bir büro kurulmasını sağlamıştır (74). Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından 1958 yılında Türkiye'ye uzman olarak davet edilen Prof. Albert Gabriel, hazırladığı "İstanbul ve Bursa'nın Abidelerindeki Restorasyon Çalışmalarına Dair Rapor"da ülke düzeyine dağılmış 88 şantiyede koruma çalışmaları yapıldığı söylenmektedir (75).

• ŞAHISLARA AİT ESKİ ESERLERLE TARİHİ ABİDELERİN İSTİMLAKI

Şahıs elinde bulunan eserlerinde korunabilmesi için CEEAY Kurulunun kontrolü altında olmak şartıyla sahiplerince

tamir ve restore edilebilmeleri 28.11.1960 tarih ve 7463 sayılı "Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlakı Hakkındaki Yasa" (madde 1) ile bu yükümlülüğe uymayan kişilerin ellerindeki taşınma eski eserlerin kamulaştırılabileceği bu karara da yasal olarak karşı çıkılamayacağı hükmüne bağlanmıştır (madde 5,6) ⁽⁷⁶⁾. Özellikle İstanbul'da pek çok değerli ev ve yalının korunmasında etkili olması beklenen kanun, kendini destekleyecek mali, idari, hukuki diğer tedbirlerinin eksikliği nedeniyle olumlu ve gerekli bir kanun olmasına rağmen yararlı olamadı ⁽⁷⁷⁾.

● 1961 ANAYASASI

1961 Anayasasının 50.ci maddesinin son fıkrası, Devleti, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlamakla görevlendirmiştir.

● VENEDİK TÜZÜĞÜ

Koruma ile ilgili sorunları çözmeye ve anlaşmazlıkları gidermeye çalışan GEEAY Kurulu Uluslararası gelişmelerle de ilgilenererek koruma konusuna ilişkin bazı ortak kararlar benimsemiştir. 1964 yılında Venedik'te toplanan Eski Eserlerle İlgili Uzman ve Teknisyenlerin Uluslararası 11.ci Kongresinde alınan kararlarla Venedik Tüzüğü benimsenmiştir.

1.ci maddede "Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel

ya da kırsal bir yerleşmeyi kapsar" tanımıyla 3.cü maddede anıtların korunması ve onarılmasındaki amaç 4, 5, 6, 7 ve 8. ci maddelerde koruma, 9, 10, 11, 12 ve 13.cü maddelerde onarım, 14.cü maddede tarihi yerler, 15 ve 16.cı maddelerde kazılar, 17.ci maddede belgelendirme konusunda temel ilkeleri kabul edilen Venedik Tüzüğü 24.9.1967 tarih ve 3674 kararla kabul edilmiştir⁽⁷⁸⁾.

● 9.7.1956 TARİHLİ BELEDİYE YAPI VE YOLLAR KANUNUNA
KORUMA KONUSUNDA EK MADDELER

EK MADDE 4:

Muhafazası istenen abide ve mabetlerin her tarafı enaz 10 metre genişlikte bulundurulacaktır.

EK MADDE 5: (11.7.1972-1605 ile ek)

Yaya kaldırımlarınının gerek bu kanunda gerekse ilgili diğer kanunlarda yer alan istisnalar dışında işgaline izin verilmez. Yaya kaldırımları istisna hallerde dahi gereken şartlar yerine getirilmedikçi ve belediyeden izin alınmadıkça işgal olunamaz.

EK MADDE 6: (11.7.1972-1605 ile ek)

Tarihi veya mimari değeri bulunan han, hamam, kervansaray, konak, yalı, ev, imarethane, ibadet yeri ve benzeri gibi eski eser veya tarihi sanat yapılarının ve bunlarla bir

bütünlük teşkil etmek üzere muhafazası gerekli çeşme, eski sokak ve meydanların muhafazasına dair esaslar GEEAY Kurulunun mütalası da alınarak, Milli Eğitim, Turizm ve Tanıtma, İmar ve İskân ve Maliye Bakanlıkları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından müştereken tespit olunur. Adı geçen genel müdürlük ve ilgili bakanlıklar bu yerden lüzumlu gördüklerini istimplâka veya istimplâk etmeksizin bakım ve onarımını temin etmek üzere sahiplerine veya diğer ilgililere gereken hallerde bedel ödemeye veya diğer ilgililere gereken hallerde bedel ödemeye veya bu hizmeti bizzat yapmaya selahiyettedir.

Muhafazası gereken eski eserlerin etrafında imar planında gösterilen veya planı olmayan yerlerde İmar Nizamnamesinde veya talimatnamede belirtilen veya GEEAY Kurulunca tesbit edilen mesafe içinde bulunupda istimplakı gereken özel mülkiyetteki binalı ve binasız arazi ve arsaların istimplakı, belediye hudutları içinde veya mücavir sahalarda ise ilgili belediyelere, bu sahaların dışında ise Özel İdarelere veya ilgili bakanlıklara veya Vakıflar İdaresine eski eserlerin altında, içinde veya bitişiğinde olupta onların bakım ve onarımı için alınması gereken veya eski eserle bir bütünlük teşkil etmek üzere muhafazası istenen gayrimenkulların ise bu eserlere bakmakla vazifeli amme müesseselerine aittir. Bu fıkra şimulüne giren yerlerdeki amme müesseselerine ait gayrimenkuller veya bu müesseselerin idaresinde bulunan yerler özel

mülkiyete intikal ettirilemez.

Herhangi bir belediyenin hududu veya mücavir sahası içinde kalan ve yukarıdaki fıkrada sözü geçen koruma mesafesine rastlanmayan amme müesseselerine ait arazi ve arsalar hakkında da 31.ci madde hükümleri tatbik olunur.

EK MADDE 7: (11.7.1972-1605 ile ek)

Deniz, göl ve nehir kenarından 10 metreden az olmamak üzere İmar ve İskan Bakanlığınca tespit etilecek mesafe dahilinde hususi şahıslarca umumun istifadesine ayrılmayan bina inşa edilemez, mevcutlara ilâve yapılamaz.

- Deniz, göl ve nehir kıyılarında, bölgelerin şartlarına, mahallin özelliğine göre İmar ve İskân Bakanlığınca teklif ve Bakanlar Kurulu kararı ile tespit ve ilân olunan sahalara ait imar planları öncelikle hazırlanır.
- Bu saha şeriti içinde kalan bilumum arazi ve arsaların kullanılması, ifraz ve tevhidî, bunlar üzerinde her türlü bina yapılması, mevcutların genişletilmesi, bunlara kat ilavesi ve bu binaların kullanma şekline dair esaslar İmar ve İskan Bakanlığınca hazırlanacak talimatnamede belirlilir.
- Bu şerit içinde kalan yerlerde, yukarda sözü geçen

imar planı esaslarına ve talimatname hükümlerine aykırı tatbikat yapılamaz.

- Bu şerit içinde bulunan ammeye ait binalı ve binasız arazi ve arsalar özel mülkiyete intikal ettirilemeyeceği gibi bu yerlerde denizden doldurma ve bataklık kurutma suretiyle özel mülkiyet atına arazi ve arsa da kazanılamaz.

EK MADDE 8: (11.7.1972-1605 ile ek)

Belediye hudutları ile mücavir sahalar dışında bulunup ta bölge planlaması veya sanayi veya turistik önemi bakımından veya ulaşım yolları ve bunların önemi veya civarının yerleşme düzeni dolayısıyla İmar ve İskan Bakanlığının teklif ve Bakanlar kurulu kararı ile belli edilecek yerlerde, adı geçen bakanlıkça hazırlanacak talimatname esasları doğrultusunda aşağıdaki hükümler tatbik olunur.

- a- Bu yerlerde talimatnamede belirtilen şartlara uymayan ifraz ve tevhit muameleleri yapılamaz ve tapuya tescil edilemez.
- b- Bu yerlerde bulunan arazi, arsa ve yapılar varsa planda, yoksa talimatnamede belli edilen maksatlar dışında kullanılamaz.

● 4.CÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

Beş yıllık kalkınma planlarında, özellikle Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ülkenin tarihsel ve doğal zenginliklerini ekonomik bütünlülük içinde korumak, tarihi çevrenin ve önemli savaş alanlarının kırsal ve kentsel dinlenme bölgelerinin tesbiti, korunması ve ulusal tarihi parklar çerçevesinde iç ve dış turizme yönelik değerlendirilmesi çalışmalarına hız verilmesi amaçlanmıştır.

● ESKİ ESERLER YASASI

25.4.1973'de kabul edilerek yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Yasası tarihi eserlerin korunması konusunda çıkan ilk kanun olup arkeolojik, tabii, tarihi korunacak değerleri kapsamı içine alır. Eski eser "tarihten önceki devirlere ait olup, bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su içindeki bütün yapılara, taşınır ve taşınmaz mallara ve aynı nitelikte her türlü belge" olarak yeniden tanımlanırken, "tarihi mağaralar, kaya sığınakları, yazılı ve kabartmalı kayalar, kaleler ve burçlar, surlar, her türlü mimari anıtlar, kümbetler, hanlar, hamamlar,, vb. ile bunların birkaçından meydana gelen bina toplulukları, külliyeler, sitler, diğer taşınmaz mallarla, bunlara ait parçalar, eski anıt ve duvar kalıntıları, taşınmaz halde dağınık tuğla vs. yapı malzemesi artıkları TAŞINMAZ ESKİ ESERLER", her çeşit hayvan ve bitki fosilleri,

tarihten önceki devirlerden kalma insan iskeletleri, süs eşyaları, tablolar, minyatürler, çini, toprak, cam,, vb. taşınır eşyalar ve bunların parçaları TAŞINIR ESKİ ESERLER" olarak belirlenir. Taşınmaz eski eserler anıt, külliye, sit, tarihi sit, ören yeri veya arkeolojik, tabii sit olarak sınıflandırılır (madde 1).

Devlete ait arazi ve emlak ile özel ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan emlak ve arazide, varlığı bilinen veya ilerde meydana çıkacak olan her çeşit anıtlar, bütün taşınır ve taşınmaz eski eserlerin devletin malı olduğu, bunların kazılarla meydana çıkarılmaları, yerlerinde korunmaları, taşınır eski eserlerin müzelerde toplanmaları, bu kanunun 3.cü maddesine göre yürütülür. Taşınmaz ve taşınır eski eserleri; yeniden bulanlar, malik olduklarını bilenlerin engeç 10 gün içinde haber verme zorunluluğu (madde 4), bu kanunun kapsamına giren eski eserlerin tarihi ve tabii anıtları bozmak, değiştirmek, izinsiz onarmak, sondaj ve kazı yapmak, kireç ocağı, tuğla harmanı inşa etmek, yıkmak (madde 5), izinsiz kullanmak, şeklini değiştirmesiyasaklanmıştır (madde 6) (79).

Eski eserlerin, tarihi ve tabii anıtların korunması sorumluluğu Milli Eğitim Bakanlığına aittir (madde 7). Taşınmaz eski eserlerin, tarihi ve tabii anıtların tesbit, tescil, korunma ve onarım işleri ve mülkiyeti 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 ve 19.cu maddelerde, taşınır eski eserlere ait koruma yolları 20, 21, 22, 23 ve 24.cü maddelerde, kazılar 32,

33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 ve 45.ci maddelerde, define araştırılması 46.cı maddede. ikramiye ve cezalar 47, 48, 49, 50, 51 ve 52.ci maddelerde saptanmaktadır. Bu yasa ile 10 Nisan 1322 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi, 17 Temmuz 1328 tarihli Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi, 13 Mart 1330 tarihli Esvar ve Kla-i Atikadan belediyelere, vilayete terk olunacak yerler hakkındaki kanun yürürlükten kaldırılır (madde 53) ⁽⁸⁰⁾.

3.1.3. GÜNÜMÜZDE UYGULANMAKTA OLAN KORUMA ÇALIŞMALARI (1983...)

• TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU

1710 sayılı Eski Eserler Yasasının bazı maddeleriyle uygulamada ortaya çıkan aksaklıkları düzeltmek amacıyla 23.7.1983 tarih ve 2863 sayı ile Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunun 1.ci bölümünün 1.ci maddesinde kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alarak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit olarak belirlenir. "KÜLTÜR VARLIKLARI" ; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar, "TABİAT VARLIKLARI"; jeolojik devirlerle tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellik-

leri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerler, "SİT", tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarih hadiselerinin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar olarak tanımlanır. "KORUNMA VE KORUMA", taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım ve restorasyon işleri, "KORUNMA ALANI", taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi evre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlar olarak 3.c maddede, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını haber verme 4.c maddede, Devlet malı niteliği 5.ci maddede, 11.ci bölümde; saptama, tescil ve tespit 6. ve 7.ci maddelerde, korunma alanı ile ilgili karar alma yetkisi 8.ci maddede, izinsiz müdehale ve kullanma yasağı 9.cu maddede, hak ve sorumluluklar 11.ci maddede, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımına katkı fonu 12.ci maddede, devir yasağı 13.c maddede, kullanma 14.c maddede, kamulaştırma 15.ci maddede, ruhsatsız yapı yasağı 16.cı maddede, sit geçiş dönemi -koruma amaçlı imar planı- kısmi plan değişikliği 17.ci maddede, yapı esasları 18. maddede, maliklerin izin verme yükümlülüğü 19.cu maddede, taşınmaz kültür

varlıklarının nakli, istisnalar, muafiyetler 20, 21 ve 22.ci maddelerde belirtilmiştir.

• TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI YÜKSEK KURULU
İLE BÖLGE KURULLARININ KURULMASI

2863 sayılı Kültür ve Tabiat varlıklarını koruma kanunu ile " Yurt içinde bulunan ve bu kanunda tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı, merkezi Ankara'da, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespit edilecek bölgelerde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları" kurulur (madde 51) (81) ,

1951 yılından beri olumlu çalışmalar vermiş olan CEEAY Kuruluna karşılık olarak kurulan Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunun görevleri şunlardır (madde 10). (82)

- a- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili olarak uygulanacak ilkeleri belirlemek,
- b- Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespit olunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gerekli olanları tescil etmek,

- c- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili olarak Yüksek Kurula intikâl eden veya bizzat bilgi edindiği konu ve uyuşmazlıklar hakkında Kültür ve Turizm Bakanlığına görüş bildirmek,
- d- İlke kararları ve diğer görüşler doğrultusunda yapılacak uygulamalarda Bakanlığa yardımcı olmak ve sonuçlarını izlemek,
- e- 2863 sayılı kanunla verilen, aşağıda açıklanan diğer görevleri yapmak:
- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından, çeşitli nedenlerle özilliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak,
 - Anılan varlıkların gruplandırılmasını maliklerinin müracat tarihinden itibaren 3 ay içinde yapmak,
 - Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar geçiş dönemi yapı şartlarını 3 ay içinde belirlemek,
 - Hazırlanan koruma amaçlı imar planlarının değerlendirilmesi ve plan hakkındaki önerileri belirlemek,
 - Koruma amaçlı imar planlarının, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bakımından kısmen değiştirilmesi gerek görüldüğünde, belir-

lenecek hususlarda karar almak,

- Naklinde zorunluluk bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları hakkında görüş vermek.

Bölge kurullarının görevleri (madde 11):

Bölge kurulları esas olarak, Yüksek Kurulun ilke kararlarına uymak şartıyla, uygulamaya yönelik kararlar almakla görevlidir.

- a- Korunması gerekli taşınmaz, kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kullanılmasına, kullanma şeklinin değiştirilmelerine, inşai ve fiziki müdahalelere, anılan varlıkların değerlendirilmelerine alt kararları almak,
- b- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılmayacağı konusunda karar almak,
- c- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı parsellerde, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetlerine tesir etmeyecek şekilde ayrılma ve birleştirilmelerine ilişkin karar almak,
- d- Naklinde zorunluluk bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkında görüş vermek,

e- Yüksek kurul tarafından sorulacak konular hakkında görüş bildirmek.

Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu 7 tabi, 8 temsilci olmak üzere 15 üyeden oluşmaktadır (madde 6).

a- Tabi üyeler:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı,
- Kültür ve Turizm Bakanlığının ilgili Müsteşar yardımcısı,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürü
- Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı Orman Genel Müdürü,
- Vakıflar Genel Müdürü.

b- Temsilci üyeler:

Temsilci üyelerin üçü Cumhurbaşkanı, beşi Yüksek Öğretim Kurulunca seçilir. Yüksek Kurulun temsilci üyelerinin yüksek öğrenim görmüş olmaları ve mimarlık, arkeoloji, sanat tarihi, şehircilik ve idare hukuku bilim dallarından biri veya birkaçında tanınmış ve bu alanlarda çalışmalar yapmış, tercihan yurt içinde veya yurt dışında yayımlanmış eserler vermiş

olmaları şarttır.

Yüksek Öğretim Kurulunca seçilecek temsilci üyeler, yüksek öğretim kurumlarının mimarlık, arkeoloji, sanat tarihi, şehircilik ve idare hukuku dallarının herbirinden seçilecek beş öğretim üyesinden oluşur. Öğretim üyeliği sıfatları sona eren veya herhangi bir sebeple yüksek öğretim kurumlarından ayrılanların üyelikleri düşer.

• 2891 SAYILI YASA GEREKÇESİ VE KOMİSYON RAPORLARI

Ekonomik ve sosyal nedenlerle şehirlere göç olayı sonucu hızlı şehirleşme, düzensiz yapılaşma ile şehirlerde özellikle büyük şehirlerde plan ve mevzuata aykırı yapılaşma hareketlerini kontrol altına almak amacıyla "İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun" 16.3.1983 tarih ve 2805 sayılı yasa ile kabul edilmiştir.

"İmar Affı" ile şehirlerin sorunlarına değinen kanunun çıkarılmasında ve hazırlanan bu tasarıda eski eser koruma konusu da ele alınmıştır. "İmar Affı"nın 6.cı maddesinde; eski eserler ile bunların koruma alanları ve sit bölgelerinin yeniden değerlendirilmesi sağlanarak, zaman içinde bu niteliklerini kaybetmiş alanların, koruma kapsamından çıkartılması öngörülmüştür. Aynı tasarinın 23.cü maddesinin geçici 4.cü

maddesinde; bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra 6875 sayılı imar kanununda bu konuda değişiklik yapılincaya kadar sözkonusu kanunun ek 6.cı maddesinde koruma esasları belirtilen eski eser ve tarihi sanat yapılarının yanmaları veya yıkılmaları halinde arsanın Kültür ve Turizm Bakanlığınca kamulaştırılması sağlanmak suretiyle eski eser ve tarihi sanat yapılarının muhafazası amaçlanmıştır⁽⁸³⁾. Daha sonra bu tasarruğunun 6.cı maddesi 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca madde yeniden düzenlenerek 23.cü maddenin geçici 4.cü maddesi tasarıdan çıkartılmıştır.

3.2. KORUMA ÇALIŞMALARINDA PARASAL KAYNAKLAR

3.2.1. ESKİ ESERLERİN KORUNMASINI DESTEKLEME ÖNLEMLERİ

• EMLAK VERGİSİ İNDİRİMİ

17.7.1972 tarih ve 1610 sayılı Emlak Vergisi Yasası ile tesbit edilmiş, belgelenmiş eski eserlere 1/10 oranında vergi indirimi uygulaması kabul edilmiştir⁽⁸⁴⁾.

• ESKİ ESERLERİN TURİZM AMAÇLI KULLANIMINA YÖNELİK YATIRIMLARA SAĞLANAN KREDİLER

Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek krediden yararlanacak yatırım ve hizmet dalları arasında 4.cü sırayı Geleneksel Sivil Mimari Örneklerinin turizme dönük kullanımlarını amaçlayan yatırımlar almaktadır.

Yapılacak yatırım ile turizme tönük bir konaklama tesisi olarak değerlendirilmesi istenen geleneksel sivil mimarinin bugün kaybolmakta olan örneklerinden eski köşk, yalı ve evler ile kervansaray ve benzerleri TC. Turizm Bankasınca yapılacak değerlendirmenin olumlu koşulu ile kredilendirilebilirler. Krediden, söz konusu yapının sahibi, kiracı veya işletmecileri yörelerine göre konaklama tesis ve işletmeleri için belirlenen koşullarla yararlanabilirler. Bu tesislere kredi, keşif ve metrajlara göre belirlenen maliyetler üzerinden tahsis olunacaktır⁽⁸⁵⁾.

• MUAFİYETLER

Yüksek kurulca tescil edilerek 1.ci veya 2.ci grup olarak gruplandırılmış olan taşınmaz kültür varlığı her türlü vergi, resim ve harçtan muaf olmaktadır.

"Kültür varlıklarının korunması amacıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne dışardan getirilecek her türlü araç, gereç makina, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile sadece sarayların restorasyonunda kullanılmak üzere ithal edilecek altın ve gümüş varak, gümrük vergisi ile resim veya harçlardan muaftır. Yüksek Kurul veya Bölge Kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat

işleri de, her nevi belediye vergisi, harçlar ve harcamalara katılma paylarından muaftır. Ancak kültür varlığı durumunda-kiler haricinde yeni yapılan bu taşınmaz kültür varlığına ila-ve olarak inşa edilen bağımsız bölümler bu muafiyetten yarar-lanamazlar" (madde 22) (86) .

• KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ
ONARIMINA KATKI FONU

21.7.1983 tarih ve 2863 sayı ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu kurulur (87) .

Bu fona göre;

MADDE 12:

Özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetin-de bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığın-ca aynı, nakdi ve teknik yardım yapılır ve kredi verilir.

Bu amaçla, bir Devlet Bankasında açılacak özel bir he-sapta ve Kültür ve Turizm Bakanlığı emrinde "Korunması Gerek-li Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu" kuru-lur. Bu fonun yetkilisi Kültür ve Turizm Bakanlığıdır.

Bu fonun gelirleri, her yıl Devlet Bütçesinden ayrıla-cak ödenekler ile bu fondan verilecek kredilerin faizlerinden

oluşur. Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılacak harcamalar ve verilecek kredilerle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

• ÖZEL HUKUKA TABİ GERÇEK VE TÜZEL KİŞİLERİN
MÜLKİYETİNDE BULUNAN KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ
KÜLTÜR VARLIKLARININ ONARIMINA KATKI FONU YÖNETMELİĞİ

MADDE 1:

Bu yönetmeliğin amacı; özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu hükümlerine göre tescili yapılmış olan taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve onarımları için Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılacak ayni, nakdi ve teknik yardımlar ile verilecek kredilerin usul ve esasları belirlenmektedir.

o YARDIM ŞEKİLLERİ

MADDE 4:

Yardımlar, ayni ve nakdi yardım, kredi, proje sağlanması ile onarım sırasında gereken hallerde hizmet yardımı şeklinde olabilir. Nakdi yardımın tamamı kredi, bir kısmı kredi, bir kısmı yardım veya tamamı yardım olarak verilebilir. Krediler hiçbir şekilde kendi mevzularının veya keşif bedellerinin %70'ini aşamaz. verilecek kredinin faiz oranı, vadesi

ve ne kadar sürede geri ödeneceği Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının uygun görüşü alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca belirlenir. Verilecek yardım ve kredinin üst sınırı her sene Merkez Yardım Kurulunca belirlenir ve Kültür ve Turizm Bakanlığının onayı ile kesinleşir.

Yapılış biçimi ne olursa olsun yardımın, yapının kültür varlığı niteliğinin devamını sağlaması, gerekirse sağlıklaştırılması amacına yönelik olması zorunludur. Bu yönetmelik esaslarına göre verilecek kredilerde, onarılacak taşınmaz kültür varlığının kültürel değeri, fiziki durumu, bulunduğu çevrenin özellikleriyle kullanım amacı gözönünde bulundurulur. Nakdi yardımlarda ise, krediler için yukarıda belirtilen esaslara ilave olarak mal sahibinin maddi durumuda gözönüne alınır. Verilecek kredilerin ve yapılacak yardımların öncelik esasları ve koşulları, fon imkanları gözönüne alınarak her yıl Ocak ayı sonuna kadar Kültür ve Turizm Bakanlığınca belirlenerek ilân edilir.

o KATKI FONU VE FONUN GELİR KAYNAKLARI

MADDE 5:

Bakanlık emrinde "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu" kurulmuştur.

Fonun gelir kaynakları şu kalemden oluşur:

a- Bakanlık bütçesine fon için konan ödenekler,

b- Fondan verilecek kredilerin faizleri.

MADDE 6:

Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine fon için her yıl konacak ödeneğin tespitine esas olacak belge ve dökümanların bir örneği Maliye ve Gümrük Bakanlığına gönderilir.

MADDE 7:

Fonun bütçesi yıllıktır ve hesap dönemi mali yıldır. Sayman tarafından hazırlanan bütçe Kültür ve turizm Bakanının onayı ile yürürlüğe girer.

MADDE 8:

Fonun parası, T.C. Turizm Bankasında açılacak özel hesapta toplanır. Fona, yardım ve kredilere ait muamelelerin muhasebe şekli sayman ve T.C. Turizm Bankası tarafından birlikte tayin ve tespit olunur.

MADDE 9:

Fon, Genel Müdürün önerisi ve Kültür ve Turizm Bakanının onayı ile görevlendirilecek bir yetkili tarafından yönetilir. Fon yetkilisi Kültür ve Turizm Bakanı, karar organı, Merkez Yardım Kuruludur. Fonun saymanı ve gerektiğinde Sayma-

na vekalet edecek kişi Kültür ve Turizm Bakanlığının nerisi zerine Maliye ve Gümrük Bakanlığınca atanır.

o MÜRACAAT

MADDE 15:

Fon imkanlarından yararlanarak mülkiyetindeki tescilli taşınmaz kültür varlığını onarmak isteyen mal sahibi Bakanlığa yazılı olarak müracaat eder. İlk mracatta mal sahibinin Kültür ve Turizm Bakanlığına vermesi gereken dökümanlar ve bilgiler şunlardır.

- 1- 9x12 cm boyutundan küçük olmamak kaydıyla yapının iini, dışını ve çevresini gösteren, tanıtıcı nitelikte ve net çekilmiş ftograflar,
- 2- Belediyesinden tasdikli, arsanın ve binanın durumunu gösteren 1/200 veya 1/500 ölçekli vaziyet planı,
- 3- aplı tasarruf vesikası, tapu rneği,
- 4- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulunca onaylı rölöve ve restorasyon projesi ve restorasyon raporu ile onaylı projeye göre düzenlenmiş keşif raporu,
- 5- Fotograflı nüfus cüzdanı rneği ve ikmetgah belgesi,

6- İşprogramı

Dilekçede, yardım veya kredi isteği ve miktarı açıkça belirtilir. Kredi isteklerinde, ayrıca, istenilen krediye karşılık gösterilecek teminatın nevi, mahiyet ve miktarıda bildirilir.

o İNCELEME

MADDE 16:

Bakanlık gerekli incelemeleri, Genel müdürlükçe görevlendirilecek elemanlar veya kültür varlığının bulunduğu ildeki Rölöve Anıtlar Müdürlüğü, Rölöve Anıtlar Müdürlüğü yoksa Müze Müdürlüğü veya uygun görülecek diğer bir müze müdürlüğü vasıtasıyla yaptırır. İnceleme raporları, açık ve tereddüt doğurmayacak şekilde hazırlanır. Raporlar Genel Müdürlükçe değerlendirilerek Merkez Yardım Kuruluna sunulur. Kaynak mevcut olmadıkça kredi ve yardım talepleri incelemeye alınmaz.

o KARAR

MADDE 17:

Müracatlar Merkez Yardım Kurulunda karara bağlanır. Merkez Yardım Kurulu kararında şu hususlar açıkça belirtilir.

- a- Yardımın şekli,
- b- Yardımın şartları,

- c- Avans verilip verilemeyeceği,
- d- Avans verilecekse miktarı.

Merkez Yardım Kurulunun kararı Kültür ve Turizm Bakanının onayı ile kesinleşir.

MADDE 18:

Merkez Yardım Kurulu kararı, gereği yapılmak üzere Bankaya bildirilir. Banka yardım ve kredi istekleriyle ilgili olarak istek sahipleriyle sözleşme imzalar. Banka tarafından, yardımlarda taşınmaz ipoteği ve kredilerde yeteri kadar teminat alınır.

Kredilerde gösterilecek teminat şunlardır:

- a- Gayrimenkul ipoteği,
- b- Bankalar tarafından verilen teminat mektupları,
- c- Hazine tahvil ve bonoları,
- d- şahsi kefalet.

Gayrimenkul ipoteği karşılığındaki ödemelerde ödeme olunacak meblağ, Gayrimenkula bankaca takdir edilen kıymetin %70'ini aşamaz. Teminat olarak gösterilecek gayrimenkullerin tasarrufa ve ipoteğe mani herhangi bir engeli bulunmamalıdır. Esas itibariyle birinci derece ve sırada ipotek konulmayan gayrimenkuller teminat olarak kabul edilmez. Hisseli gayrimenkul karşılığında kredi ağılmaz. Ancak, bütün hissedarların

borca ve ipoteğin muamelesine katılmaları halinde de kredi açılabilir, yardım yapılabilir. Teminat olarak ipotek alınacak gayrimenkuller müşteri tarafından banka aracılığı ile sigorta ettirilir.

Sözleşmede, genel hükümlerle birlikte, 17.ci maddede belirtilen hususlar ve avans miktarının işin keşif bedelinin %30'undan fazla olamayacağı verilen avansın ise son hakedişte tamamlanmak üzere hakedişlerden eşit oranlarda kesileceği konularıda yer alır. Yardımın yerine sarfedilmemesi ve kredi taksitlerinin veya faizlerinin vadesinde ödenmemesi halinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri ve Banka usulleri uygulanır. Krediler Banka tarafından takip ve tahsil olunur. Sözleşmenin uygulanmasından doğacak anlaşmazlıklarda baş vurulacak yer Ankara Mahkemeleridir.

Bu yönetmeliğin 19, 20, 21, 22 ve 23.cü maddelerinde; Ödeme, Tahsilat, Kredi Borucunun Muacceliyet Kazanması, Borcun Saptanması, bankanın görevleri belirtilir.

MADDE 24:

Bir taşınmaz kültür varlığının bakım ve onarımına, bu yönetmelikte belirtilen yardımlardan herhangi birinin karşılıksız olarak yapılabilmesi için;

- a- Yardım alacak kişinin kendisinin, eşinin veya bakmakla yükümlü bulunduğu çocuklarının normal geçimi-

ni sağlayacak düzeyin üstünde bir gelirinin bulunması,

b- Oturduğu ev veya daire dışında gelir getirici taşınmazının bulunmaması,

c- Gelir getirici taşınır değerlere sahip olmaması gerekir.

Bu hususlar, yardım alacak kişinin yazılı beyanı ile kanıtlanır. Bakanlık, gerektiğinde ilgililerin gelir, kazanç ve malları hakkında kendi personeli veya diğer idari makamlar aracılığı ile her çeşit soruşturma yaptırabilir, resmi ve özel kuruluşlar ile üçüncü şahıslardan bilgi isteyebilir.

Karşılıksız yardım talebi Merkez Yardım Kurulu kararı ve Kültür ve Turizm Bakanının onayı ile kesinleşir. Yanlış bilgi verenler hakkında kanuni soruşturma yapılarak, yapılan ödemeler 6183 sayılı Kanun hükümlerine göre tahsil olunur.

Yardım alacak kişi, yardımın tamamının veya amaca uygun harcanmayan kısmının 6183 sayılı Kanun hükümlerine göre icra yolu ile geri alınmasına ilişkin bir yüklenim senedi verilir.

MADDE 25:

30.3.1979 tarih ve 16594 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış olan "Özel ve Tüzel Kişi Mülkiyetinde Bulunan Taşınmaz

Eski Eserlerin Onarımı için Yapılacak Ayni-Parasal ve Teknik Yardım Yönetmeliği" yürürlükten kaldırılmıştır⁽⁸⁸⁾.

• KAMULAŞTIRMA

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 15.ci maddesinde Taşınmaz Kültür Varlıkları ve bunların korunma alanları aşağıda belirlenen esaslara göre kamulaştırılır⁽⁸⁹⁾.

- a- Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanarak programlara uygun olarak kamulaştırılır. Bu maksat için Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konur.
- b- Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır. Bu maksat için Vakıflar GENel Müdürlüğü bütçesine yeterli ödenek konur.
- c- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, İmar planında yola, oto-

parka, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediye-
lerce; diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve
onarımı ile görevli oldukları veya kullandıkları
bugibi kültür varlıklarının korunma alanlarının
ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması
esastır.

d- Kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınmaz kül-
tür varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değe-
ri dikkate alınmaz.

e- Kamulaştırma işlemleri, bu Kanunun hükümleri ile,
6830 sayılı İstimlâk Kanununa aykırı olmayan hüküm-
lerine göre yapılır.

3.3. KORUNACAK DEĞERLERİN SAPTAMA, SINIFLAMA VE KORUMA İLKELERİ

3.3.1. KORUNACAK DEĞERLERİN TANIMLARI, SAPTANMALARI VE DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ

• TANIMLAR

TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI; Tarih öncesi ve tarihide-
virlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bu-
lunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki korunması
gerekli taşınmaz varlıklardır.

TAŞINMAZ TABİAT VARLIKLARI; Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan taşınmazlar.

SİT ALANLARI

.KENTSEL SİT; Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve birarada bulunmaları sebebiyle, teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlar).

.TARİHİ SİT; Önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli alanlar.

.ARKEOLOJİK SİT; Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alanlar.

.DOĞAL SİT; İlginç özellik ve güzelliklere sahip olan ve ender bulunan korunması gerekli alanlar olarak korunacak değerlerin tanımlanması yapılır⁽⁹⁰⁾.

• SAPTAMA (Tespit)

Korunacak değerlerin saptanması Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılır. Bakanlık bu tespiti kendi uzmanları ile ya-

pabileceği gibi, varlıkların niteliklerine göre diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımlarından faydalanılarak da yapılabilir.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarihsel, sanatsal, bölgesel ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkânları göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir. Saptama (tespit) ve tescil ile ilgili usuller, esaslar ve kıstaslar yönetmelikte gösterilir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılan tespitler, Yüksek Kurul Kararı ile tescil olunur (Madde 7).

• DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ .

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gereken değerlerin tespitinde şu hususlar dikkate alınır.

- a- Taşınmazın 19. yy sonuna kadar yapılmış olması,
- b- 19. yy sonundan sonra yapılmış olmasına rağmen önem ve özellikleri bakımından korunmasına gerek görülmesi,
- c- Taşınmazın sit alanı içinde bulunması,
- d- Taşınmazın milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman unsuru ve tescil söz konusu olmaksızın Milli

Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evlerden olması,

- e- Taşınmaz tabiat varlıklarının değişik özelliklere sahip olması, ender bulunması,
- f- Tek yapılar için; taşınmazın sanat değeri, mimari, tarihsel, estetik, mahalli, arkeolojik değerler kapsamı içinde; strüktürel, dekoratif, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, şekil bakımından özellik arzemesi,
- g- Kentsel sitler için, korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren tek yapıların yoğunluk, mimari, tarihsel bütünlük göstermesi,
- h- Arkeolojik sitler için, yazılı bilgi, yüzeysel kalıntılar, bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler, bilimsel tahmin ve topografik yapı yönlerinden niteliklere sahip olması,
- i- Doğal sitler için; bilimsel araştırma, jeolojik yapı, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler ve topografik yapı yönlerinden niteliklere sahip olması,

j- Tarihi sitler için, yazılı bilgi ve tarihi araştırmalar sonucunda önemli tarihi olayların cereyan ettiği hususunun sabit olması.

3.3.2. SIT ALANI İÇİNDEKİ YAPILARIN; SAPTAMA, SINIFLAMA VE KORUMA İLKELEİ

TAÇ vakfı bilim kurulunca korunması gereken yapıların yaşatılabilmesi çağdaş anlayış içinde işlev verilmesi düşüncesini benimseyen koruma ilkeleri GEEAY Kurulu tarafından 14.1.1978 tarih ve 10200 Sayılı kararı ile kabul edilmiş, daha sonra 2863 sayılı yasa ile kurulan Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunca 6.1.1984 tarih ve 61 sayılı karar ile aşağıdaki koruma ilkeleri aynen kabul edilmiştir.

1- 1.ci GRUP YAPILAR: Değerlendirmede aranan ve 5805 ve 1710 sayılı yasalarda belirdilmiş bulunan niteliklerden çoğuna üstün değerde sahip olması nedeni ile gelecek kuşaklar için içi ve dışı ile olduğu gibi saklanması gereken yapılarıdır. 1.ci Grup Yapılar; bakım, onarım ve korunmasında yapılabilecek uygulama ve alınabilecek önlemler yönünden üç bölüme ayrılmıştır.

1-A- Yanlız bakım ve onarımı ile yetinilmesi gereken yapılar,

1-B- Günümüz yaşantısının gerektirdiği olanakları sağlayacak; ancak yapının iç ve dış görünüşlerini, öz yapı ve görünen malzeme dokusunu, süslemelerini ve plan özelliğini bozmayacak değişimlerin yapılabilece yapılar.

1-C- Bugün varolmakla beraber (Tapu kaydı, kadastral ve tarihi belgeler; fotoğraf, rölöve v.s gibi) belgelerle varlıklarını ve özelliklerini bildiğimiz 1-A ve 1-B maddelerinden birinin uygulanabileceği yapılar.

2- 2.ci Grup Yapılar: Değerlendirmede aranan ve 5805 ve 1710 sayılı yasalarda belirtilmiş bulunan miteliklerden özellikle çevresel niteliklerinin önemi açısından yalnız dış görünüşleri ve gabarileri ile korunması gereken yapılar. Bu yapılar;

2-A1- Gabarisi, dış mimarisi, dış cephe malzemesi ve taşıyıcı elemanları yıkılmadan ve değiştirilmeden; ve varsa belirli bir kısmının da plan özelliği ile süslemeleri olduğu gibi korunmak koşuluyla kat planı, malzeme ve iç mimarisi kısmen yenilenebilecek yapılar,

2-A2- Gabarisi, dış mimari görüntüsü ve dış cephe eleman ve malzemesi aynen korunmak koşuluyla; iç ta-

şıyıcı elemanları, kat planları, iç malzeme ve iç mimarisi yenilenebilecek yapılar,

- 2-A3- Mimari görüntüsünde, malzeme ve yapı elemanlarının daeserin bütünlüğü ve karakteri bozulmamak koşulu ile mimari ve iç saşıyıcı elemanlarında ve gaba-risinde bazı önemsiz değişiklikler yapılabilecek kat planları, malzeme dış ve iç mimarisi yenile-nebilecek yapılar.
- 2-A4- 2-A2 ve 2A3 koşullarından birine uymak kaydıyla; özellikle bitişik konumda, GEEAYK'nun ileri süre-ceği koşullarla (ikinci katın geri çekilmesi gi-bi) geçerli imar planındaki yükseklik ve derin-liklere uygun yenileme ve eklemelerin yapılabile-ceği yapılar,
- 2-B1- Bir bölümü varolan veya değişikliğe uğramış olan görünüşlerinin varsa fotoğraf, rölöve gibi bel-gelere dayanarak; yoksa devrinin mimari özellik-lerine uygun olarak projelendirilebilecek, plan-ları, malzeme ve mimarisi tümü ile yenilenebile-cek yapılar,
- 2-B2- Buğün varolmakla beraber, fotoğraf, rölöve vs. gibi belgelerle varlığını ve özelliklerini bil-diğimiz 2-A1, 2-A2, 2-A3 ve 2-A4 maddelerinden birinin uygulanabileceği yapılar,

birinin uygulanabileceği yapılar,

2-B3- Çevresi, yukarda özellikleri belirtilmiş yapılarla oluşmuş Sit bölgelerinde bulunan parsellerde çevresinin içinde yadırganmayacak mimari ile yürürlükteki imar nizamına bakılmaksızın yapılabilecek yapılar.

3- 3.cü Grup Yapılar: Gerekli rölöve ve fotoğraflarla arşivlendikten sonra yıkılabilecek yerine yürürlükteki imar koşullarına göre uygulama yapılabilecek yapılar. Bunlar da iki grupta toplanmaktadır.

3-A- Sahip oldukları niteliklere göre 2. Grup yapılardan olmasına karşılık gerek mimari, gerekse gabari bakımından çevresi, tümü ile yenilenmiş ve tek başına korunma şansını yitirmiş veya kamu yararına kaldırılması gereken ve yeterli fotoğraf ve onaylanmış rölövelerin GEEAYK ve Devlet arşivine tesliminden sonra yıkılarak yerine yürürlükteki imar nizamına göre uygulama yapılabilecek yapılar.

3-B- Bazı değerli kısımlarının yeni yapıda aynen veya bazı ufak değişikliklerle kullanılması koşulu ile 3-A maddesinin uygulanabileceği yapılar.

3.3.3. SİT ALANI İÇİNDEKİ YAPILARDA KORUMA UYGULAMASI

1. grup uygulamada korunacak binanın yapım sistemi yapı malzemesi, planı ile aynen korunması, restorasyon ve bakım işlerini kapsamaktadır.

2. grup uygulamada ise; binaların dış cepheleri aynen korunarak iç kısımları önem derecesine göre, bazen tümüyle fedâ edilmektedir. Ahşap binalarda; dış cephe mimarisi korunurken sadece dış duvarları yıkmadan iç kısmı betonarmeye çevirmek olanaksız sayılmaktadır. Bu nedenle, ahşap binalarda 2. grup koruma uygulaması binanın tümüyle yıkılması yerine, dış cephesi yıkılan binanın aynı olan yeni bir bina yapılması şeklindedir. Hakkında 2. grup koruma kararı olan bir ahşap bina yenilenmek istendiğinde; bina tekniğine uygun 1/50 ölçekli tam rölövesi ve yeni projesi, yeterince tanıtıcı fotoğraflar, mülkiyet belgeleri eklenerek bir dilekçe ile ilgili belediyeye verip Yüksek Kuruldan gerekli izni isteyecektir⁽⁹¹⁾.

2. grup korumada uygulanan diğer yöntem Sit içinde, Sit karakterini oluşturan, ancak, dış mimari olarak çok büyük özellikleri olmayan iki katlı ahşap binalar, üst kat dış mimarisine uygun bir kat ilavesinin tanınmasıdır. Sit içinde diğer parsellere 3 katlı yeni inşaat hakkı tanınıyorsa bu yöntemin uygulanma şansı vardır. Korunacak ahşap yapı bitişik nizam karakterinde ve bina derinliği, imar mevzuatının o yörede tanıdığı bina derinliğinden az ise Yüksek Kurul ka-

rarı ile, arka cephe imar mevzuatının tanıdığı arka çizgiye kadar derinleştirilebilir.

3.3.4. KORUNACAK SİT ALANLARININ SAPTAMA, SINIFLAMA VE KORUMA İLKELERİ

Sit alanları üç gruba ayrılarak plan kararları ve değişiklik önerilerinin ölçüsü saptanmıştır.

• 1. DERECE SİT ALANLARI:

Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. Genellikle üzerinde yerleşme olmayan Arkeolojik alanlar ve doğal Sitler için kullanılan 1. derece Sit alanlarına hiçbir şekilde plan kararları getirilemeyeceği kabul edilmiştir⁽⁹²⁾.

• 2. DERECE SİT ALANLARI:

Olduğu gibi korunması gereken, ancak koruma ve kullanma için gerekli önlemlerin alınmasına izin verilebilecek alanlardır. 2.ci derece Sit alanlarında Kentsel Sit ile Arkeolojik Sit'in üst üste çakıştığı durumlarda üstteki Kentsel Sit'in öneminin alttaki Arkeolojik Sit'ten daha az olduğu uzmanlar kurulunca saptanırsa üstteki Kentsel Sit'in feda edilebileceği kabul edilmiştir. Bu arada kentsel sit özelliği taşıyan yerleşmeye yeni gelişme verilmemesi, ancak, yöre halkının yaşamını devam ettirici onarım ve bakımın engellen-

memesi ön görülmüş; üstteki yerleşmenin Kentsel Sit değeri yoksa zaman içinde kaldırılabilceği ilkesi benimsenmiştir. 2.ci derece Sit alanları içinde yerleşme dokusunun değiştirilemeyeceği, yol ve bina cephelerinin aynen korunacağı, varolan yapılardan başka yapıya izin verilemeyeceği kabul edilmiştir⁽⁹³⁾.

• 3. DERECE SİT ALANLARI:

Bu takım değişiklik ve gelişmelere yerleşme dokusunun bozulmaması koşulu ile izin verilebilecek sit alanlarıdır. Genellikle kentsel sit için kullanılan 3.ci derece Sit alanlarında amaç kentsel dokunun görüntü bütünlülüğünün korunmasıdır. Var olan mimari biçimin ve yerleşme özelliklerinin, yol dokusunun yapıların birbirlerine göre düzenlerinin yeni planlama da ve onarım, restorasyon projelerinde gözönünde bulundurulacağı; yapılarda çağdaş teknikler ve malzemeler kullanılabileceği kabul edilmiştir⁽⁹⁴⁾.

3.3.5. SİT ALANLARINDA KORUMA UYGULAMASI

Bir alanın sit alanı olarak ilân edilmesi bu alanda ki imar planı uygulamasını durdurur. Alan için koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar geçiş dönemi yapı şartları Yüksek Kurul tarafından üç ay içinde kararlaştırılarak önerilen karar Resmi Gazete de yayınlanır. İlgili Valilikler ve Belediyeler hazırladıkları koruma amaçlı imar planı onayını almak

için karardan en geç iki yıl sonra İmar ve İskân Bakanlığına sunmak zorundadır⁽⁹⁵⁾.

Koruma İmar Planı veya geçiş dönemi yapılaşma kararları olmayan Sit alanlarında, mevcut boş parsellerdeki yeni yapılaşmada ve 3. grup uygulamalardaki yeni yapılarda cephe elemanlarında, doluluk-boşluk oranlarında, çıkma ve balkonlarda, pencere ve kapı boyutlarında, özelliklerin de, yanındaki veya yakınındaki tescilli yapıların özelliklerine uyması, renk seçiminde uyum sağlanması, çatı örtüsünde yöresel örtü sisteminin kullanılması, çekme katsız inşaat yapılması ilkelere uygun proje hazırlatılması ve onay için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na gönderilmesi gerekmektedir⁽⁹⁶⁾.

3.4. TÜRKİYE'DE KORUMA İLE İLGİLENEN KURULUŞLAR

3.4.1. DEVLET KURULUŞLARI

A- Koruma ile doğrudan ilgilenen kuruluşlar

o Kültür ve Turizm Bakanlığı

- Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü,
- Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu,
- Turizm Genel Müdürlüğü.

o Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

- Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü,
- İller Bankası Genel Müdürlüğü,
- Karayolları Genel Müdürlüğü.

- o Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı
- o Vakıflar Genel Müdürlüğü
- o Milli Saraylar Genel Müdürlüğü
- o Belediyeler
- o Özel İdareler

B- Koruma ile dolaylı ilgilenen kuruluşlar

- o Eğitim Kuruluşları

- ODTÜ

- İTÜ

- Yıldız

- KÜ

- Ege Üniversitesi

3.4.2. ÖZEL KURULUŞLAR

- o Türk Tarih Kurumu
- o Türkiye Turing Otomobil Kurumu
- o Bursa Eski Eserleri Koruma Derneği
- o Türkiye Anıt ve Çevre Koruma Vakfı (TAÇ)
- o İstanbul Kapalı Çarşısı Koruma Derneği

3.5. BÖLÜMÜN SONUCU

Türkiye'de koruma çalışmaları 1846 yılında ilk müzenin açılışıyla taşınır eski eser korunması olarak başlamış, daha sonra taşınmaz eski eserleri kapsamına almıştır.

Tek yapı ölçeğinde anıtsal mimari değerlerin koruma çalışmaları Venedik Tüzüğü'nün benimsenmesiyle tarihi çevrelerin korunmasına yönelmiştir.

Korunacak değerler açısından çeşitlilik gösteren Türkiye'de yeterli bir koruma çalışması yapılamamıştır. Korunacak değerlerin çeşitliliği, korumada amaç ve hedeflerin belirlenmemesi, koruma ile ilgilenen kuruluşların çeşitliliği, belediyelerde anıtlarla ve sit alanlarıyla ilgilenecek teknik eleman eksikliği, parasal kaynakların azlığı, korumayı destekleyecek fikir ortamının olumlu bir düzeye erişememesini nedenler olarak gösterebiliriz.

4. B Ö L Ü M

4. KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİNDE ALAN ÇALIŞMASI

4.1. KAHRAMANMARAŞ KENTİNİN SEÇİM NEDENİ

Kahramanmaraş, Cumhuriyet sonrasında yavaş bir kentleşme göstermiş olup uzun bir müddet eski kent dokusunu koruyabilmiştir. Kentler arası ulaşım imkânınının gelişmesi, sanayi alanındaki çalışmaların hızlanması gibi etkenlerle kent yapısında değişimler gösterir. Kırdan kente göç olayı ile batı ve doğu kısımlarında gecekondular yerleşim bölgeleri dışında kentin güneye doğru düzenli ve plânlı bir şekilde geliştiği görülmektedir. Eski dokuyu sokak ölçeğinde karakteristiklerini korumuş olup yeni ve eski yerleşmelerin içiçe yaşadığı bölgeler haline gelmektedir.

Kentte alan çalışması yaparak eski doku bugünkü ve gelecekteki kullanımlarını araştırmak için seçilen örnek alanda çalışmalar amaçlanmıştır.

4.2. KENTSEL DEĞERLENDİRME

4.2.1. ÜLKE İÇİNDEKİ YERİ

Kahramanmaraş Devlet İstatistik Enstitüsü ayrımlarında İç Anadolu Bölgesinde, bölgesel yerleşme düzeni içinde ise Doğu Anadolu Bölgesinde bulunmaktadır. Kuzeyden Sivas, Doğudan Malatya ve Adıyaman güneyden Gaziantep ve Adana, batıdan yine Adana ve Kayseri kentleri ile çevrilidir. (Harita 4.1).

4.2.2. TARİHİ GELİŞİM

Kahramanmaraş'ın tarihi çok eski devirlere kadar uzanır, zengin bir toprağa sahip olması yıllar boyu önemini arttırmış, Hititlerin, Perslerin, Makedonyalıların, Romalıların ve Bizansların hakimiyetinde kalıp 1071 Malazgirt savaşından sonra Anadolu ile birlikte Selçukluların, bu imparatorluğun parçalanmasıyla meydana gelen beylikler devrinde ise Dulkadiroğullarının yönetimine girmiş, Çaldıran savaşından sonra da Osmanlı topraklarına katılmış⁽⁹⁷⁾.

I. Dünya savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesinden sonra Kahramanmaraş önce İngilizlerin, sonra da Fransızların işgaline uğramış 1920 tarihinde istiklâline kavuşan ilk Türk şehri olarak tarihe geçip istiklâl madalyası almıştır.

4.2.3. EKONOMİK YAPI

Osmanlılar devrinde büyük bir sanat ve kültür kenti olan Kahramanmaraş'ta kuyumculuk, sim ve sırma işleri, sarçlık, oymacılık gibi sanatların yanısıra dokumacılık, tabaklık, mazmanlık, demircilik, bıçakçılık gibi meslekler 1950 yılına kadar özelliklerini korumuş, 1950-1960 yılında bir duraklama geçirmiş ve 1960 yılından sonra da seri imalâtın sanayiye girmesi ile bazıları tamamiyle ortadan kalkmıştır. Sanayileşme çok yavaş olmaktadır. Faaliyete geçen tesisler daha çok tarım ürünlerini mamul veya yarı mamul hale getiren imalâthaneler durumundadır. Bakır ve plastik ayakkabı ve eşya fabrikaları, küçük çapta tarım aletleri atelyeleri, dokuma fabrikaları, toprak sanayi tesisleri, çeltik fabrikaları, biber fabrikaları, yağ fabrikaları, çırçır ve prese fabrikaları, orman ürünleri sanayi tesisleri, belli başlı kuruluşlar olarak sayılabilir⁽⁹⁸⁾.

Kentin ekonomik gelişmesi ile kantleşmesi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bu ilişki iktisadi gelişmenin hızlandığı 1965-1972 yılları arasında belirgindir. 1965 yılından sonra, tarımsal gelişmeye paralel olarak, sanayi ve hizmetler sektöründe de bir hızlanma meydana getirmiştir. Bu gelişmeyi hızlandıran alt yapı yatırımları (karayolları, sulama tesisleri, taşkından koruma tedbirleri...v.b) ova kesimlerinde yerleşmeyi arttırmıştır. Alt yapı ile ilgili yatırımlar için gerekli iş gücü, potansiyel iş gücünden sağ-

lanmış, ortaya çıkan iş imkânlarının gerektirdiği iş gücü, tesislerin tamamlanmasından sonra da kenti terk etmeyerek yerleşmeyi tercih etmiştir⁽⁹⁹⁾

4.2.4. NÜFUS

Kent nüfusu Cumhuriyet sonrasında sürekli bir artış göstermiştir. En düşük artış oranı 1935 sayımında %2 dir. 1950-1955 yılları arasında kent nüfusunda daha önceki sayım ortalamasının üstünde bir artış gösterir. Bu devrede kent nüfusunda artış olurken köy nüfusunda eksilme olur. Bunun sebebi Türkiye'nin bu devrede demokratik bir hayata girişi ve ekonomi yönünden sanayileşmeye doğru bir hamlenin oluşu ve köy nüfusunun şehre kaymasıdır⁽¹⁰⁰⁾.

1955-1965 ve 1970 dönemlerinde kent nüfusunda %24, %27, %16, %75 oranlarında artış görülür. Yeni sahaların ekiminde gerekli insan gücünün yerini makinaların alması nüfusun sanayiye ve serbest iş alanına kısmen kaymasına neden olmuştur. Bunun sonucunda kent kıyısındaki ucuz araziler. Köylerden kente göç edenler için yerleşim merkezi olarak kent doğu batı kısımlarında süratle gelişmiştir. Şehirde güneye doğru gelişme arazinin pahalı olması, kent planına alınmış olması nedeniyle yavaş ve planlı olmaktadır. Şehirleşme oranlarındaki artışın genel nedeni, kırsal yerleşimden kente göç olayı, sanayileşme, sağlık, eğitim olarak gösterilebilir⁽¹⁰¹⁾.

4.2.5. ULAŞIM

Eskiden ulaşım yalnız kervan yollarıyla yapıldığından Kahramanmaraş gerek askeri, gerekse ekonomik, yönden büyük önem taşıyan bir merkez olduğundan çeşitli kavimlerin terk edemediği bir şehir olarak görülmektedir. Kuzey Anadolu'ya güneye, Suriye'ye, Mezapotamya'ya yayılmak isteyen istilâcı kavimler K.Maraş'ı ellerinde bulundurmamak istemelerinden daima istilâlara uğrayarak el değiştirmeleri, deprem sonucu coğrafi, ekonomik ve stratejik olaylar sonucu beş defa yer değiştirmiş⁽¹⁰²⁾.

1948 yılında 28 km'lik bir hat ile güney demiryoluna bağlanması ve İskenderun-Erzurum asfaltının Kahramanmaraş'tan geçirilmesiyle ulaşım bakımından hareketlenmeye başlamıştır.

Günümüzde gelişmiş ulaşım olanakları olan kent ülkeyi doğu-batı doğrultusunda geçen iki uluslararası karayoluna bağlar. Bunlardan biri; Güney Anadolu'dan geçen ve Anadolu'yu İran'a bağlayan E-24 karayolu, diğeri, Erzincan üzerinden İran'a bağlanan E-100 karayoludur. Bu ikinci yola Erzincan yakınından bağlanan ve Kahramanmaraş'tan geçen karayolu Kahramanmaraş'tan sonra E-5 Uluslararası karayolu ile birleşerek Antakya üzerinden Suriye'ye ulaşır. Kent bu yolla Adana'yada bağlanmaktadır. Ayrıca 55 numaralı karayolu ile Kayseri'ye ve Kayseri üzerinden kuzeye 59 numaralı karayolu ile Gaziantep'e bağlıdır. İl sınırları içinden ge-

çen bir ara hat Adana-Gaziantep ve Gaziantep-Malatya demiryollarını birleştirmektedir⁽¹⁰³⁾. (Harita: 4.2). Kent sınırları içindeki yollar asfalt kaplama, stabilize kaplama ve toprak tesviyedir.(Şekil 4.2).

4.2.6. TURİZM POTANSİYELİ

Kahramanmaraş, değişik yapıdaki doğal güzellikleri yanında Hititler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi değişik insan topluluklarının yaşantılarını yansıtan medeniyetlerin tarihi ve arkeolojik zenginliğine sahiptir. Turistlerin barınmalarını dinlenmelerini ve günlük ihtiyaçlarını giderecek temiz ve ucuz otel, lokanta ve benzeri tesisler bulunmakla beraber henüz yeterli sayıda ve günün modern şartlarına tam anlamıyla sahip değildir. Özel sektör bu konuya önem vererek yatırımlar yapmaktadır. İlin Turizm gelişmesini sağlayacak en önemli etkenlerden biride ulaşım imkanlarının arttırılmasıdır⁽¹⁰⁴⁾.

4.2.7. FİZİKSEL DURUM

● COĞRAFİ DURUM

Kahramanmaraş; 27°11' ve 38°36' kuzey enlemleriyle, 36°15' ve 37°42' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Şehir Ahır dağlarının güney eteğinde deniz yüzeyinden 550-700 m yükseklikte meyilli bir yüzey üzerine kurulmuştur⁽¹⁰⁵⁾.

Kahramanmaraş il toprakları Elbistan ve Maraş ovaları gibi oldukça geniş düzlükleri kapsamakla beraber genellikle engebeli bir yüzey şekline sahiptir. İl topraklarının batı kesimi Orta Torosların Binboğa dağlarıyla engebelenmiştir. Ceyhan ırmağının kollarıyla yerleşmiş olan bu dağlar Demirkapı tepesinde 2937 m ye Hazanlı dağında 2266 m ye yükselir. Maraş ilinin doğu yarısı güneyden kuzeye Amanus dağlarının kuzey kesimi, Uluziyaret dağı (2259 m), Maraş dağı (2325 m), Engizek dağı (2815 m) ve Nurhak dağı (3031 m) ile engebelenmiştir. İlin en geniş düzlüğü kuzeyde Nurhak, Hazanlı ve Binboğa dağları arasında yer alan Elbistan-Afşin ovası ve Maraş dağının güney eteklerinde başlayan Kahramanmaraş ovası ve Maraş dağının güney eteklerinde başlayan Kahramanmaraş ovasıdır⁽¹⁰⁶⁾.

• İKLİM

Kahramanmaraş kentinde denize uzaklık ve yükselti nedeniyle değişikliğe uğramış, karasallaşmış bir Akdeniz iklim tipi egemendir. Yazlar sıcak, kışlar orta derece soğuktur. İklim il topraklarındaki çöküntü alanlarında biraz daha ılımandır. Yıllık sıcaklık ortalaması 16,7°C, yıllık yağış ortalaması 722,8 mm dir⁽¹⁰⁷⁾.

• JEOLOJİK YAPI

Kahramanmaraş antitoroslarının bir kolu olan Ahır dağlarının güney eteğinde kurulmuş olup, şehrin güneyinde geniş bir çöküntü ovası yer alır. Kuzeyde Ahır dağları, batıda Cavur dağları ve güney-doğuda Arap dede dağlarıyla çevrili olan bu çöküntü alanı Afrika göller bölgesinden başlayarak Kızıl Deniz, Lut gölü ve Amip ovası boyunca uzanan Ürdün Graben sisteminin devamından başka bir şey değildir. Kahramanmaraş ili içinde yer alan gerek bu çöküntü alanı ve gerekse dağ ve tepelerin jeolojik yapıları jeolojinin dört zamanı içinde oluşagelmıştır. Ancak çöküntü sahalarında 3.cü zamana ait (Neojen ve Pliosen) yaşlı tortuları ve 4.cü zamana ait (Kuaterner) alüviyon örtü mevcuttur. Kahramanmaraş ilindeki faylar boyunca siyah renkli bazaltların yüzeye çıkarak geniş sahalar kapladığı görülür. Bazı yerlerde bazaltlar ufalanıp dağılarak killi topraklar meydana getirmişlerdir. Bazaltların bir kısmında bazaltik küp karakterindedir. Faal fay sistemlerinin olduğu kesimlerde zaman zaman muhtelif şiddette depremler olmakta, 1115-1908 tarihlerinde şehir Karamaraş denilen yerden şimdiki yerine taşınmıştır. 1908 yılındaki depremde ise Kahramanmaraş ili hudutları dışında kalan Ceyhan bölgesi hasar görmüştür (108).

4.2.8. ESKİ KENT DOKU KARAKTERİSTİKLERİ

Eski kent dokusu içinde cami, mescit, hamam, kapalı-çarşı, han ve geleneksel konut mimarisinin güzel örneklerini oluşturan yapılar bulunmaktadır. Günümüze değin gelebilmiş olan yapıların bir kısmı belirli ölçüde korunabilmiştir.

• CAMİLER

Eski kent. dokusu içinde Bayazıtlı Cami, Hacı Veli Cami, Sarayaltı Cami, Çınarlı Cami, Ulu Cami, Hatuniye Cami, Sali Vanlı Cami, Haznadarlı Cami, Bey Cami, divanlı Cami, Nuh Cami, Şekerli Cami, Şıklar Cami, Kutu Cami, Evzaniye Cami gibi camiler yer almaktadır.

Camiler içinde Ulu Cami, Haznadarlı Cami, Hatuniye (Şemci Sultan) Cami en eski camilerdendir.

Ulu Cami; Ekmekçi Mahallesinde Atatürk Bulvarı ile Belediye Caddesinin kesim noktasındadır. Yapılış tarihi kesin bilinmemekle beraber, halk arasındaki söylentilere göre zülkadiroğlu Alaüddevle tarafından yaptırılmıştır. Eskiden düz toprak damlı olduğu söylenen cami ahşap çatılı olup sonradan aydınlık kısmı ilave edilmiş-

tir⁽¹⁰⁹⁾ .

Haznadarlı Cami; Kahramanmaraşın güney doğusunda Duraklı Mahallesindedir. Caminin hangi tarihte yapıldığı ve hangi devre ait olduğu kesin bilinmemektedir. İç mekana açılan kapının yay kemeri üzerinde bulunan kitabede 1144 tarihi okunmaktadır⁽¹¹⁰⁾ .

Hatuniye (Şemsi Sülтан) Cami; Kurtuluş mahallesindedir. Kesin bir tarihi olmamakla beraber Şemsi Sultan adına yapılmış olmasından ve çatı sisteminin ahşap olmasından dolayı 14. yy arasında yapıldığı sanılmaktadır.

Camide malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır. Çatı örtüsü ahşap çatıdır. Avluya giriş taş kemerli bir kapı olup, avlunun etrafı basit yapısal sistemle örülmüştür. Son cemaat yeri ahşap sütunların taşıdığı ahşap çatı ile örtülüdür⁽¹¹¹⁾ .

• MESCİTLER

İklime Hatun Mescidi; Kurtuluş mahallesinde olup Alaüddevenin kızı İklime Hatun adına yapılmıştır. Mescit ve türbeden ibaret olan yapıda malzeme olarak kesme ve mo-

loz taş kullanılmıştır. Son cemaat yeri kesme, diğer kısımlar, moloz taştan yapılmış olup üst kısmı tonozla örtülmüştür. Son cemaat yerinde Bizans sanatında görülen çapraz tonoz ve sivri kemer (Selçuk tarzı), Bizans ve Selçuklu karışımı bir tarz görülür⁽¹¹²⁾.

• HANLAR

Taş han; Kahramanmaraş kapalı çarşısına bitişik olarak yapılan Taş hanın kare bir avlusu ve bu avluya kemerle açılan açık ve kapalı kısımları vardır. Tahminen Dülkadir-oğulları zamanında yapılan hanın; kuzey ve güneyinde yer alan ve sivri kemerli kapı ile avluya açılan dikdörtgen-mekanlar doğrudan doğruya hanın kuzey ve güney taraflarına yayılmış olup beşik tonozla örtülüdür⁽¹¹³⁾.

• KONUTLAR

Geleneksel konut mimarisinin ilginç örneklerinden olan Kahramanmaraş konutları genellikle iki katlı olup, üç katlı olanı azdır. Sokaktan direkt konuta giriş yoktur, bahçeden veya avludan geçilerek konuta girilir. Bazı evlerde avlular mermer taşlarla döşenmiştir. Bahçe dut, zeytin, incir ağaçlarıyla gölgelenmektedir. Bahçe içinde çeşmelerden başka mermer şadırvan bulunmaktadır. (Resim no:5)

Konutlarda bodrum kat yoktur. Giriş katında ahır, odunluk, samanlık, ambar, kiler, mutfak bulunur. Ahşap,

gösterişsiz sade olan merdivenle ikinci kata, açık sofaya geçilir. Açık sofalı plan tipine göre yapılmış olan konutlarda odalar arası geçiş kapıları yoktur. Her oda sofaya konutun ortak kullanım alanına açılır. Konut mahremiyeti. iç yaşamın gizli tutulması gibi psikolojik etkilerle, güneş, rüzgâr. yağış gibi iklimsel etkenlerle bazı konut so-falarında ahşap kafesler bulunmaktadır.

Konutlar kuzeyden esen hakim rüzgâr nedeniyle kuzey cephesine tamamen kapalı olup güney çephesi tamamen açıktır.

Büyük konutlarda haremlik, selâmlık gibi kısımlar bulunur. "Konak" denilen selâmlıklar erkek misafirlerin yemek yiyip, sohbet ettikleri, yattıkları bir yerdi.

Yer kazanmak, oturma yerine, verilen önem manzarayı veya sokağı seyretmek, gün ışığından faydalanmak, serinlenmek, dar yollarda genişleyemeyen zemin kata üst katlarda çıkımlar yaparak odayı genişletmek veya düzgün olmayan arsa üzerine yapılan konuttaki odalara yansıyan şekilsizliği önlemek için düzeltmeler yapılması sonucunda oluşan çıkımlar⁽¹¹⁴⁾ geleneksel Türk konutun önemli bir karakteristiğidir. Kahramanmaraş konutlarında da çıkma tipleri aşağıdaki özellikleri göstermektedir.

- . Düzgün olmayan arsalar üzerine yapılan konutlarda odalara yansıyan şekilsizliği düzeltmek için yapı-

- pılan gönye çıkmaları (Resim
- . Sokağa bakan cephede boydan boya yapılan çıkmalar (Resim
 - . Oda genişliğince yapılan çıkmalar
 - tek yönlü çıkmalar
 - iki yönlü çıkmalar
 - . Sokağa bakan cephelerde boydan boya yapılan çıkma- lar üzerine konutun ortak mekanı olan sofanın ön plana alınması
 - yuvarlak çıkma
 - normal çıkma
 - . Normal kat seviyesinden yükselerek girilen odala- rın genişletilmesi amacıyla yapılan çıkmalar.

Kahramanmaraş konutlarında ön kısımlarda sokak duva- rına kadar uzanan bir tahta çardak dikkati çeker. "Ayaz" denilen yazlık kısım üstü çeşitli üzüm asmalarının kameri- yeleriyle örtülüdür. Ayazın etrafı kafeslerle çerilidir⁽¹¹⁵⁾.

o ÇATI ÖRTÜ MALZEMESİ

Kışlık zahirenin (kahramanmaraş tarhanısı, bulgur, döğ- me, şireler, pekmezler, meyve ve sebze kuruları, turşular başlıca zahirelerdendir.) yapılması, serilip, kurutulması için geniş bir alana ihtiyaç olduğundan evlerin damı düz toprak damdı. Damların düz toprak dam oluşunda sosyal ve ekonomik etkenlerin rolü büyüktür. Yeterince büyük ve güneş-

li bahçe ve avluların olmayışının yanında toprak düz damın çatıdan daha ucuza mal olduğuda nedenlerden biri olarak gösterilebilir.

Eski Kahramanmaraş konutlarının damında görünen 40, 50 kilo ağırlığında "loğ" ile damın toprağı sertleştirilirdi. Yağan yağmur suları damın saçaklarından veya bir oluktan dışarı akar. Damlar, saçak şeklinde konutun yan ve arka duvarlarında dışarıya uzatılmıştır. Bu saçaklara "süyük" denmektedir. Damın ön süyüğüne tahtalarla "durna" denilen revak misli sundurmalar yapılmıştır⁽¹¹⁶⁾.Diğeri kullanılan çatı örtü malzemeleri kiremit ve çinko kaplamadır.

o DUVARLAR

Zemin kat duvarları taş, kerpiç olup üst kat duvarları taşıyıcı sistemi ahşap direkler olmaktadır. Bağdadi yatay veya dikey direkler arasına kerpiç malzeme kullanılarak oluşturulan üst kat duvarları dış yüzden tarak sıvayla sıvanırlar. Bazı konutların cumbaları veya ikinci kat duvarları çinko ile kaplanmıştır (Resim

o DÖŞEMELER

Konutlarda döşemeler genellikle ahşap olup yuvarlak kesitli kirişler üzerine konan kaplama tahtasından oluşmaktadır.

o KAPILAR

Sokak kapıları sosyal ve dinin etkisiyle değişik yapıdadır. "Enikli kapı" denilen bu kapıların küçük olan kısmı eve giriş ve çıkışlarda, büyük olan kısmı ise hayvan ve yük taşınması için kullanılmaktadır. (Resim 12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.)

o PENCERELELER

Alt kat duvarı dış ortama karşı saçır tutulmuş, ya da çok küçük boyutlu pencerelerle açılım yapmıştır. Bazı konutların üst kat pencerelerinde değişik biçimlerde yapılmış olan tahta kafesler halâ kullanılmaktadır. (Resim 6.7.8.9.10.11)

o DOLAPLAR, RAFLAR

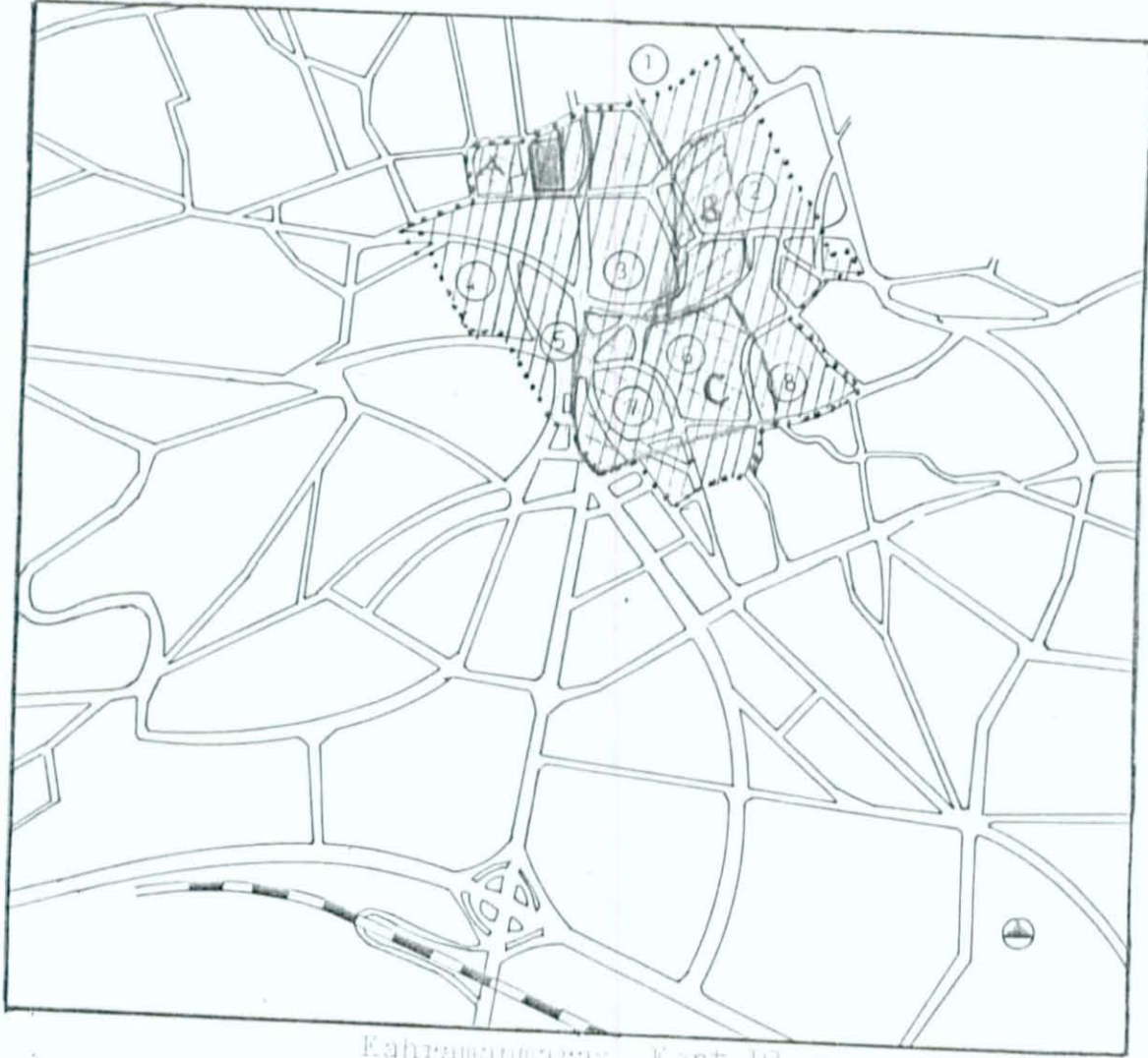
Duvarlarda yüklük denilen gömme dolaplar bulunur. Bazı konutlarda depolama (yatak, yorgan...v.b) için kullanılan yüklükler, duvar boyunca uzanan raf ve küçük gömme dolaplar halâ mevcuttur. Odaların bir diğer özelliği duvar içinde bir ocağın olmasıydı. (Resim 27)

o TAVANLAR

Ahşabın çeşitli biçimlerde birleştirilmesinden oluşan ahşap kaplama tavanların yanı sıra "havuzlu tavan" tipleri vardır. Düz veya kubbemsi biçimlerde, ince çitelerin yan yana birleştirilmesiyle oluşturulan tavanlar sıvanarak bazıları düz, bazıları orta kısımlarını çiçek motifleri işlenmiş haldedir. (Resim 28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.)

4.3. ÇÖZÜMLEME

Örnek alanda konutların bugünkü ve geleceğe dönük korunmalarında karar alabilmek için alan çalışması yapılarak yapılan gözetim sonucu öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Kahramanmaraş Kent Planı

Yeni ve Eski Yerleşim Bölgesi
Örnek alan

- 1- Gazipasa, 2- Kayabaşı, 3- Nevzipasa, 4- Tehitevliya,
5- Ekmekçi
6- Turan, 7- Kartuluş, 8- Divanlı

KAHRAMANMARAŞ

örnek alan

BİNA KORUNMA DERECELERİNİN
MEKANSAL DAĞILIMI

- iyi
- orta
- kötü

0 5 10 15 20

1:5000

KAHRAMANMARAŞ

örnek alan

MÜLKİYET DURUMU

 ev sahibi

 kiracı

 ev sahibi + kiracı

1:6

0 5 10 15 20 25

Proje No: D. 52

KAHRAMANLIYIĞI

örnek alan

ÖNERİLEN KORUMA ÇEŞİTLERİNİN
MEKANSAL DAĞILIMI

■ ağır restorasyon

■ orta derecede restorasyon

■ genel bakımı

■ yıkılıp , yeni yapı yapılması
(2. derece koruma uygulamaları g.)

1:1

0 5 10 15 20

Çizim : 0-55

KAHRAMANMARAŞ

örnek alan

BİNA İÇ DÜZENLERİNİN
MEKANSAL DAĞILIMI

gelecekteki kullanımlara uygun
düzeni olan yapılar

gelecekteki kullanımlara uygun
düzeni olmayan yapılar

1:500

0 5 10 15 20

Yerleşim : N.Ş.

KAHRAMANMARAŞ

örnek alan

BİNA KAT ADETLERİNİN
MEKANSAL DAĞILIMI

 tek katlı

 iki katlı

 üç katlı

0 5 10 15 20

İnceleme : 0.5

KAHRAMANMARAŞ

örnek alan

ÇNERİLEN	KORUMA	GRUPLANDIĞI
	1. derecede korunması gereken binalar	gereken
	2. derecede korunması gereken binalar	gereken
	korunması gereken yapılar	kararlı
	korunması gereken çeşitleri	sakak

1:6

0 5 10 15 20

Proje No : 43.65

KAHRAMANLIYAS
örnek alan

ÖNERİLEN ÇÖZÜMLEME

0 5 10 15 20

Pafta: 4. Z

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumların geçirmiş olduğu kültürel evrimleri kanıtlayan eski kent dokuları sosyo-kültürel, ekonomik yapıdaki değişimler sonucu da yeni gereksinimleri karşılayacak biçimde yapılan düzenleme ve planlama çabaları içinde;

- Korunarak günümüze gelebilmiş alanlar,
- Bilinçli veya bilinçsiz müdahaleler sonucu yapısal değişikliğe uğrayan alanlar,

olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Eski kent dokularındaki yapısal değişimler kentleşme süreci yavaş olan kentlerde daha az olmaktadır. Buna rağmen yeterli koruma önlemleri alınmadığından yapısal değişimler yavaş da olsa kendini göstermektedir.

Eski kent dokularının sorunlarının en önemlilerinden biri trafik ve park etme sorunudur. Düzenli, geniş yollar açmak için karakteristik sokak özelliği bozulmaktadır.

Tek yapı ölçeğinde mimari değerlerin korunmaları yanında çevreleriyle beraber bütünlük gösterecek biçimde, eski kent dokularının korunmaları amaçlandığında:

- . Korumada amaç ve hedeflerin belirlenmesi,
- . Eski kent dokularının günümüz koşullarında sorunlarının belirlenmesi,
- . Koruma için yöntem ve tekniklerin belirlenmesi,
- . Korunacak değerlerin sınıflandırılarak verilecek fonksiyonun belirlenmesi,
- . Koruma için yeterli yasal yöntemlerin alınması,

olarak saptanan karar aşamalarından sonra uygulamaya geçilmesi beklenir. Koruma kararından sonra uygulamanın gecikmiş olması saptanan amaç ve hedefler aşamasını etkileyebilir.

Bir yapının tarihi eser kapsamı içine alınabileceği kararını veren kuruluş GEEAY Kuruludur. Çalışmalarını Ankara'da yürüten kuruluşun Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Adana, Diyarbakır, Erzurum'da Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü, Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Adana, Diyarbakır, Erzurum ve Kayseri'de Bölge kurulları bulunmaktadır. Belediyelerde tarihi çevre koruma konusunda yeterli teknik, uzman kadronun olmayışı, korumada alınan karar aşamalarından sonra uygulama aşamasının uzun olması, halkın koruma konusunda yeterince aydınlatılmaması tarihi çevre korumasını olumsuz yönde etkileyebilir.

Binaların çevreleriyle bir bütünlük gösterecek biçimde korunabilmelerinde halkın katılım payı büyüktür. Tarihi çevre konusunda halk yeterince aydınlatılabiliyorsa binalarda oluşacak bilinçli veya bilinçsiz tahripler önlenebilir.

KAYNAKLAR

- (1) ERDER, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, Yayın no: 24, S: 289-293
- (2) Bakınız : MTRE Bülteni, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü, Yıl: 1, Sayı: 3, Haziran, 1975, S: 17-20
- (3) KUBAN, Doğan, "Türkiye'de ve Özellikle İstanbul'da Ahşap Konut Mimarisi ve Korunması ile İlgili Sorunlar", Mimarlık, 1973/6, S: 15-16
- (4) ERDER, Cevat, a.g.e., S: 274
- (5) FRODL, W., "Anıtlar Bakım ve Onarımları", Çeviri: ÖZER, B., Akademi, 1966/5, S: 4-14
- (6) ÖZER, Bülent, "Tarihi ve Geleneksel Mimariyle Ya-

- şamak ve Yeniden İnşa Etmek", Yapı,
1979/31, S: 26-36
- (7) ÖZER, Bülent, a.g.e., S: 26-36
- (8) ÖZER, Bülent, a.g.e., S: 26-36
- (9) FERSAN, Nur, Küçük Anadolu Kentlerinde Tarihsel
Dokunun Korunması İle İlgili Bir
Yöntem Araştırması, İTÜ, Mimarlık
Fakültesi, İst., S: 10
- (10) KUBAN, Doğan, "Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişme-
si Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üze-
rine Bazı Gelişmeler", Vakıflar Der-
gisi, Sayı: 7, S: 53-54
- (11) KUBAN, Doğan, a.g.e., S: 67
- (12) ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Vakıf Sistem ve Türk Şehirciliği".
Vakıflar Dergisi, Sayı: 9, 1971,
S: 14
- (13) KEPENEK, Yakup, "Türkiye'nin Sanayileşme Süreçle-
ri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye An-
siklopedisi, Sayı: 56, S: 1760-1765
- (14) KÜÇÜKERMEN, Önder, Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk
Evi, İstanbul, 1985

- (15) CEZAR, Mustafa, "XIV-XVI. Yüzyıllar Türk Şehrinde Çarşının Konumu ve Çarşıların En Tipik Yapısı", Akademi, Yayın no: 82, 1981, S: 12
- (16) KUBAN, Doğan, a.g.e., S: 72
- (17) FERSAN, Nur, a.g.e., S: 14
- (18) FERSAN, Nur, a.g.e., S: 14
- (19) ÖZDEŞ, Gündüz, Türk Çarşıları, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1954, S: 57
- (20) CEZAR, Mustafa, a.g.e., S: 26
- (21) FERSAN, Nur, a.g.e., S: 9
- (22) FERSAN, Nur, a.g.e., S: 23
- (23) AKTÜRE, Sevgi, 19. yy Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi, ODTÜ, 1978, S: 97
- (24) ELDEM, Sedat Hakkı, Türk Evi Plan Tipleri, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1980, S: 12-13
- (25) KÜÇÜKERMEN, Önder, a.g.e., S: 42
- (26) KÜÇÜKERMEN, Önder, a.g.e., S: 63

- (27) AKTÜRE, Sevgi, a.g.e., S:93
- (28) DENEL, Serim, Batılaşma Sürecinde İstanbul'da
Tasarım ve Dış Mekânlarda Değişim
ve Nedenleri, ODTÜ, Ankara, 1982,
S: 14
- (29) AKTÜRE, Sevgi, a.g.e., S: 94
- (30) AKTÜRE, Sevgi, a.g.e., S: 103
- (31) AKTÜRE, Sevgi, a.g.e., S: 106
- (32) DENEL, Serim, a.g.e., S: 56
- (33) DENEL, Serim, a.g.e., S: 39
- (34) BELGE, Murat, "Cumhuriyet Döneminde Batılaşma",
Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklo-
pedisi, Sayı: 9, S: 260-264
- (35) ALSAÇ, Üstün, Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin
Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, KTÜ,
Trabzon, 1976, S: 99
- (36) KEPENEK, Yakup, "Türkiye'nin Sanayileşme Süreçle-
ri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye An-
siklopedisi, Sayı: 56, S:1763-1764
- (37) KEPENEK, Yakup, a.g.e., S: 1763-1764

- (38) BATUR, Afife, "Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Sayı: 44, S: 1380-1420
- (39) BATUR, Afife, a.g.e., S: 1380-1420
- (40) BATUR, Afife, a.g.e., S: 1380-1420
- (41) ALSAÇ, Üstün, a.g.e., S: 113
- (42) ALSAÇ, Üstün, a.g.e., S: 113
- (43) Bakınız: "Sanayileşmemiş Bir Ülke Olarak Türkiye'de Tarihi Çevre Korunması ve Restorasyon", (4. Balkan Ülkeleri Mimarları Konferansına Sunulan Bildiri), Mimarlık, 1973/8, S: 5-7
- (44) GÜLMEZ, Aret, "Şehirleşme Süresi İçinde Tarihsel Merkezler", İTÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehircilik Enstitüsü Dergisi, Sayı: 14, S: 100-108
- (45) AYSU, Emre, Eski Kent Mekanlarını Düzenleme İlkeleri, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, Şubat, 1977, S: 15

- (46) Bakınız: Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 3,
S: 1100
- (47) Bakınız: Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 3,
S: 1100
- (48) AKÇURA, Necva, "Türkiye ve Eski Eserler", Mimarlık, 1972/8, S: 39-42
- (49) AKOZAN, Ferudun, Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar, DCSA, Yayın no: 47, İstanbul, 1977, S: 24-26
- (50) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 26-28
- (51) MUMCU, Ahmet, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XXVII, Sayı: 12, (1972), S: 74
- (52) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 28-29
- (53) MUMCU, Ahmet, a.g.e., S: 75-76
- (54) MUMCU, Ahmet, a.g.e., S: 76
- (55) MUMCU, Ahmet, a.g.e., S: 77
- (56) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 21
- (57) MUMCU, Ahmet, a.g.e., S: 77

- (58) ÖZTÜRK, K., Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları, Ankara, 1968
- (59) ÖNDER, M., "50. Yılda Türk Müzeciliği", Kültür ve Sanat, Sayı: 2,1973, S: 15
- (60) AKÇURA, Necva, a.g.e., S: 40
- (61) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 34-35
- (62) ZEREN, Nuran, a.g.e., S: 32
- (63) AKÇURA, Necva, a.g.e., S: 40
- (64) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 48
- (65) AKÇURA, Necva, a.g.e., S: 40
- (66) AKÇURA, Necva, a.g.e., S: 41
- (67) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 21
- (68) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 21
- (69) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 42-43
- (70) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 23
- (71) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 48
- (72) AKOZAN, Ferudun, a.g.e., S: 48
- (73) AKÇURA, Necva, a.g.e., S: 41

- (74) AKÇURA, Necva, a.g.e., S: 42
- (75) ZEREN, Nuran, a.g.e., S: 36
- (76) ZEREN, Nuran, a.g.e., S: 36
- (77) AKÇURA, Necva, a.g.e., S: 42
- (78) ERDER, Cevat, a.g.e., S: 289-293
- (79) Bakınız: 1710 Sayılı Eski Eserler Yasası,
Resmi Gazete, Sayı: 14527, Tarih:
6.5.1973
- (80) Bakınız: 1710 Sayılı Eski Eserler Yasası,
Resmi Gazete, Sayı: 14527, Tarih:
6.5.1973
- (81) Bakınız: 2863 Sayılı "Kültür ve Tabiat Var-
lıklarını Koruma Yasası", Sayı:
18113, Tarih: 23 Temmuz 1983
- (82) Bakınız: "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlık-
ları Yüksek Kurulu ile Bölge Kurul-
ları Yönetmeliği", Sayı: 18314, Ta-
rih: 16 Şubat 1984
- (83) Bakınız: "2891 Sayılı Yasa Gerekçesi ve Ko-
misyon Raporları",

- (84) Bakınız: "1610 Sayılı Emlâk Vergisi Kanunu", Resmi Gazete, Sayı: 14258, Tarih: 27.7.1972
- (85) Bakınız: 1985 Turizm Sektörü Kredi İlkeleri ve Koşulları, TC. Turizm Bankası AŞ. Genel Müdürlüğü Yayını
- (86) Bakınız: 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun, Resmi Gazete, Sayı: 18113, Tarih: 23 Temmuz 1983
- (87) Bakınız: "Özel Hukuka Tabi Gerçek ve Tüzel Kişilerin Mülkiyetinde Bulunan Korunması Gereklî Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu Yönetmeliği", Resmi Gazete, Sayı: 18791, Tarih: 24 Haziran 1985
- (88) Bakınız: "Özel ve Tüzel Kişi Mülkiyetinde Bulunan Taşınmaz Eski Eserlerin Onarımı İçin Yapılacak Aynı-Parasal ve Teknik Yardım Yönetmeliği", Resmi Gazete, Sayı: 16594, Tarih: 30 Mart 1970
- (89) Bakınız: "2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Var-

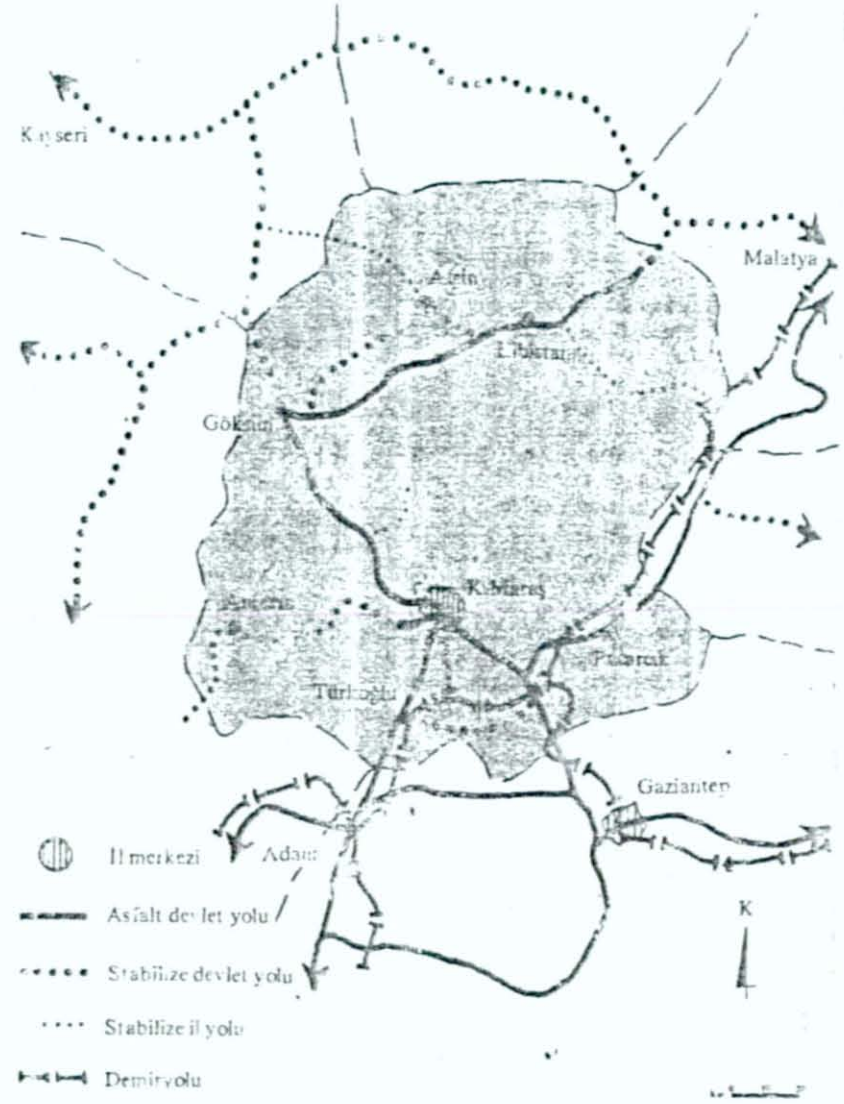
lıklarını Koruma Kanunu", Resmi
Gazete, Sayı: 18113, Tarih: 23
Temmuz 1983

- (90) Bakınız: "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür
ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve
Tescili Hakkında Yönetmelik", Res-
mi Gazete, Sayı: 18485, Tarih: 10.
8. 1984
- (91) ÇEÇENER, Besim, "Eski Yapıların Korunma Nedenleri",
Çevre, 1979/3, S: 14-16
- (92) ZEREN, Nuran, a.g.e., S: 48
- (93) ZEREN, Nuran, a.g.e., S: 49
- (94) ZEREN, Nuran, a.g.e., S: 49
- (95) Bakınız: "2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Var-
lıklarını Koruma Kanunu", Resmi
Gazete, Sayı: 18113, Tarih: 23 Tem-
muz 1983
- (96) Bakınız: GEEAY Kurulu kararları, Karar no:
65, Tarih: 6.1.1984

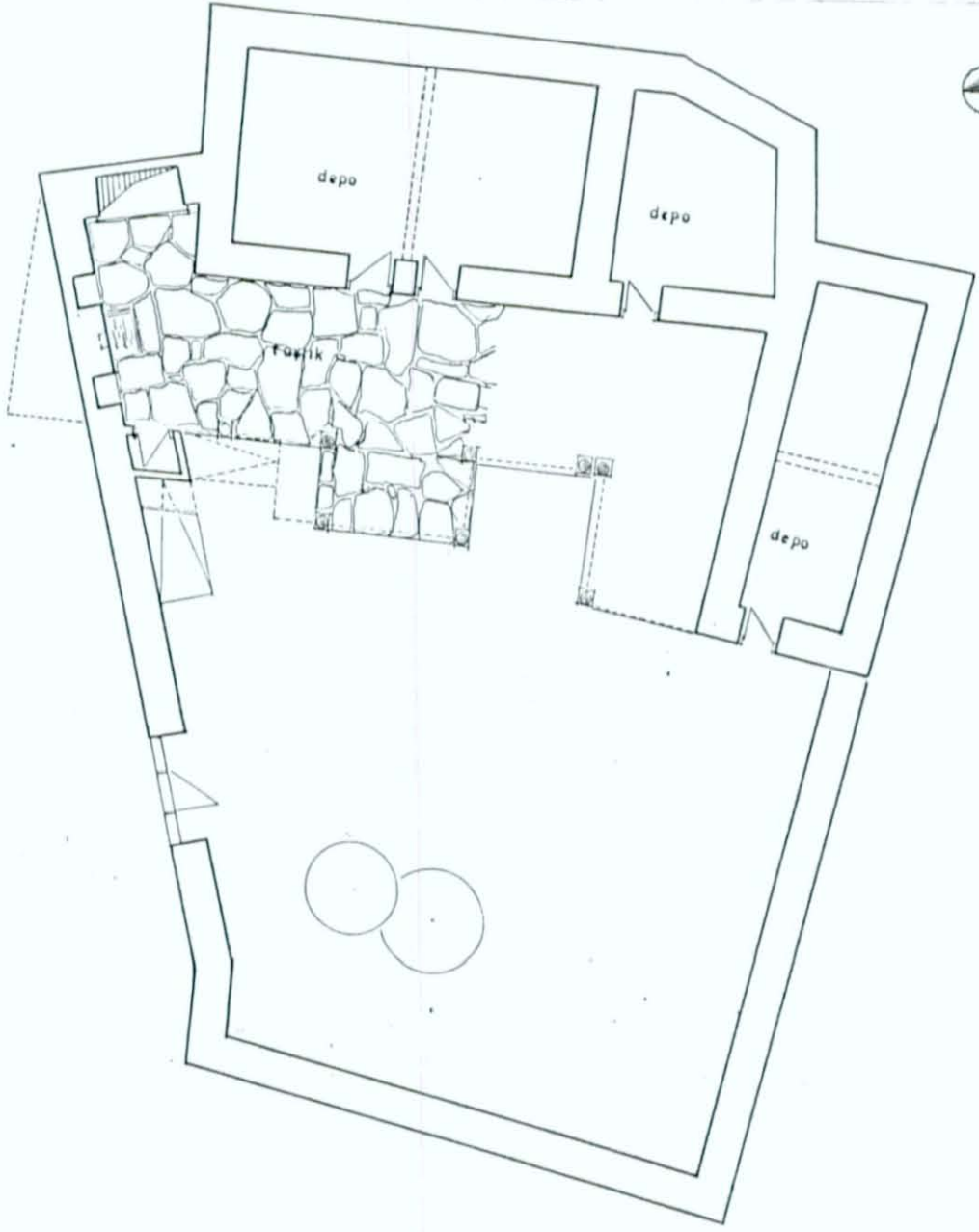
- (97) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı, S: 21
- (98) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı, S: 291
- (99) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı, S: 291
- (100) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı, S: 72
- (101) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı, S: 72
- (102) Bakınız: Maraş İl Yıllığı, S: 363
- (103) Bakınız: Yurt Ansiklopedisi, Sayı: 102,
S: 5702
- (104) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı, S: 239
- (105) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı, S:51
- (106) Bakınız: "Maraş", Meydan Larousse, S: 364
- (107) Bakınız: Yurt Ansiklopedisi, Sayı: 101,
S: 5653
- (108) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı, S:52-53
- (109) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı S: 291
- (110) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı S: 156
- (111) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı S: 156
- (112) Bakınız: Kahramanmaraş İl Yıllığı S: 156

Şekil 4.1: Kahramanmaraş kenti idari bölünümü

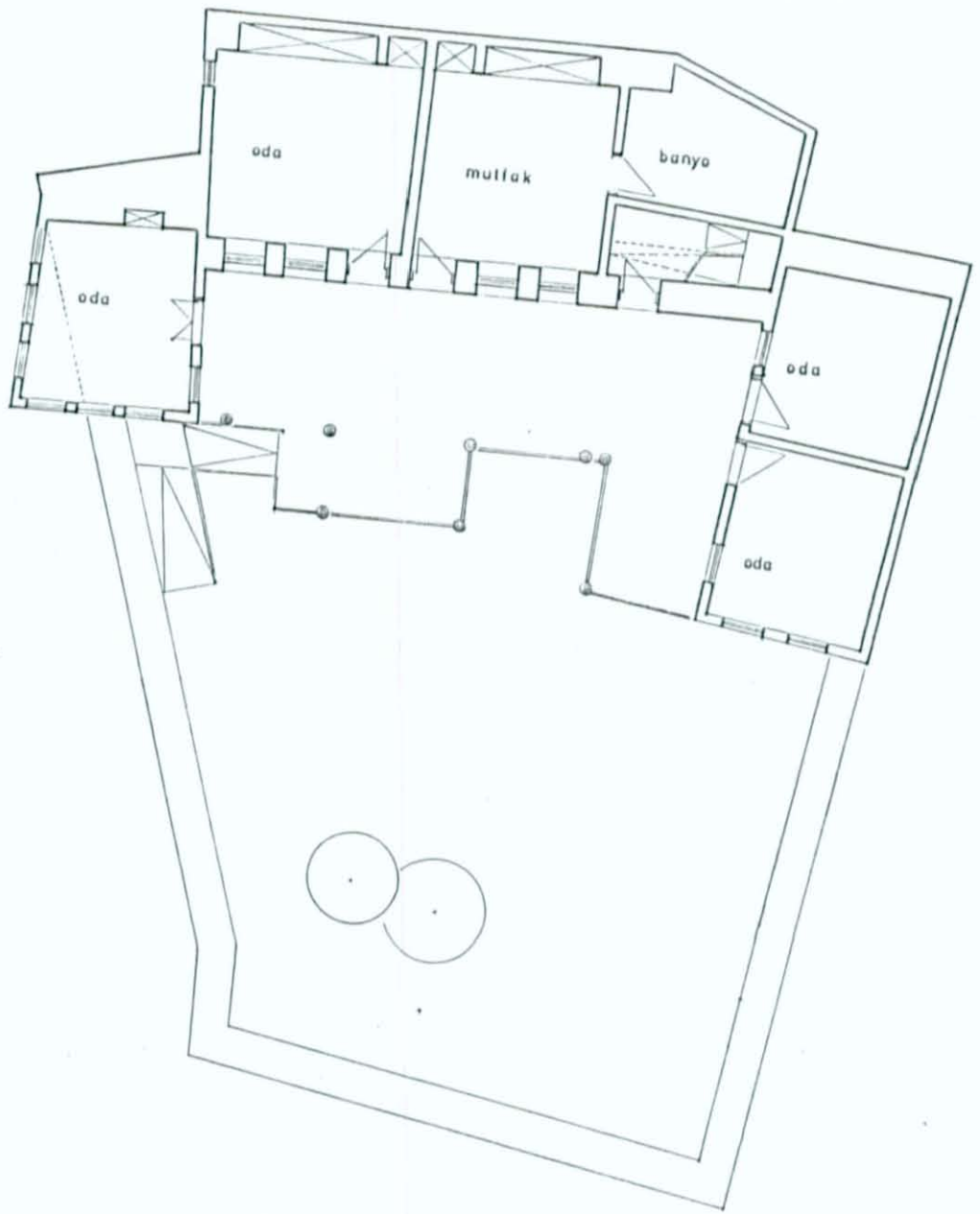

Şekil 4.2: Kahramanmaraş ulaşım durumu

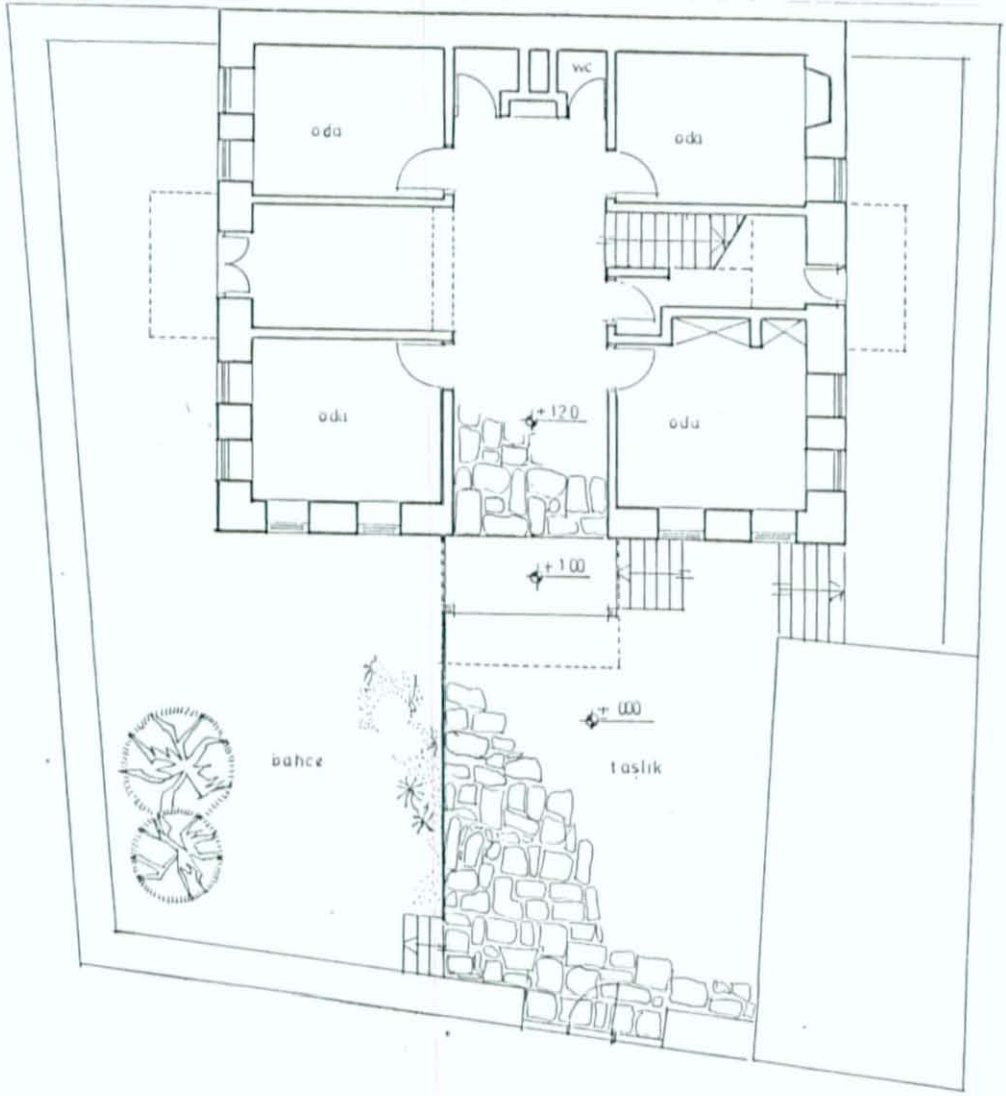

ZEMİN KAT PLANI
0 1 2 3 4

AHMET DELİCÖNÜL EVİ

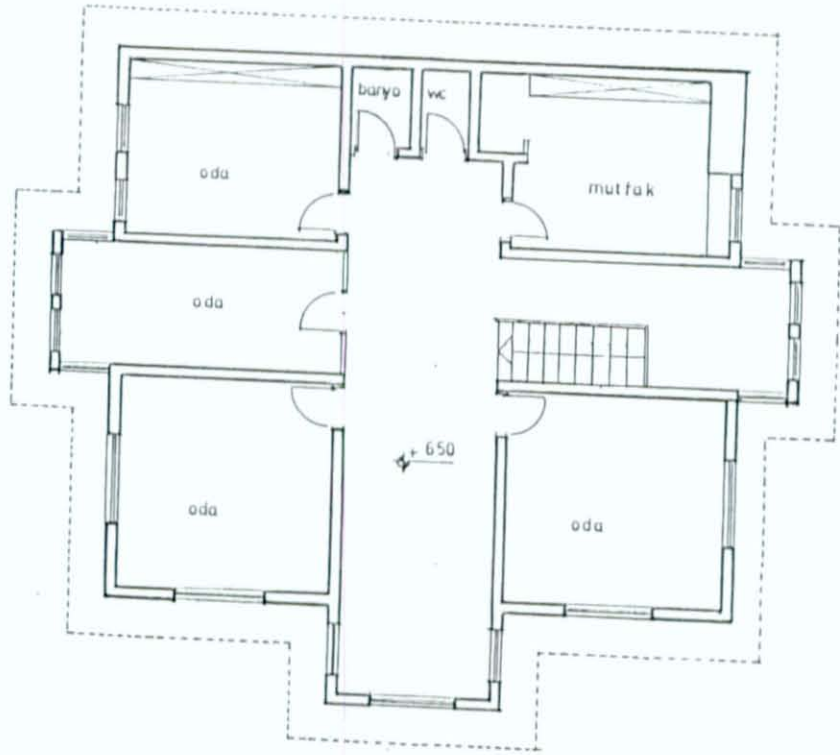

1. KAT PLANI

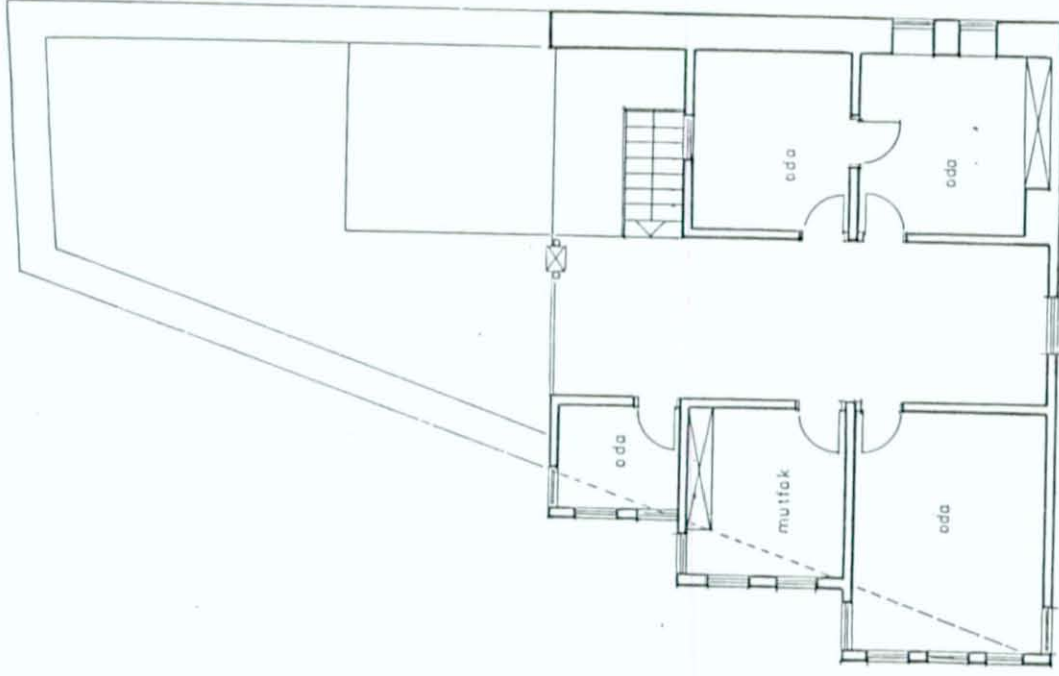

ZEMİN KAT PLANI
1 2 3 4 5

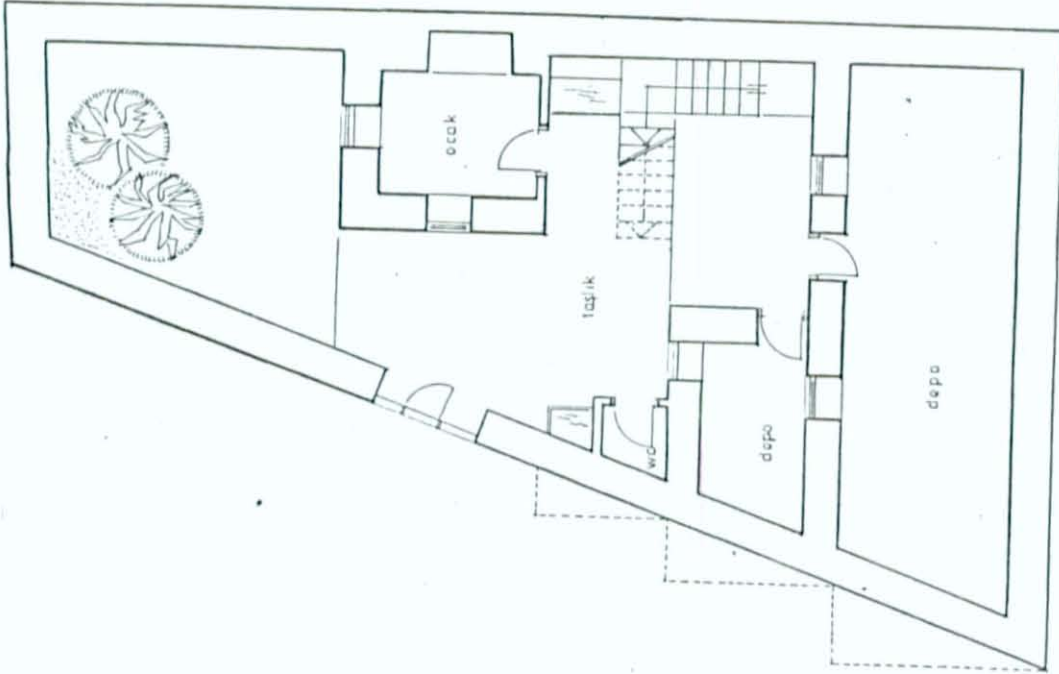
ABDURAHMAN ATILÇAN EVİ

1. KAT PLANI

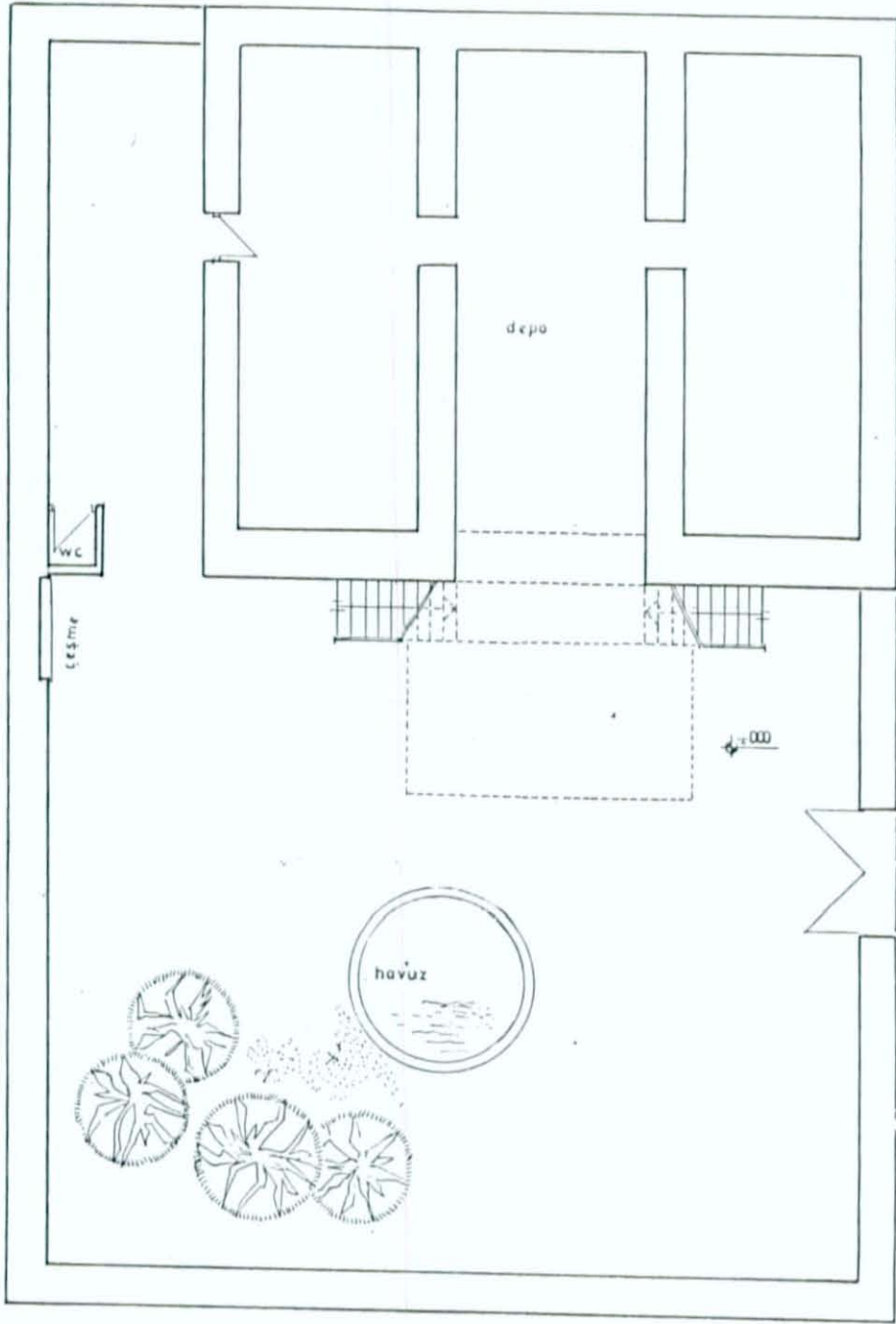

1. KAT PLANI

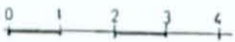

ZEMİN KAT PLANI
1 2 3 4 5

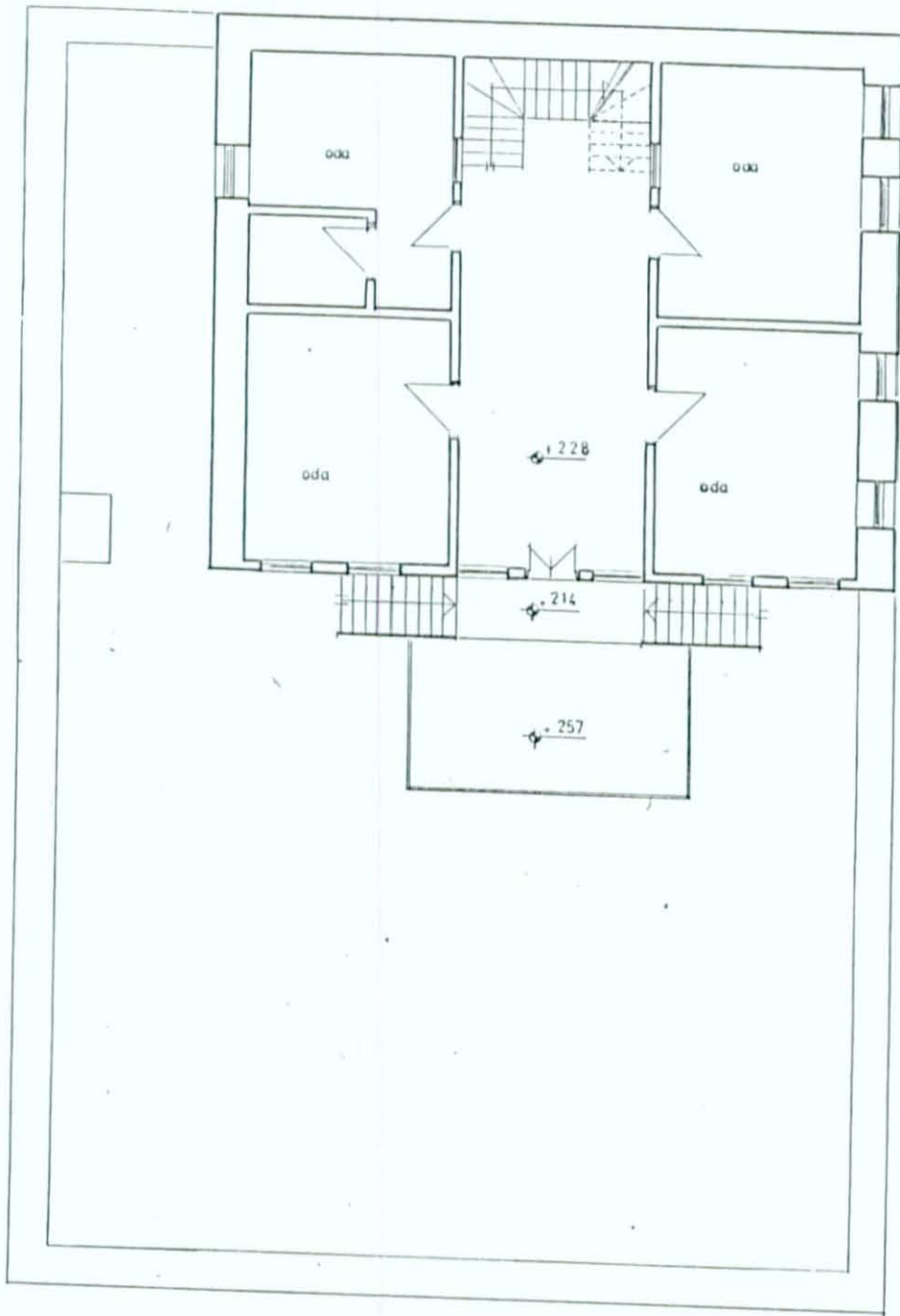
DİVAŒLI MAHALLESİNDE BİR EV

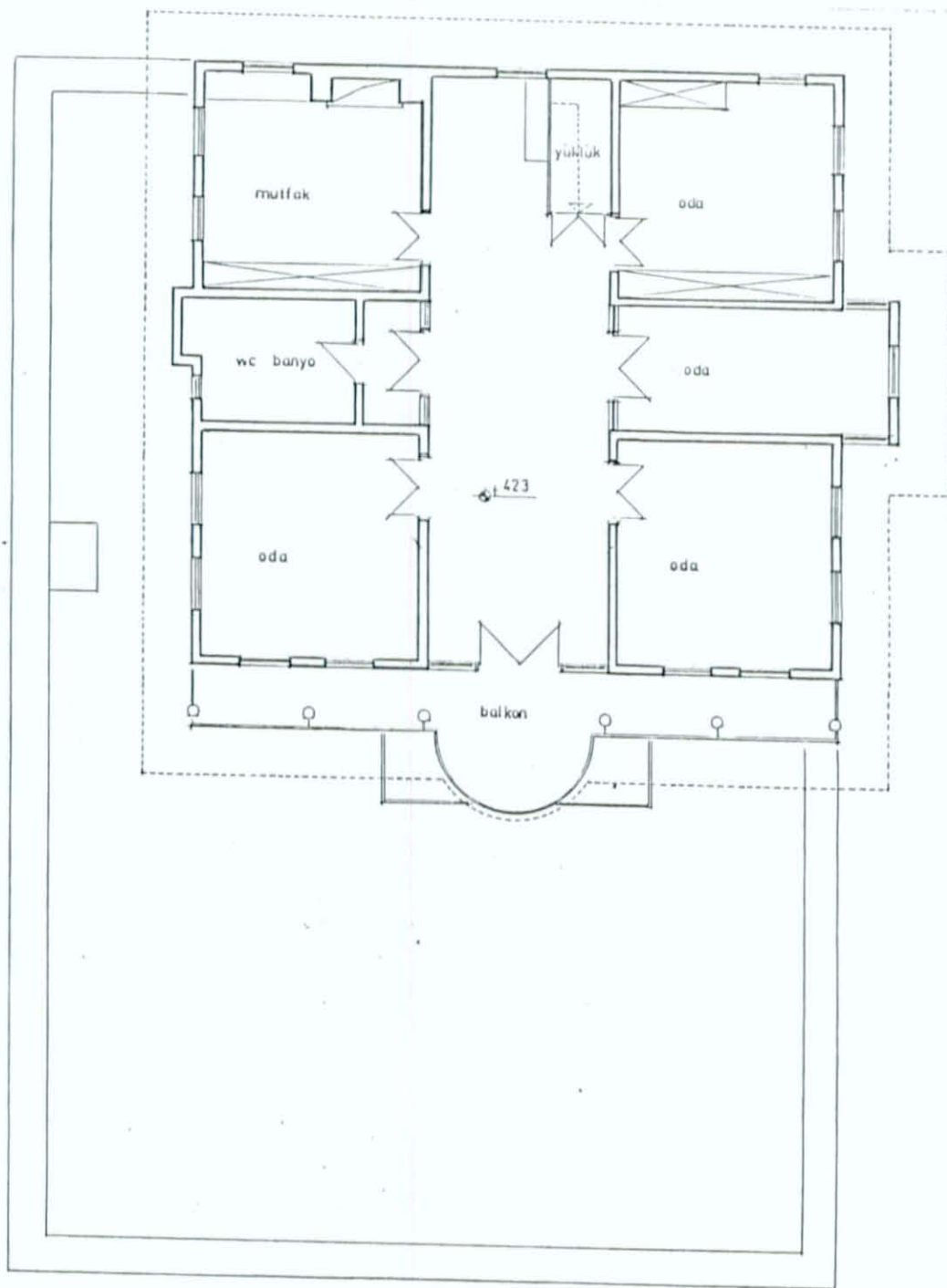
ZEMİN KAT PLANI

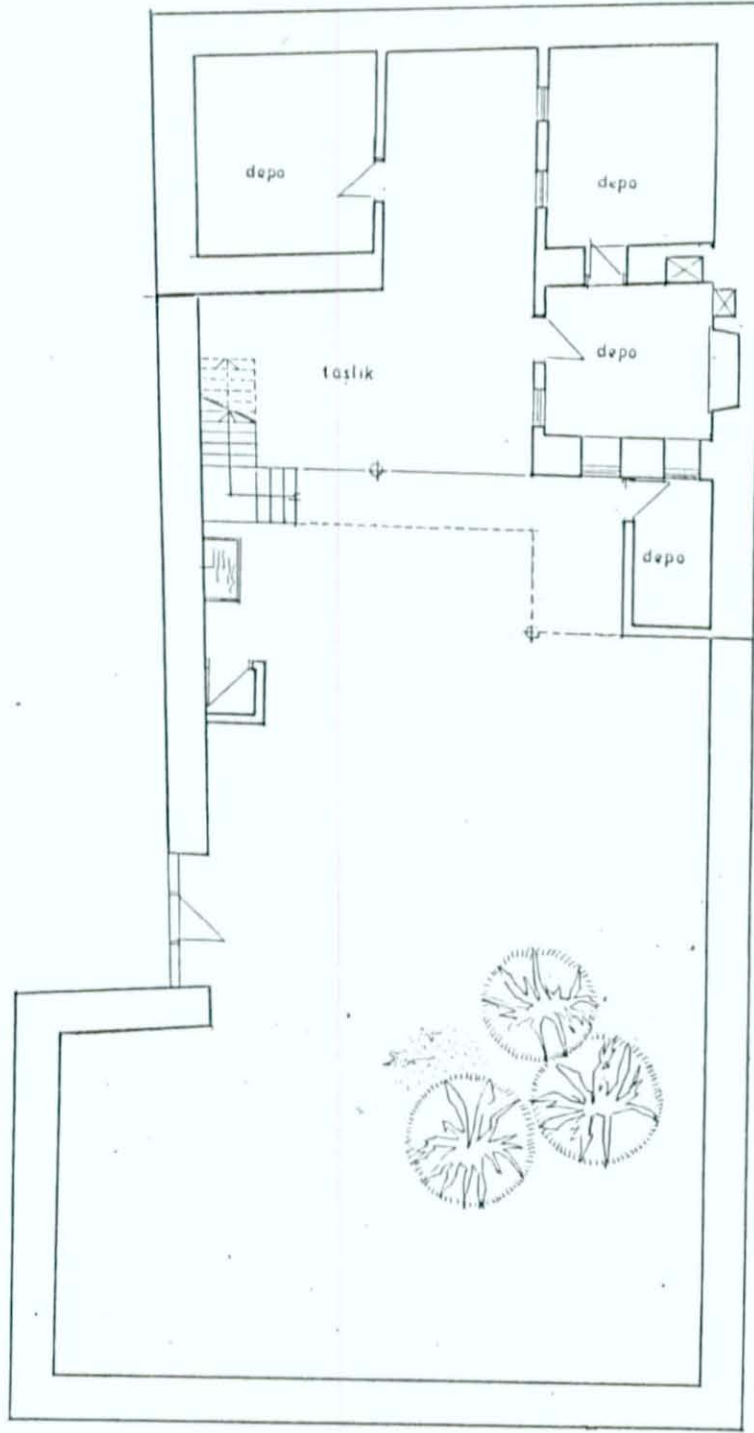
ZEKİ ARAS EVİ

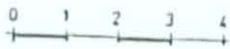
I. KAT PLANI

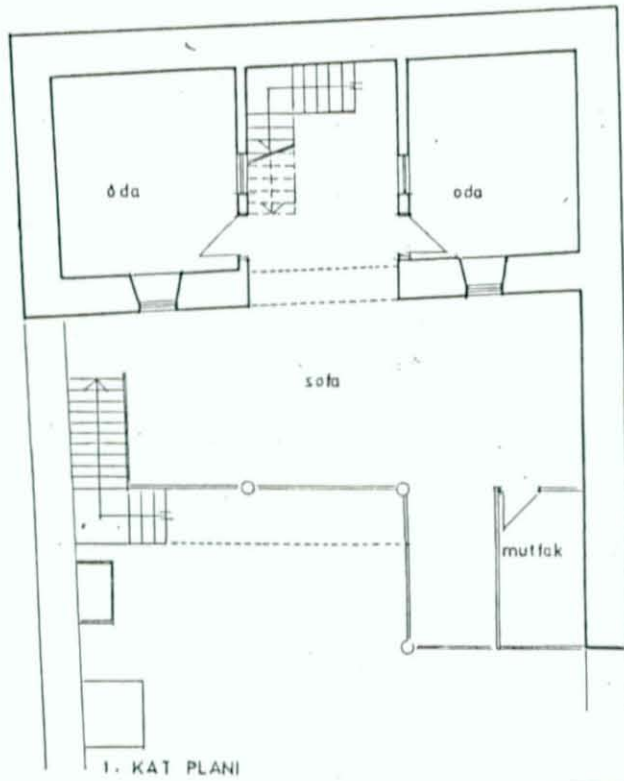
2 KAT PLANI

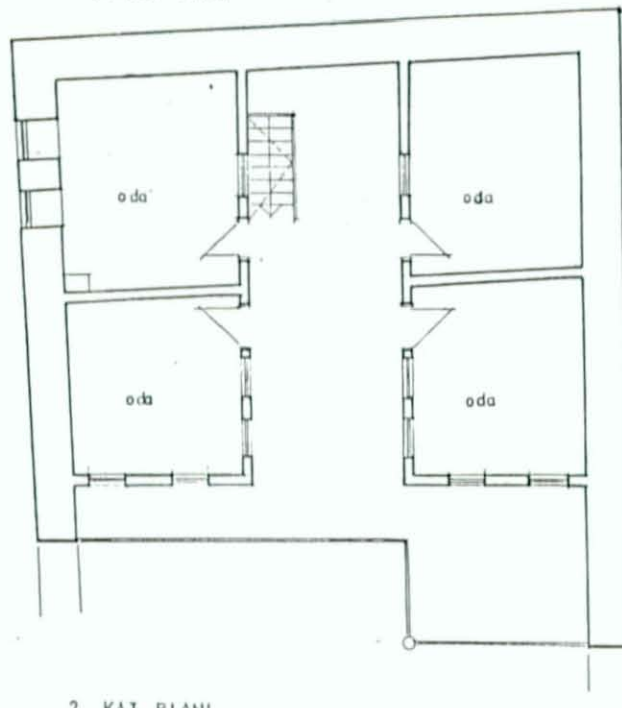
ZEMİN KAT PLANI

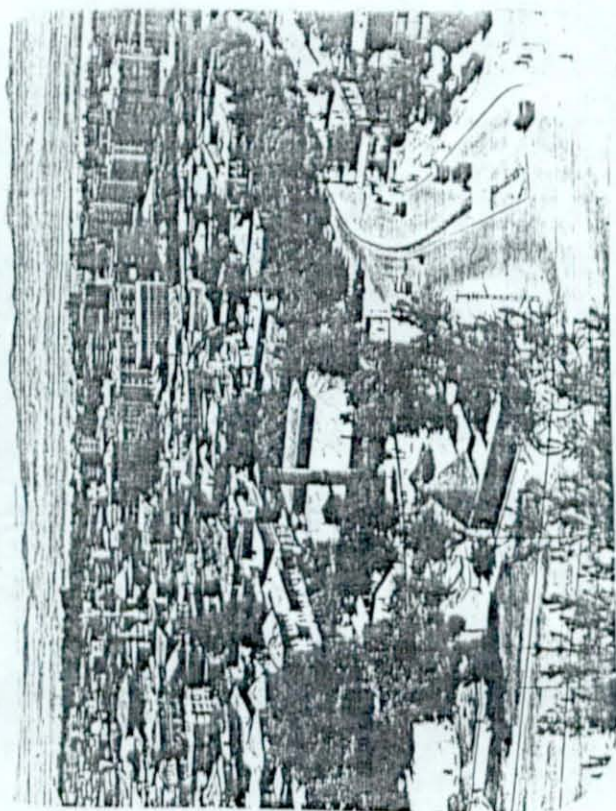
DIVANLI MAHALLESİNDE BİR EV

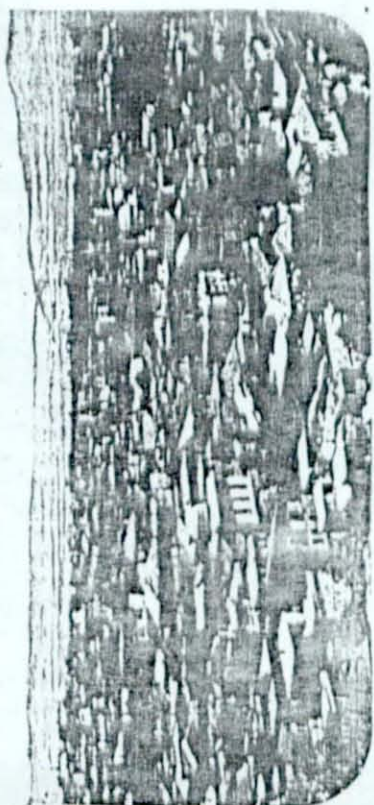
1. KAT PLANI

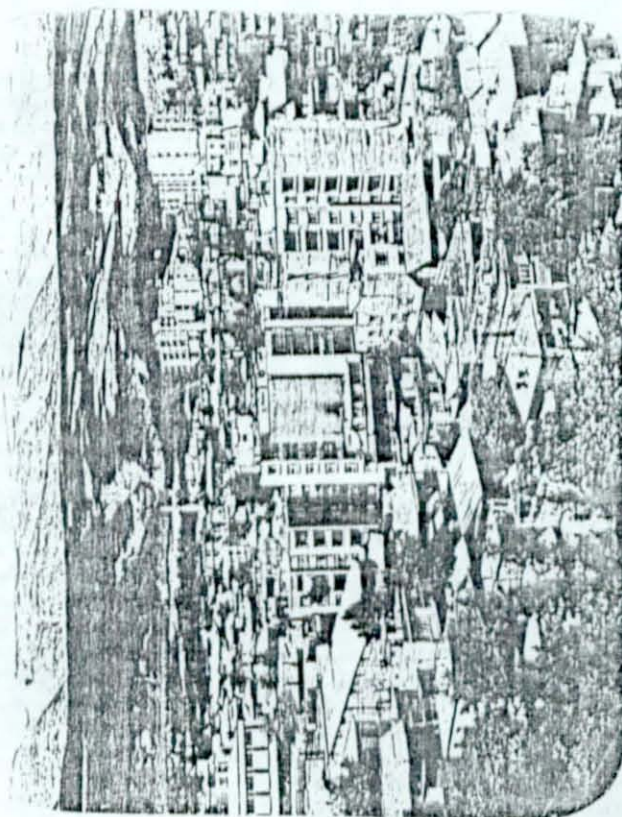
2. KAT PLANI

Resim 2

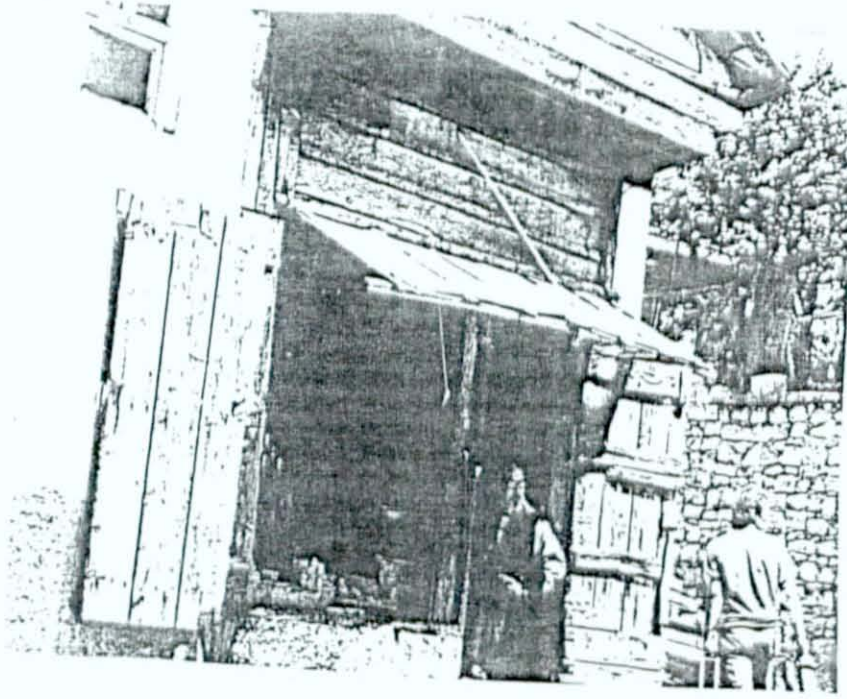

Resim 1

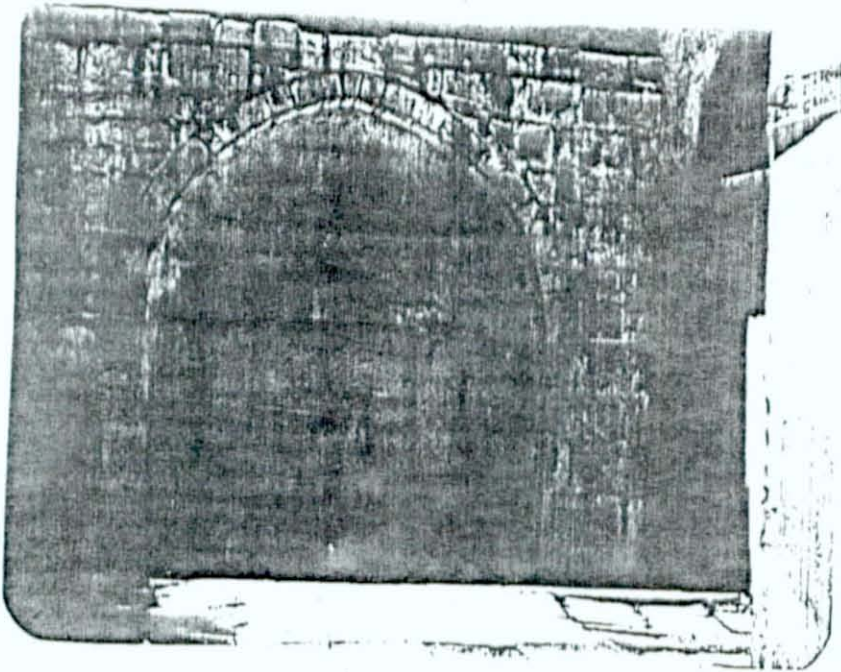

Resim 3

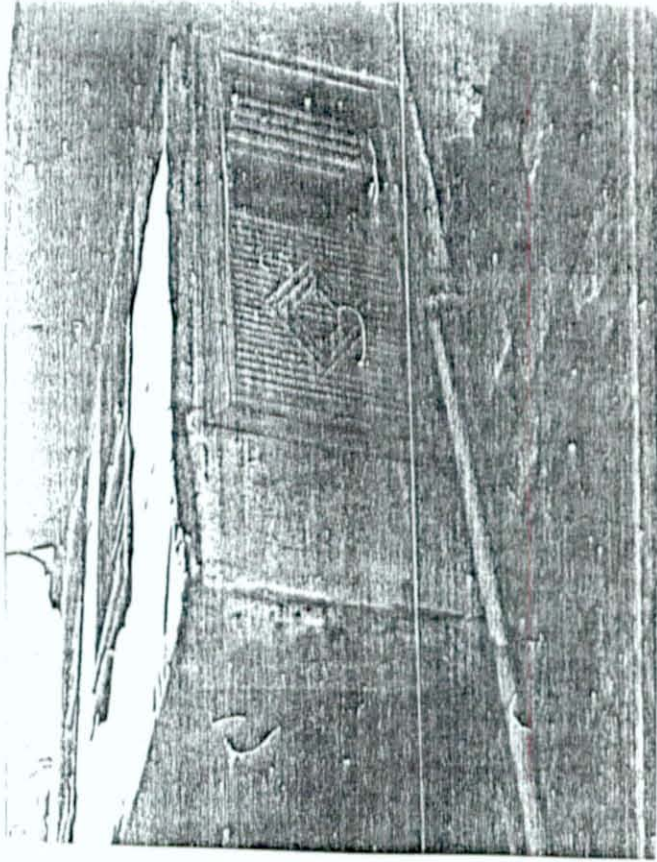
Resim 1, 2, 3: Kahramanmaraş kalesinden kentin genel görünümü

Resim 4: Bir dükkan

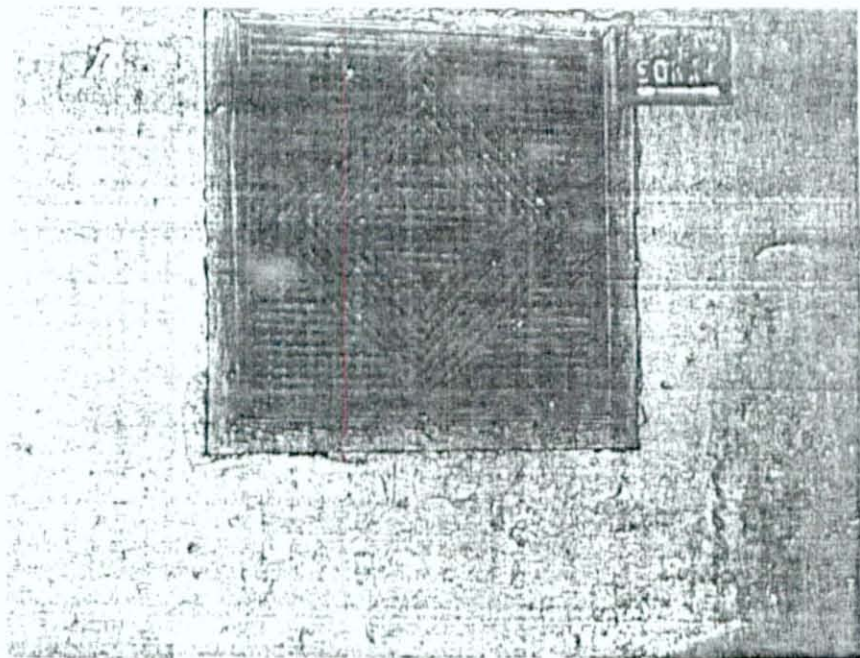

Resim 5: Bir çeşme

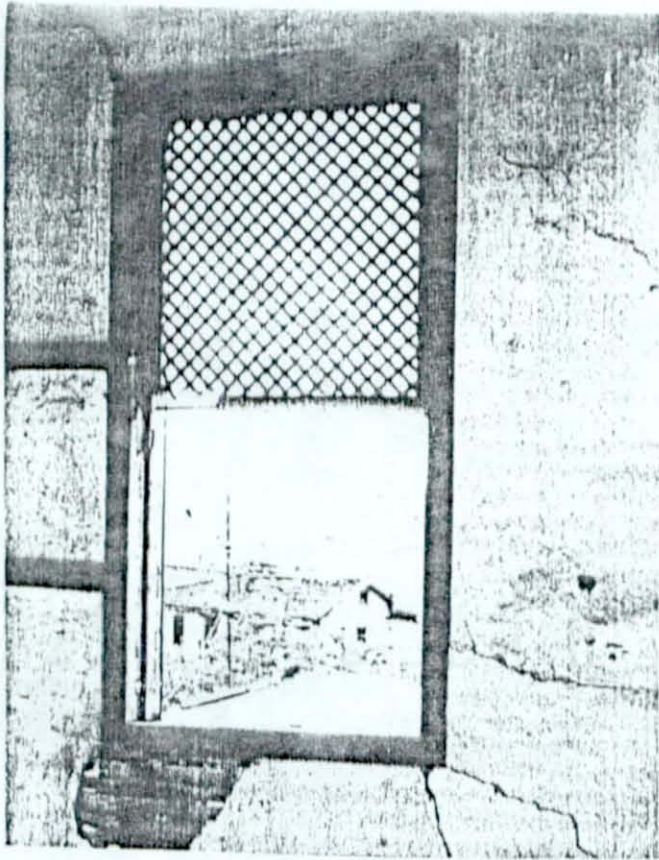

PENCERE KAFESLERİ

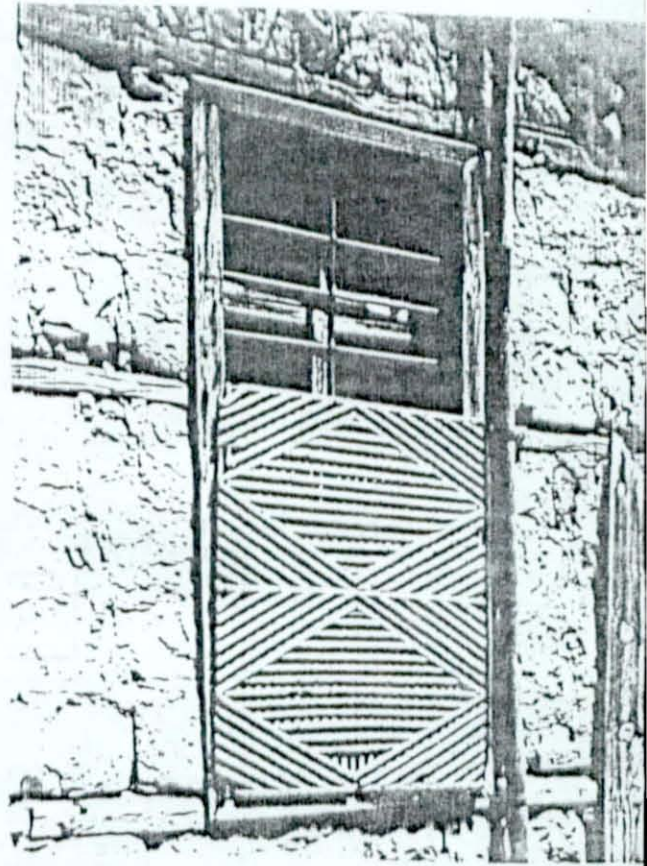
Resim 6

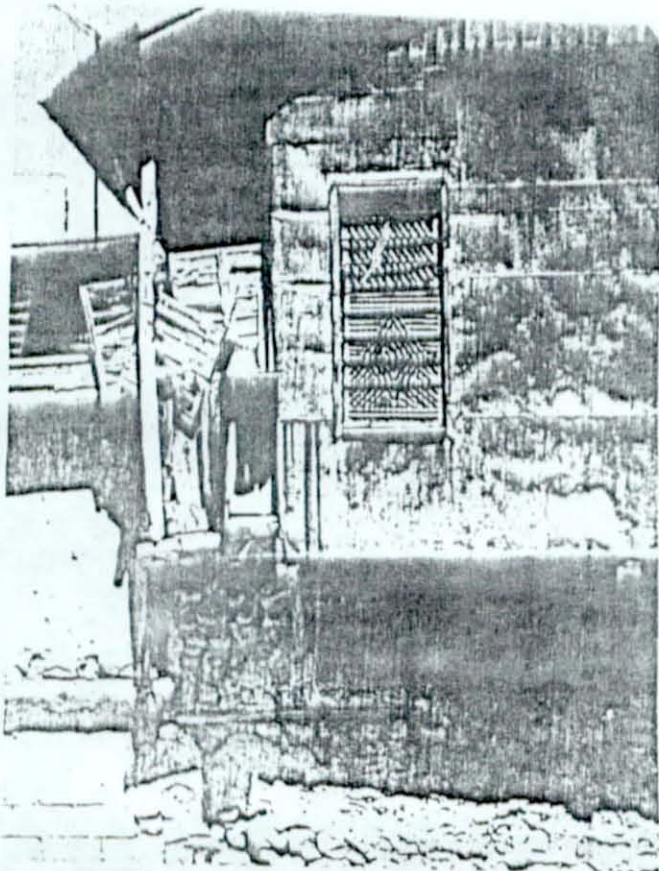
Resim 7

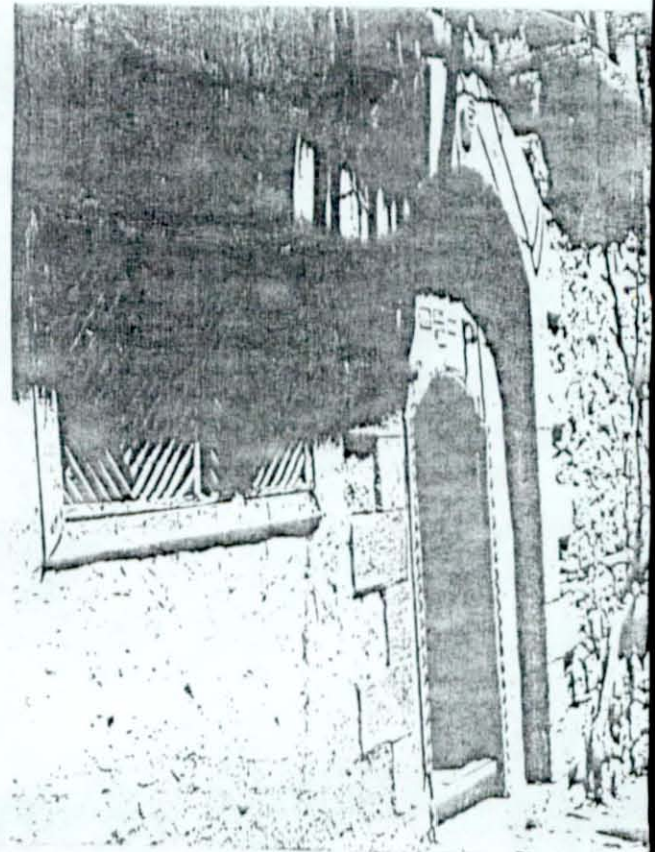
Resim 8

Resim 9

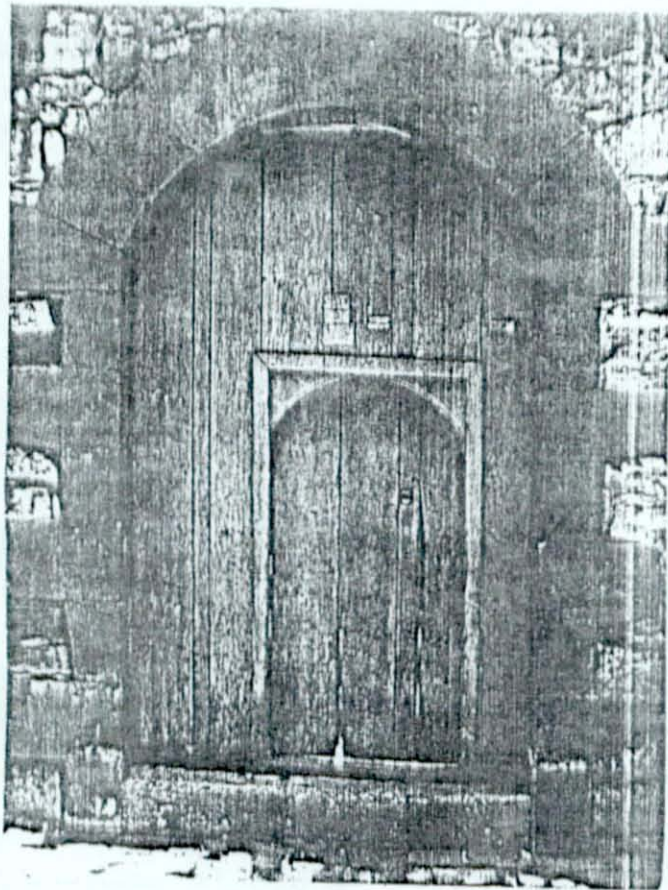

Resim 10

Resim 11

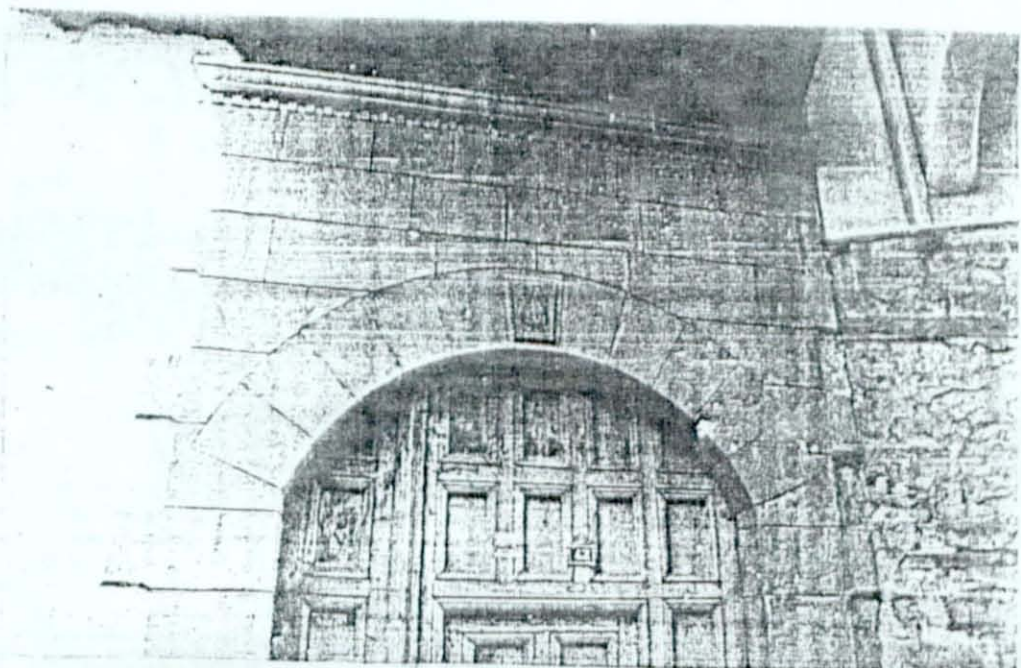
SOKAK KAPILARI

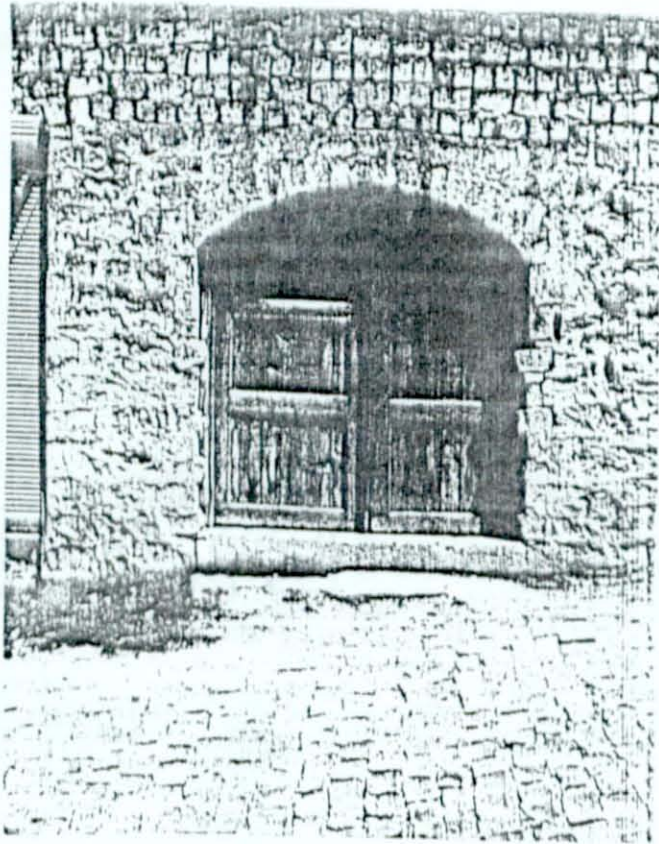
Resim 12

Resim 13

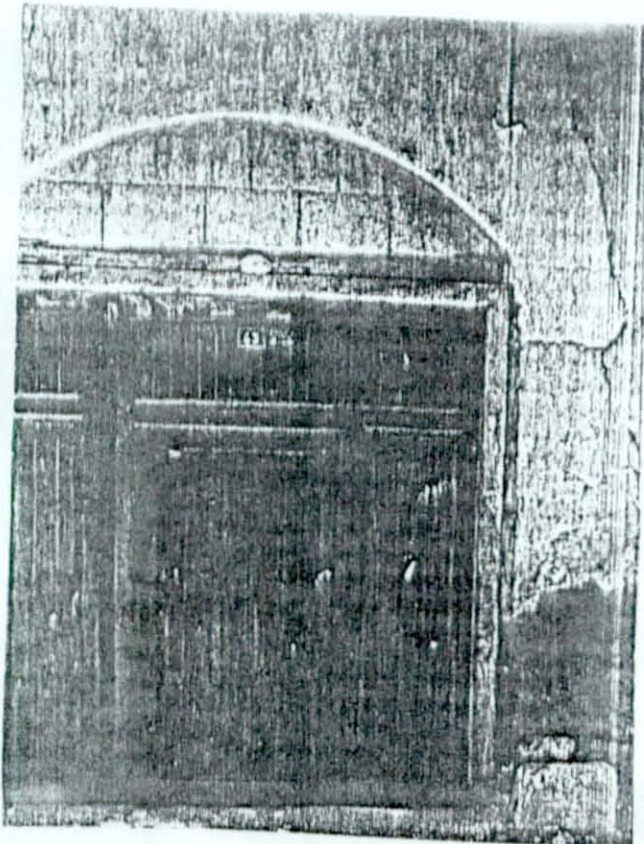
Resim 14

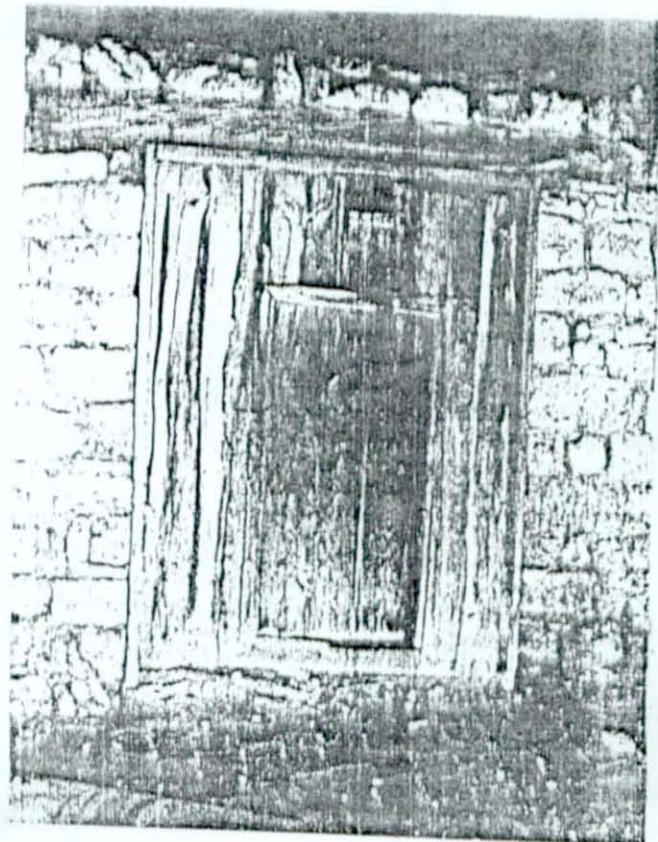
Resim 15

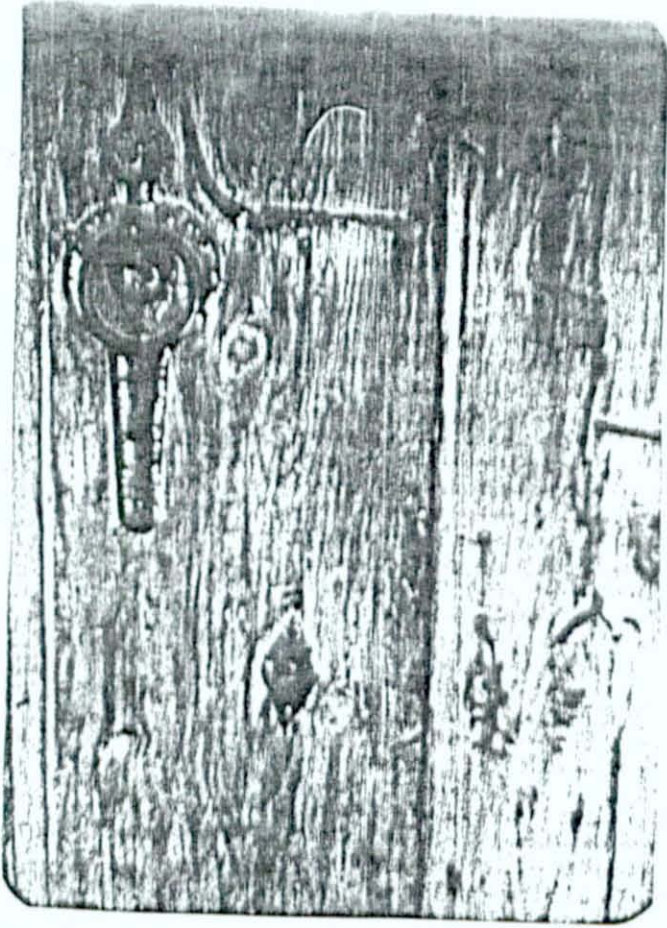
Resim 16

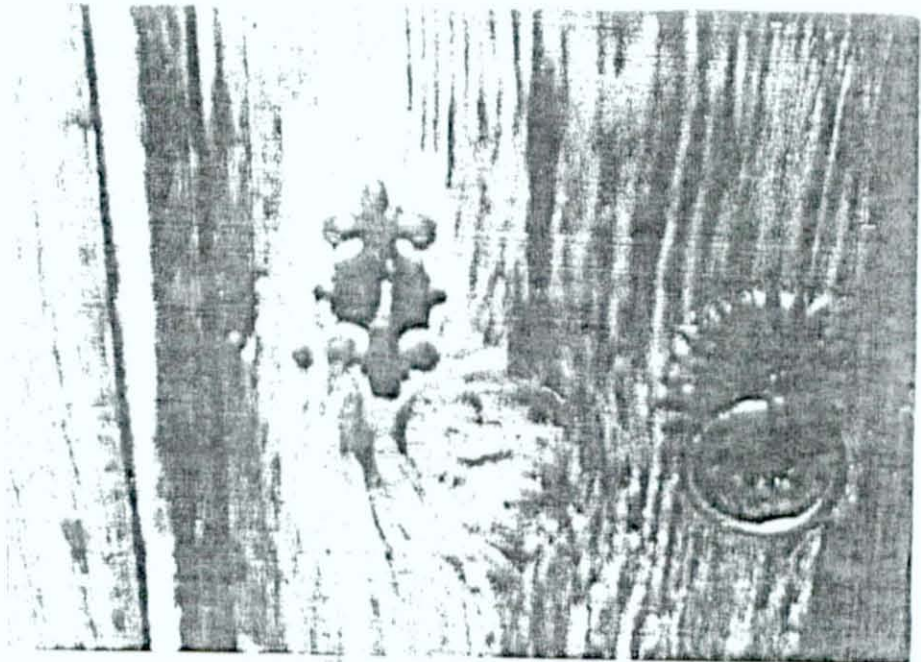
Resim 17

Resim 18

Resim 19

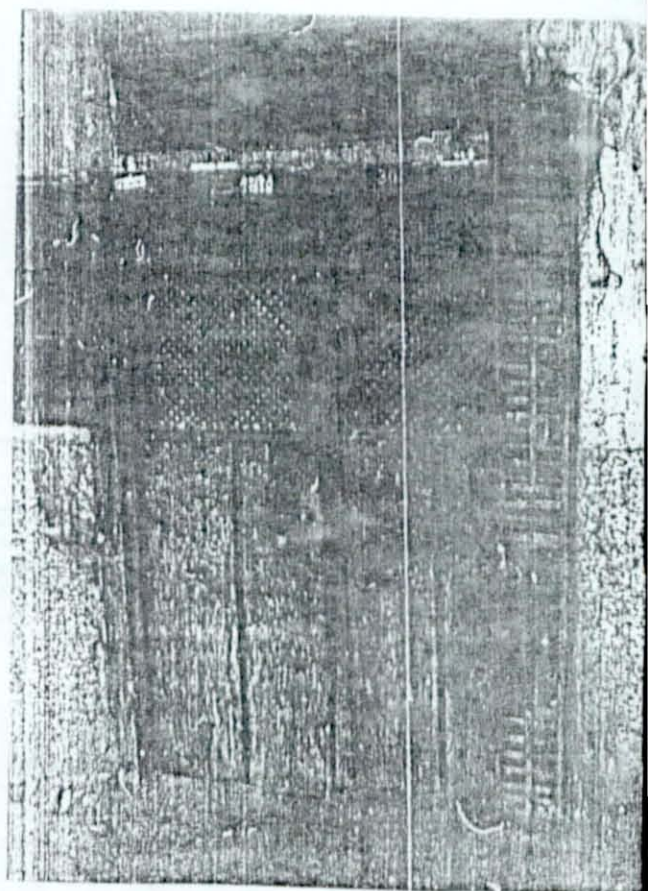

Resim 20

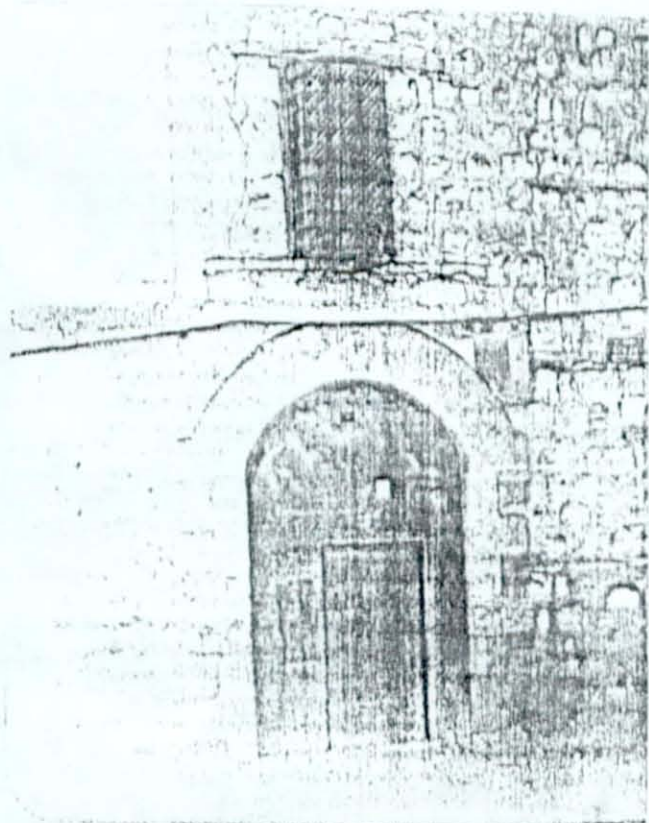
KAPI HALKALARI

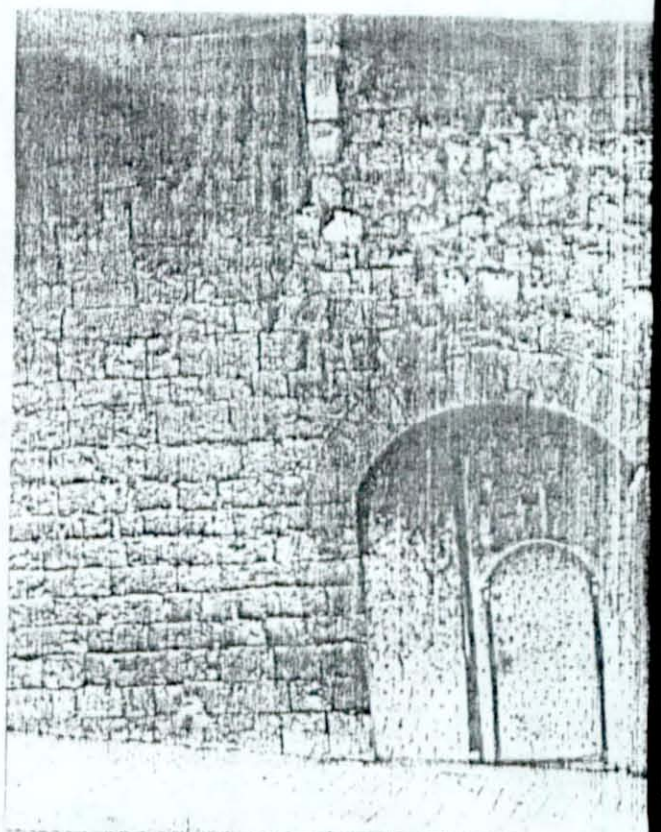
Resim 21

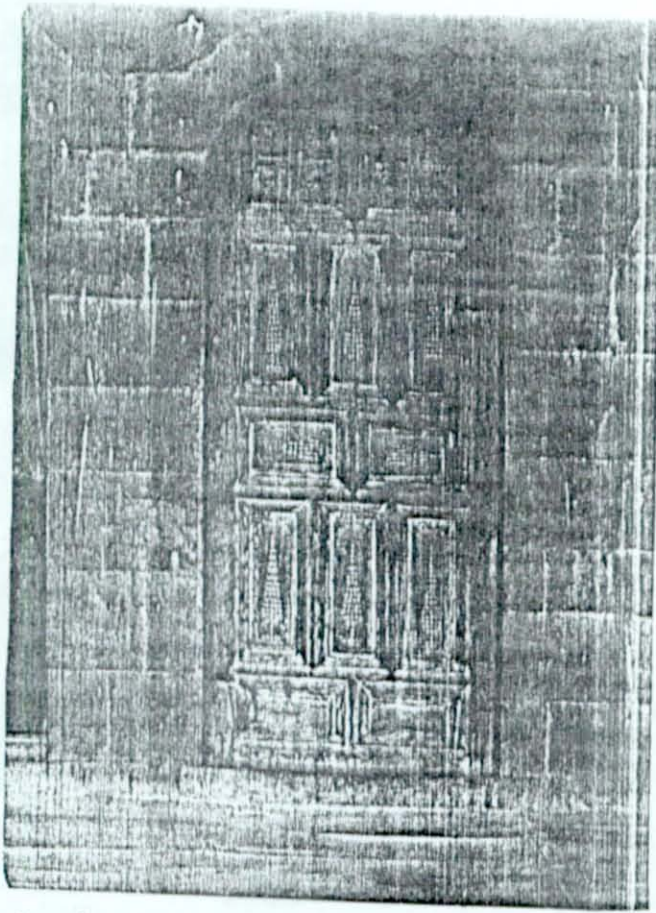
Resim 22

Resim 23

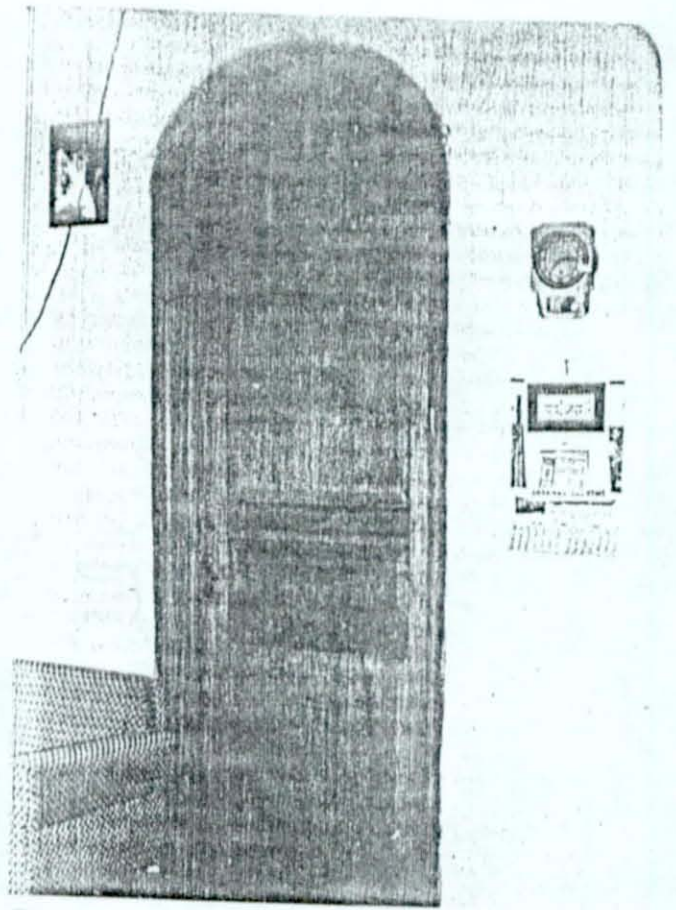

Resim 24

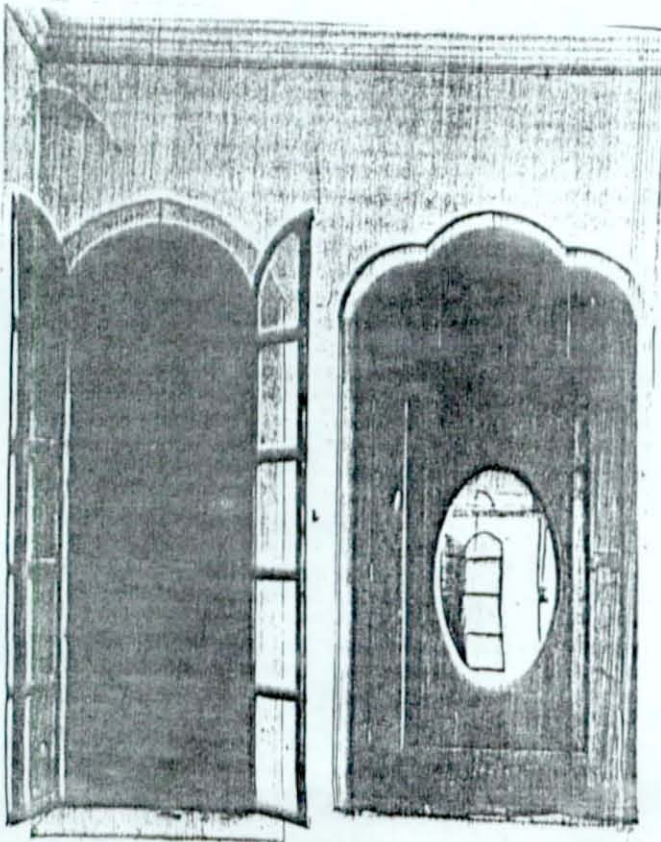

Resim 25

ODA KAPILARI

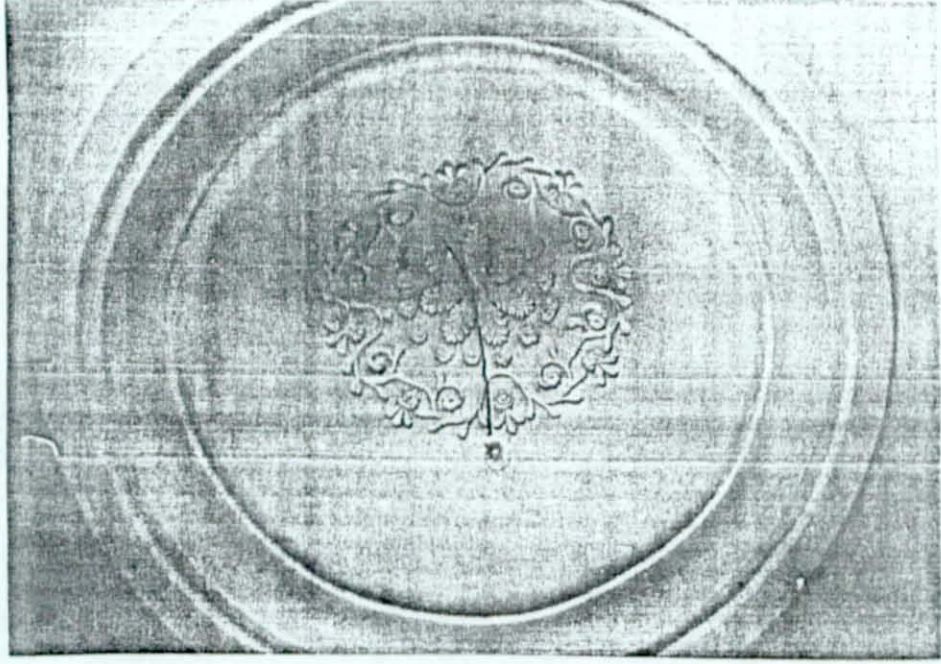
Resim 26

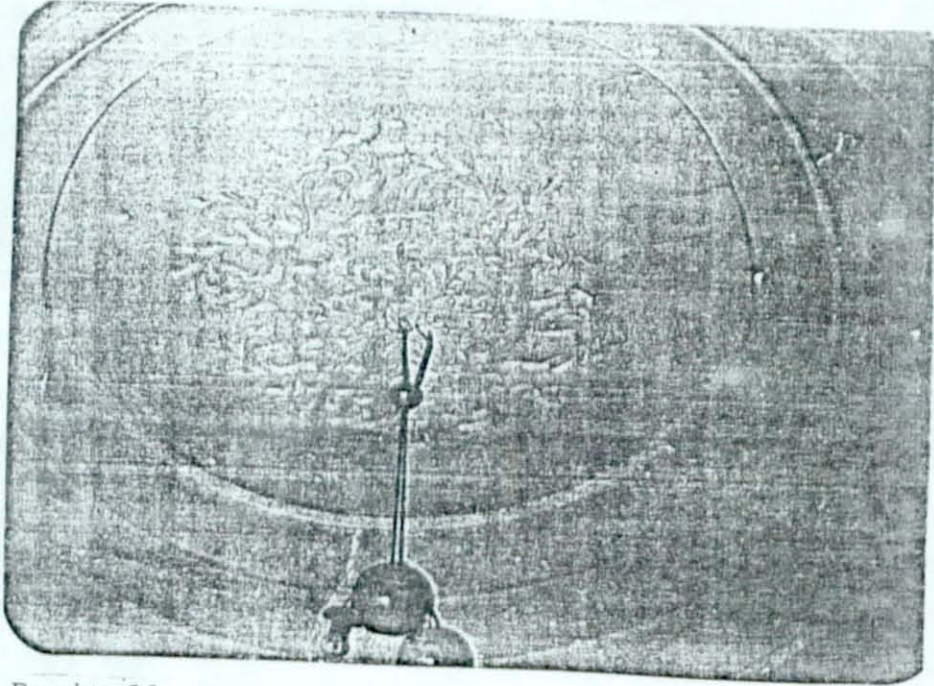
Resim 27

TAVAN ÖRNEKLERİ

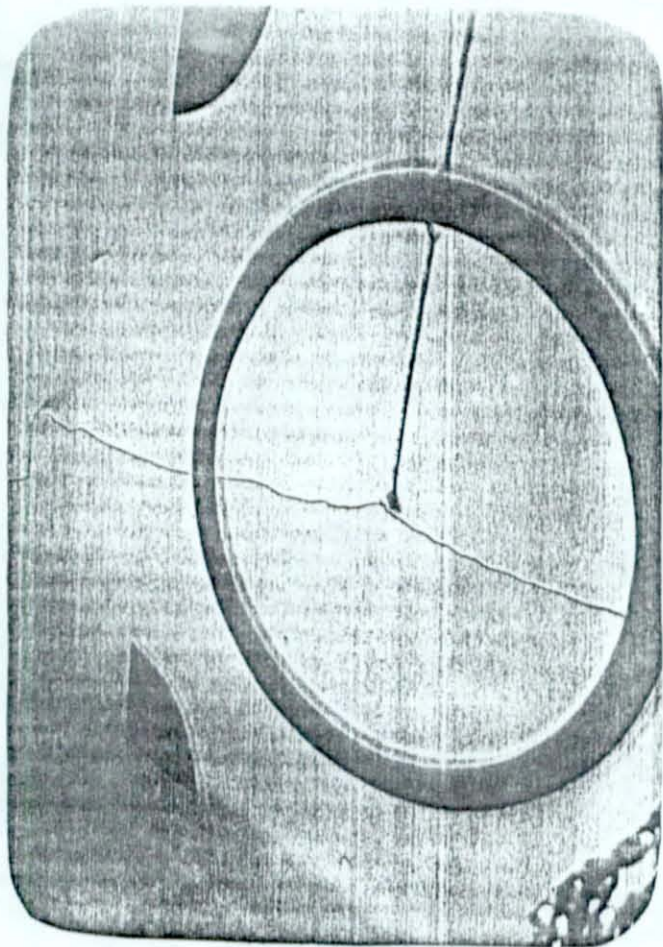
Havuzlu tavan örnekleri

Resim 28

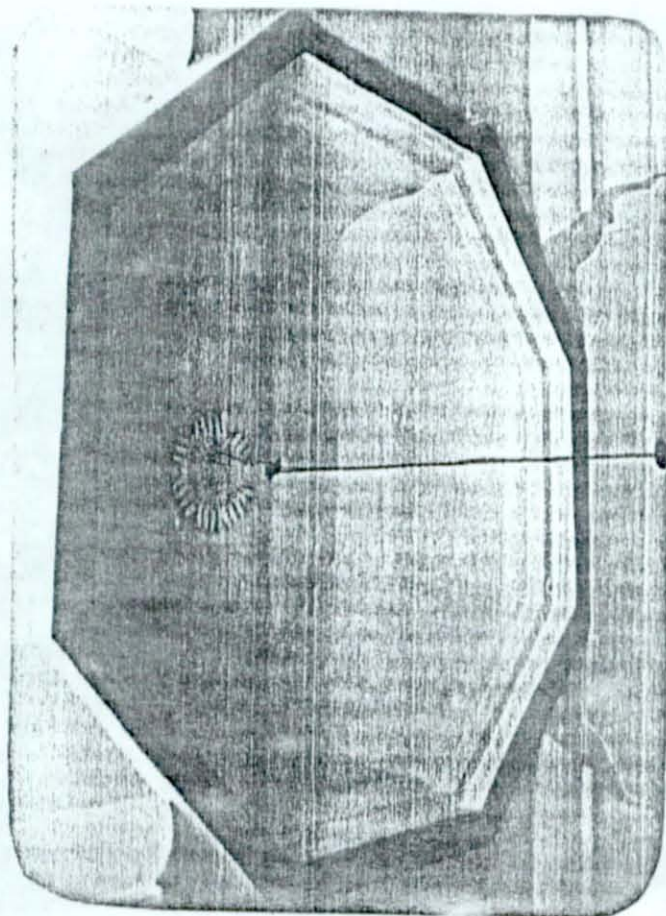
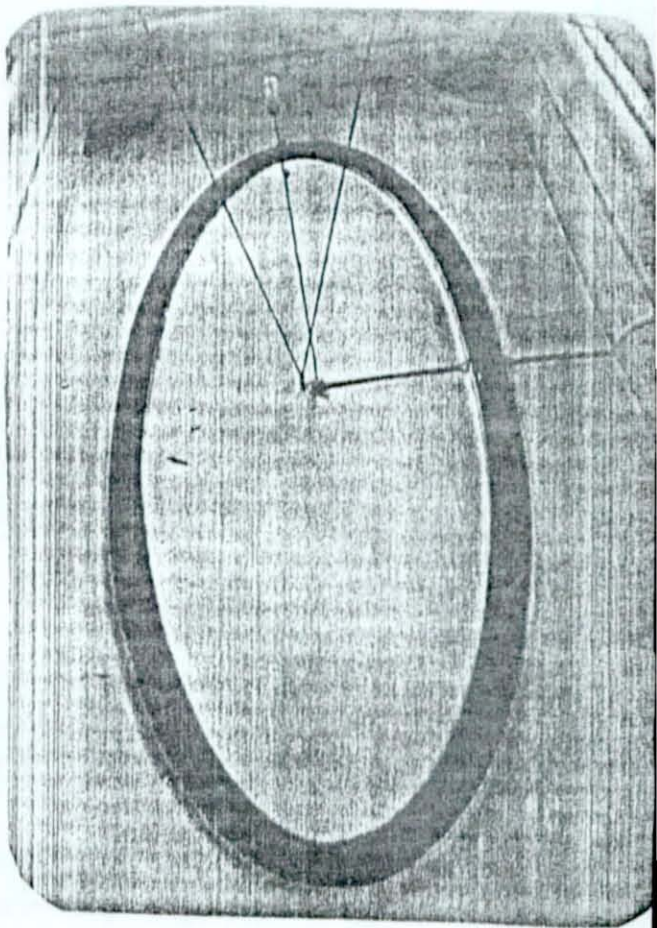

Resim 29

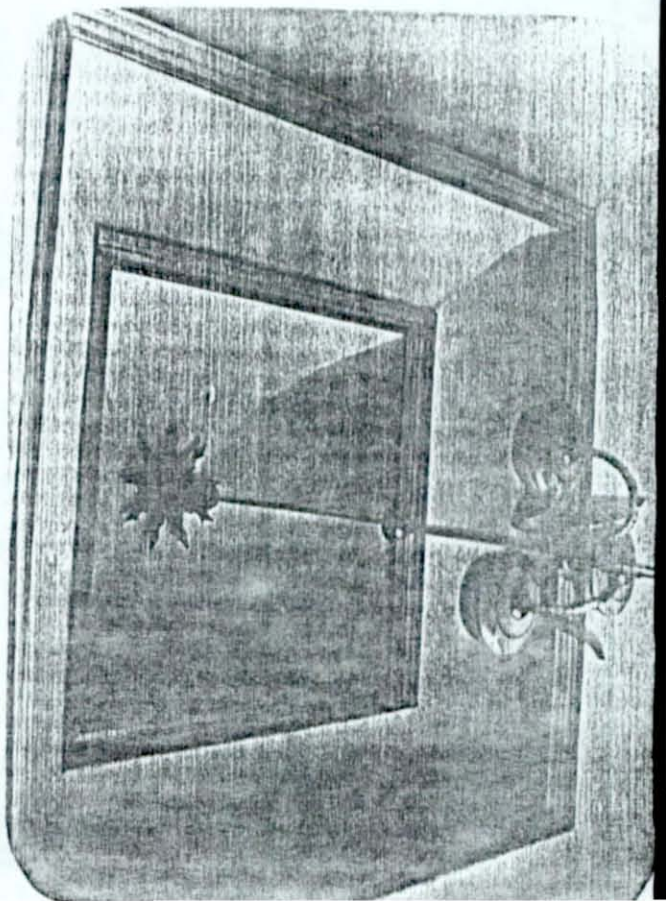
Resim 31

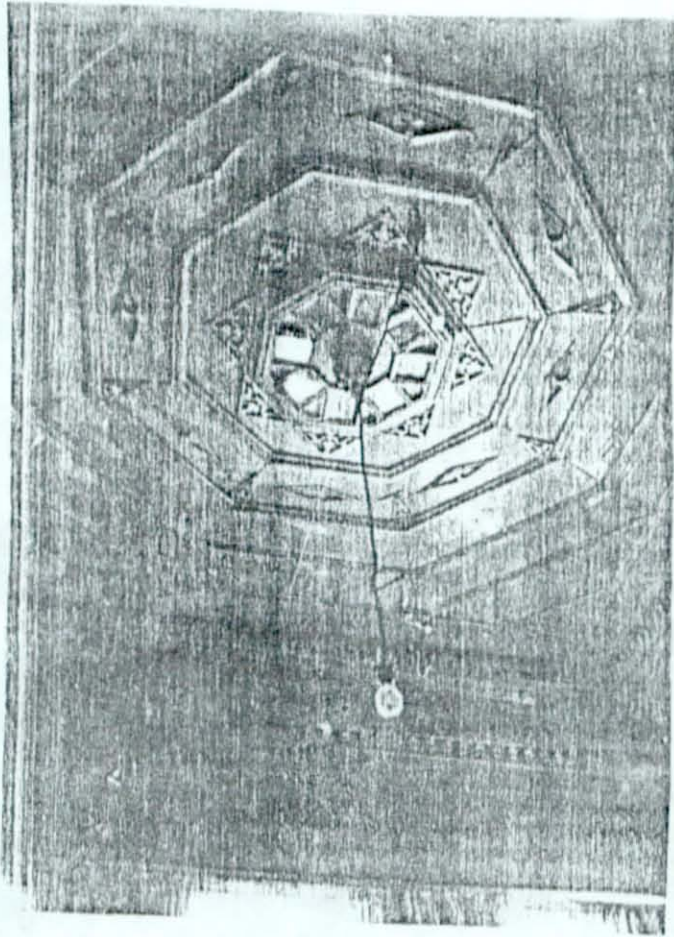
Resim 33

Resim 30

Resim 32

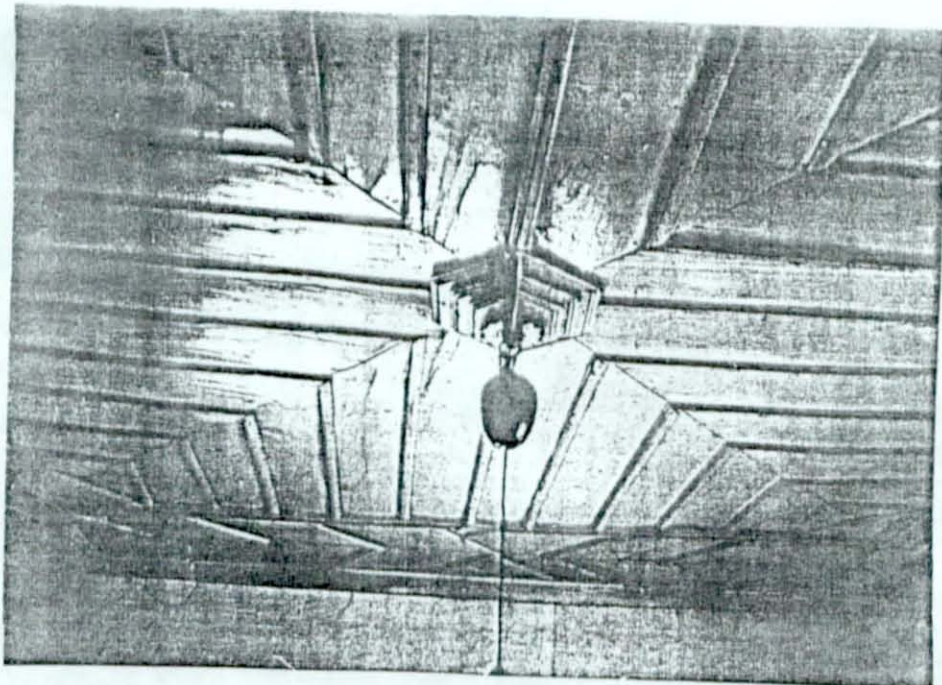

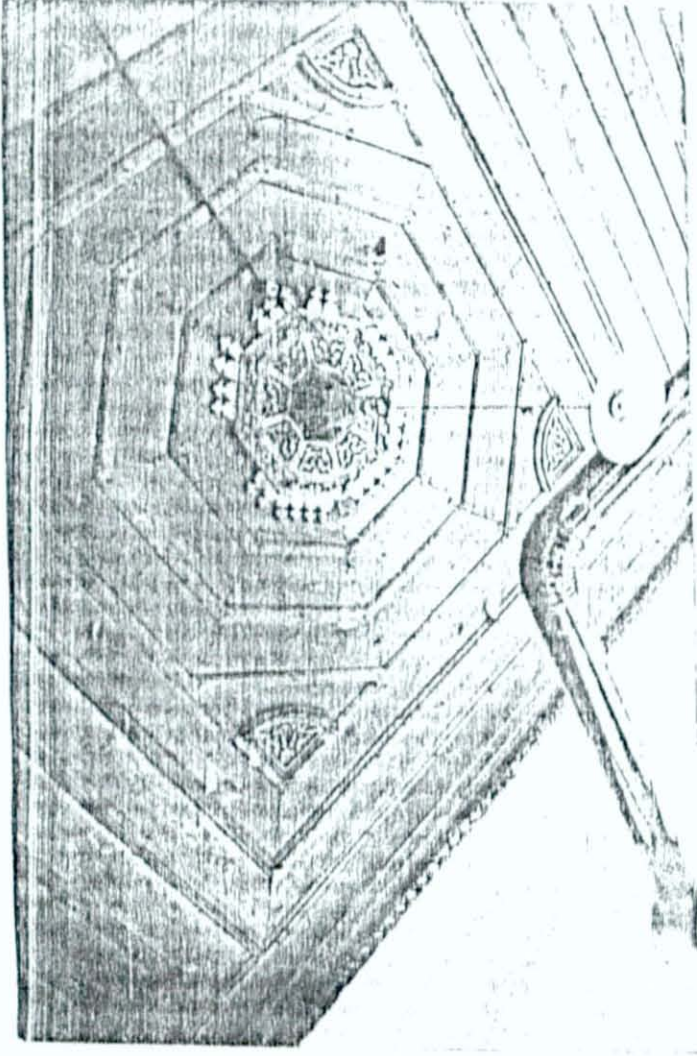
Resim 34

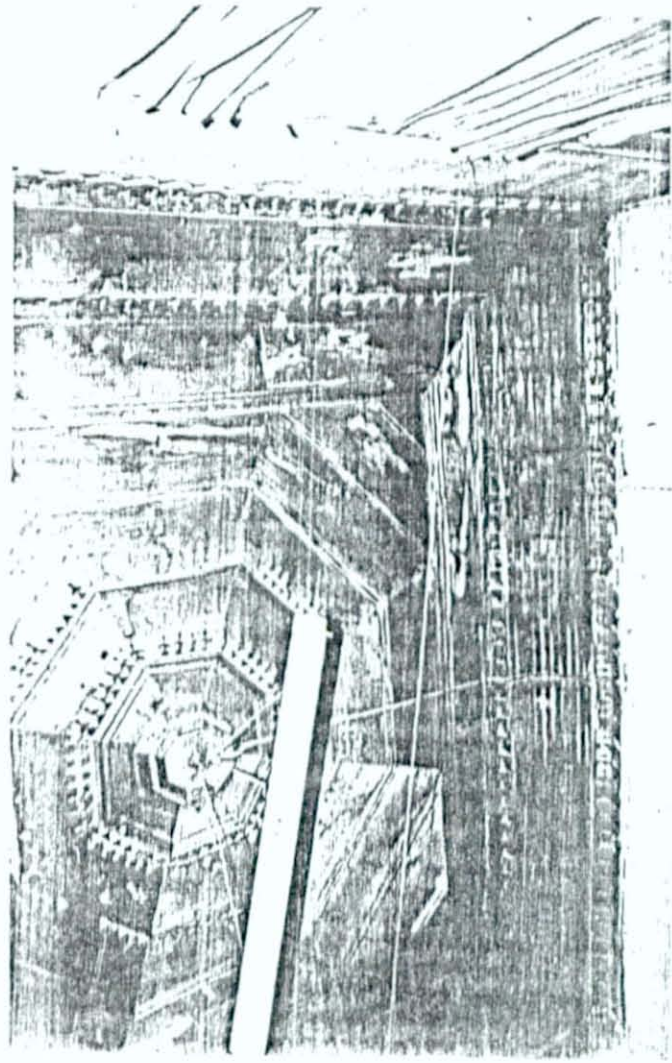
Resim 35

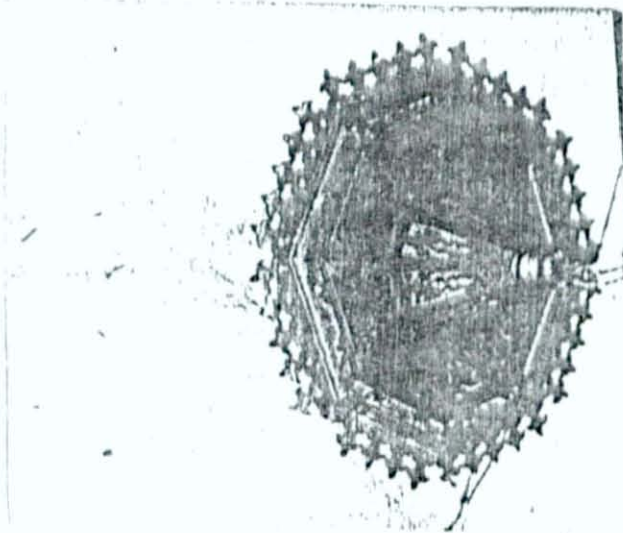
Resim 36

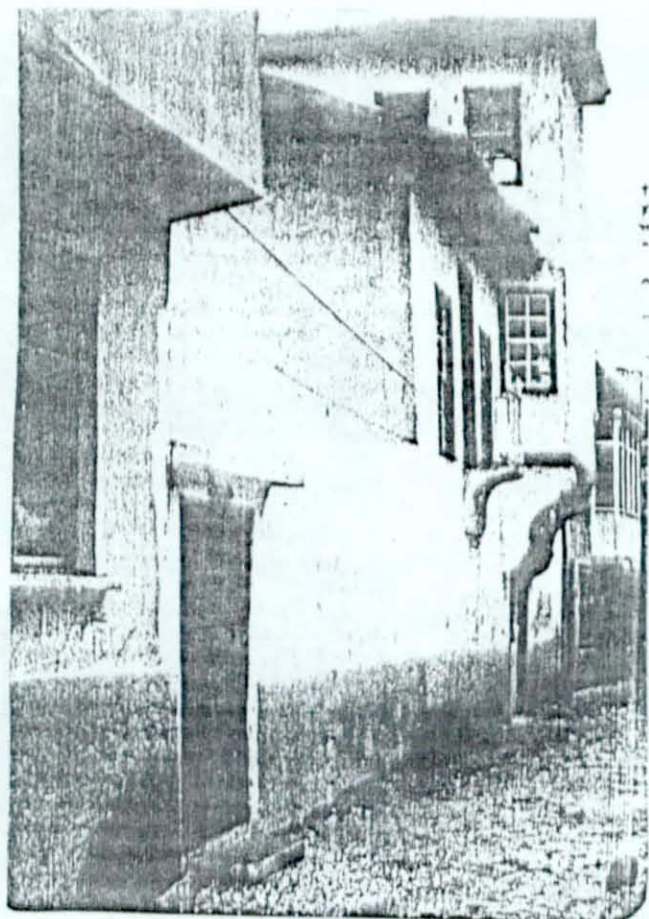
Resim 37

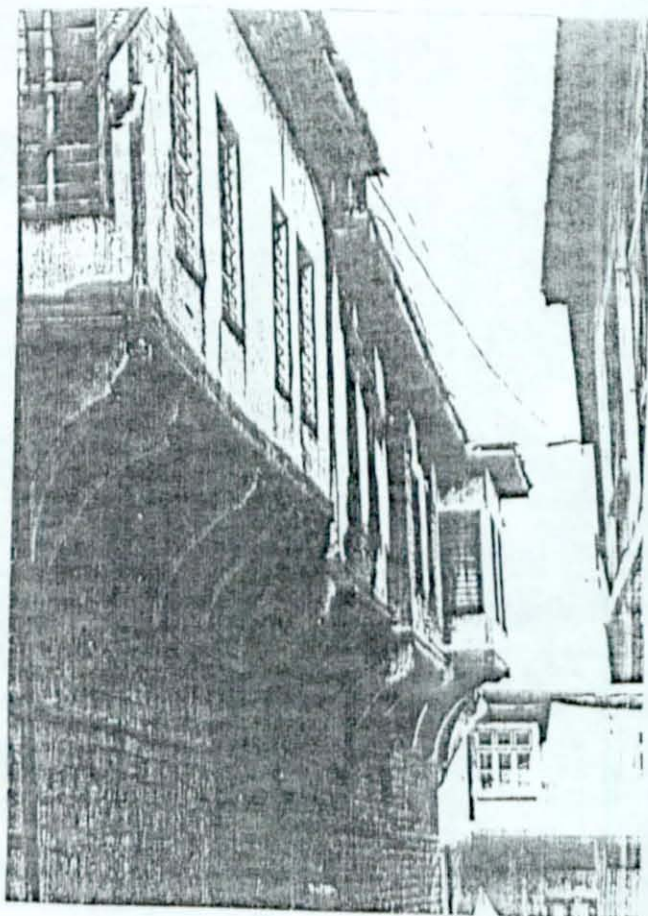
Resim 38

Resim 39

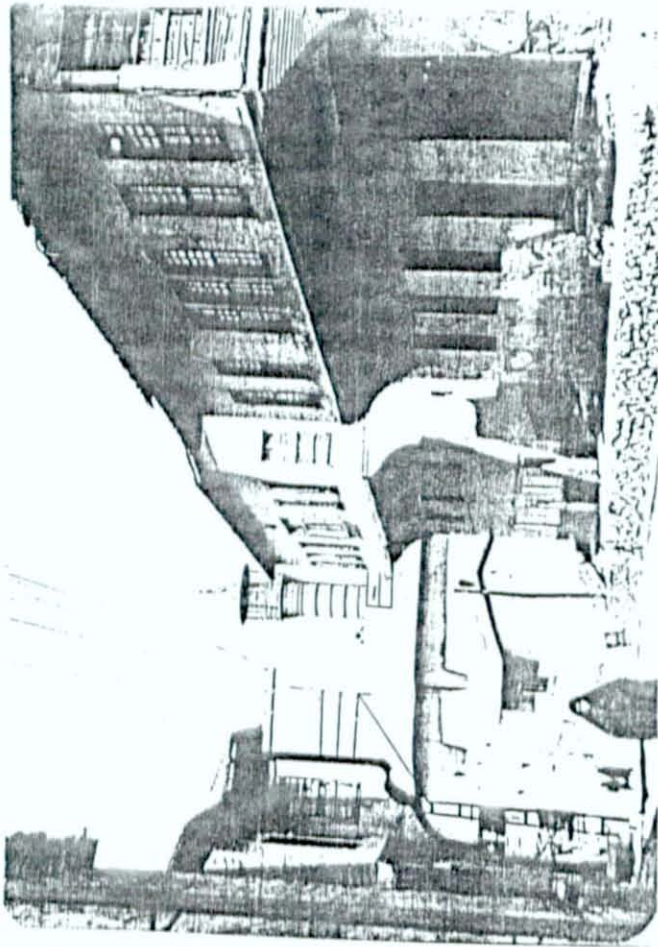
Resim 40

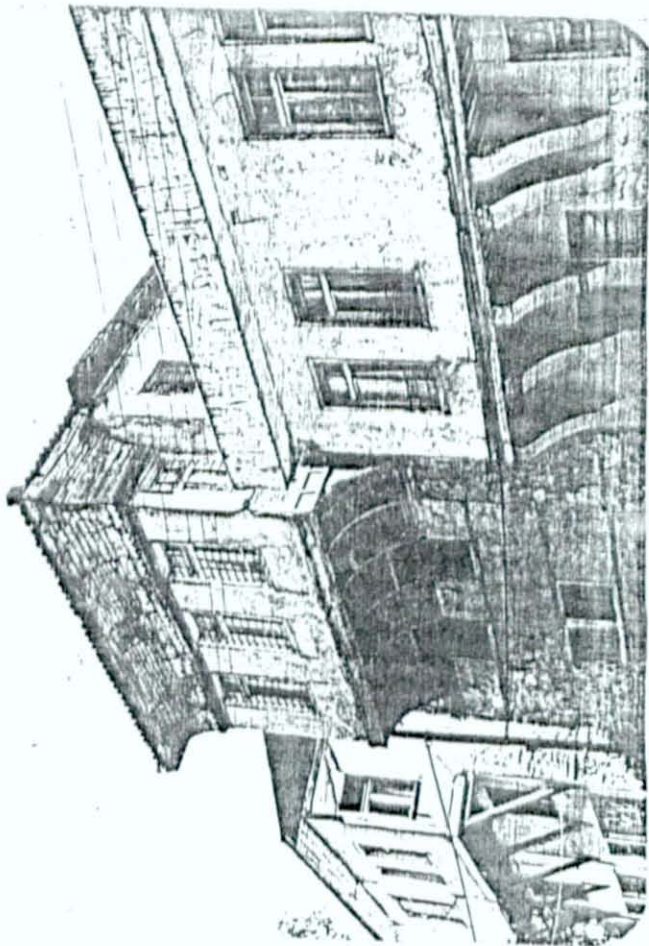
Resim 41

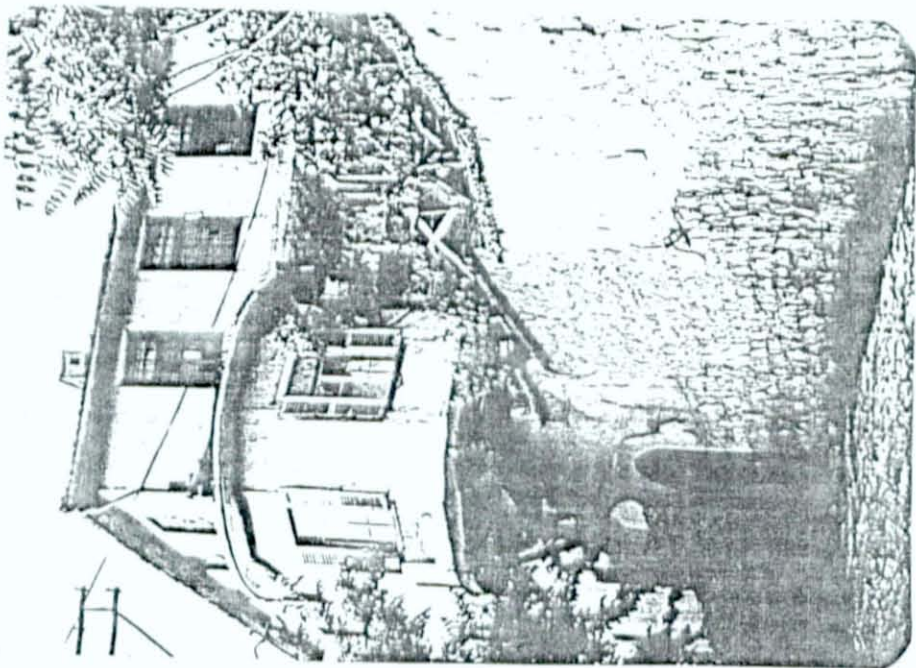
Resim 42

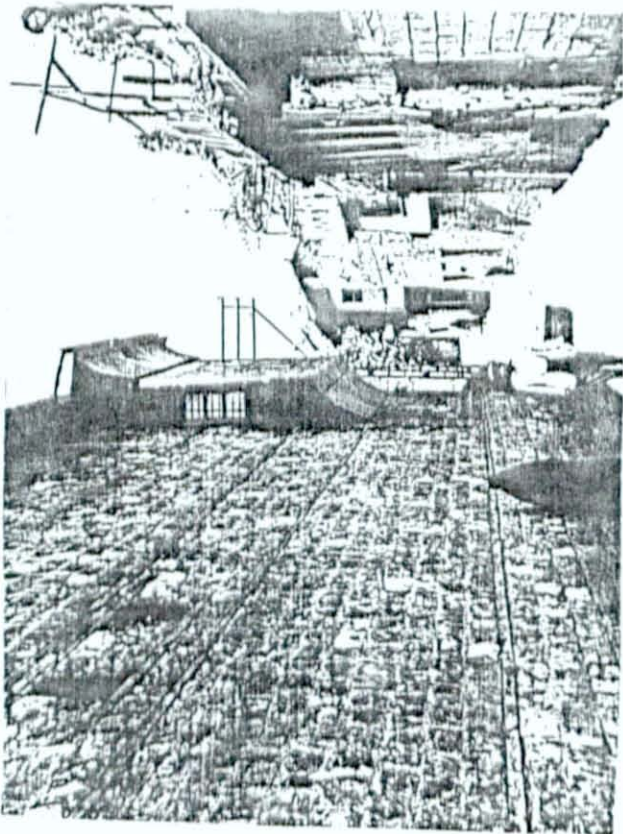
Resim 44

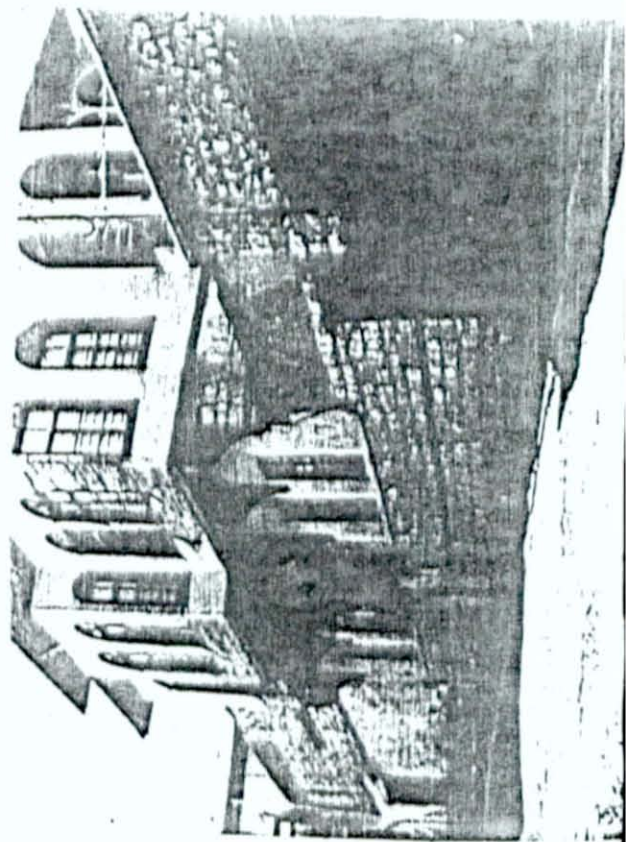
Resim 45

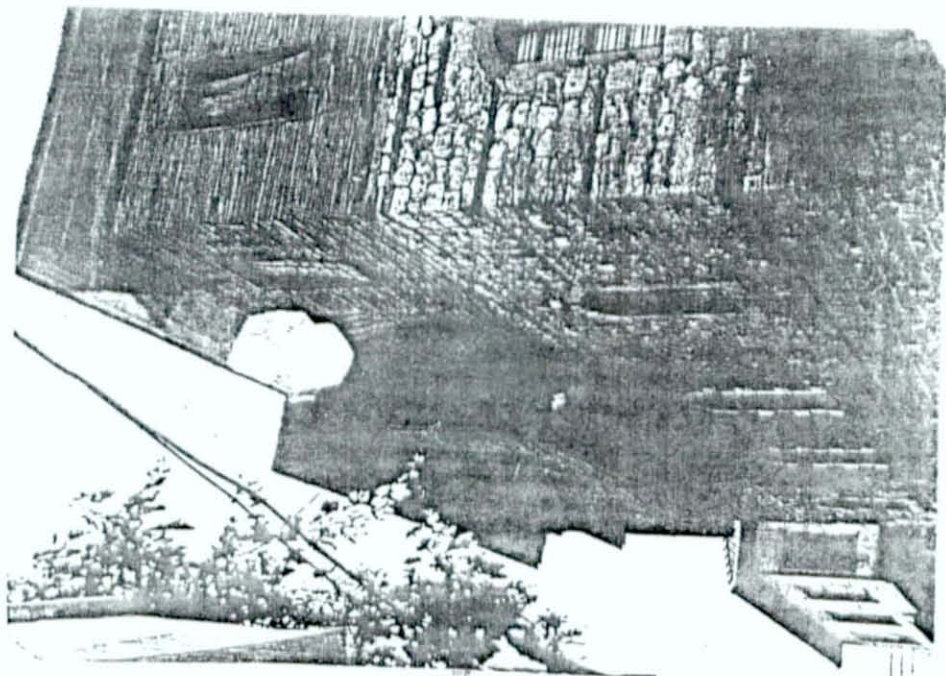
Resim 43

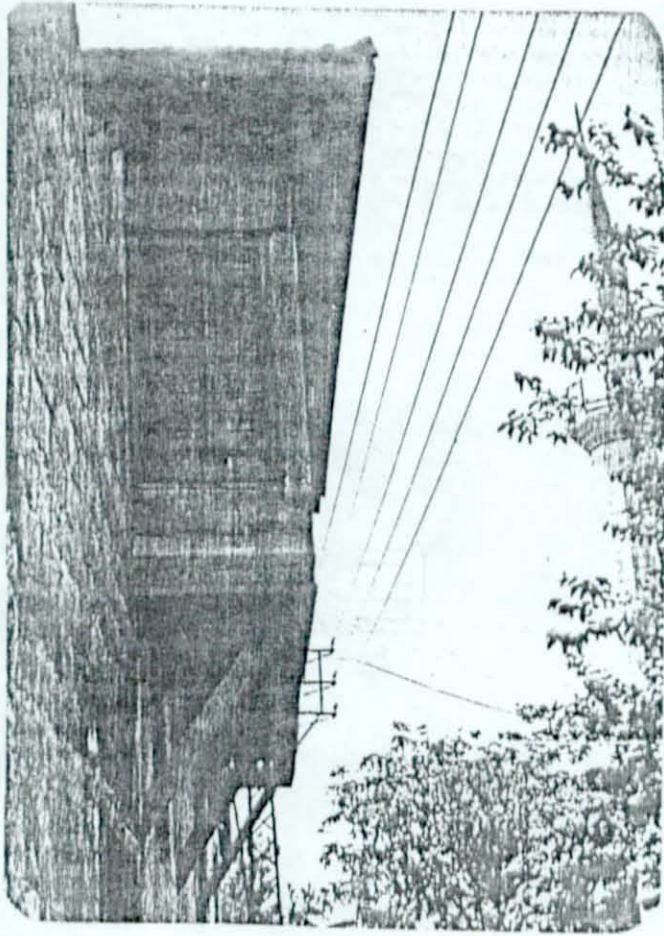
Resim 47

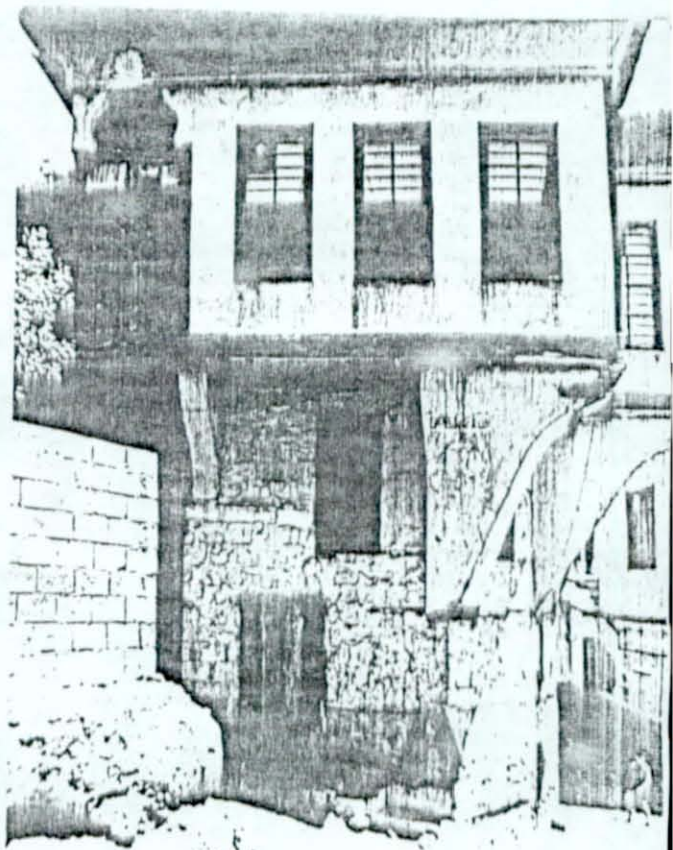
Resim 48

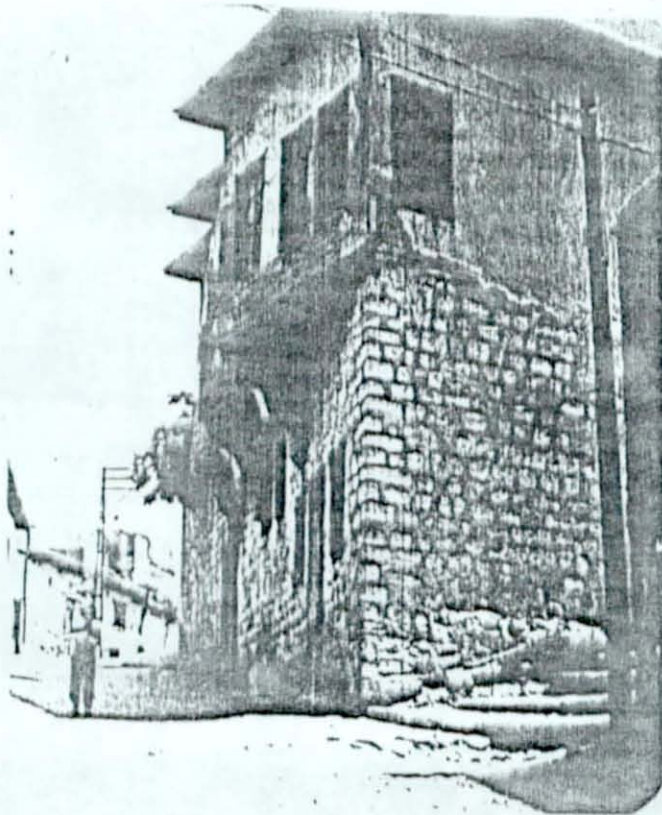
Resim 46

Resim 49

Resim 50

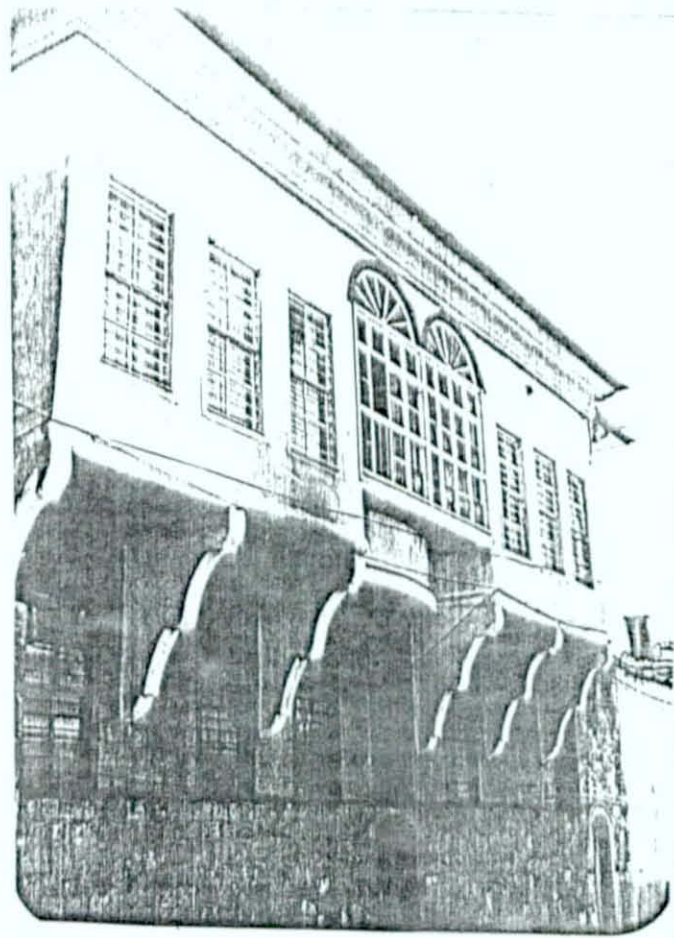
Resim 51

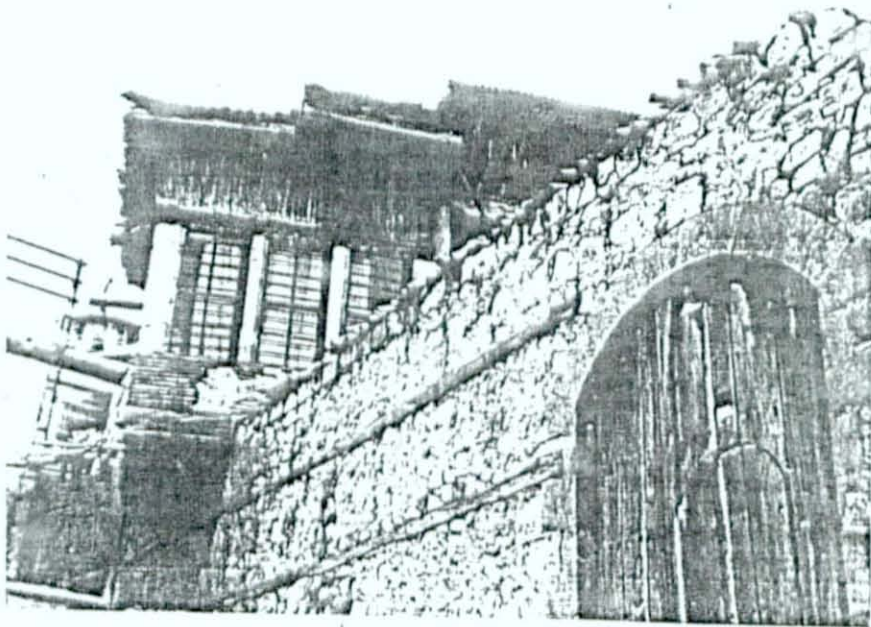
Resim 52

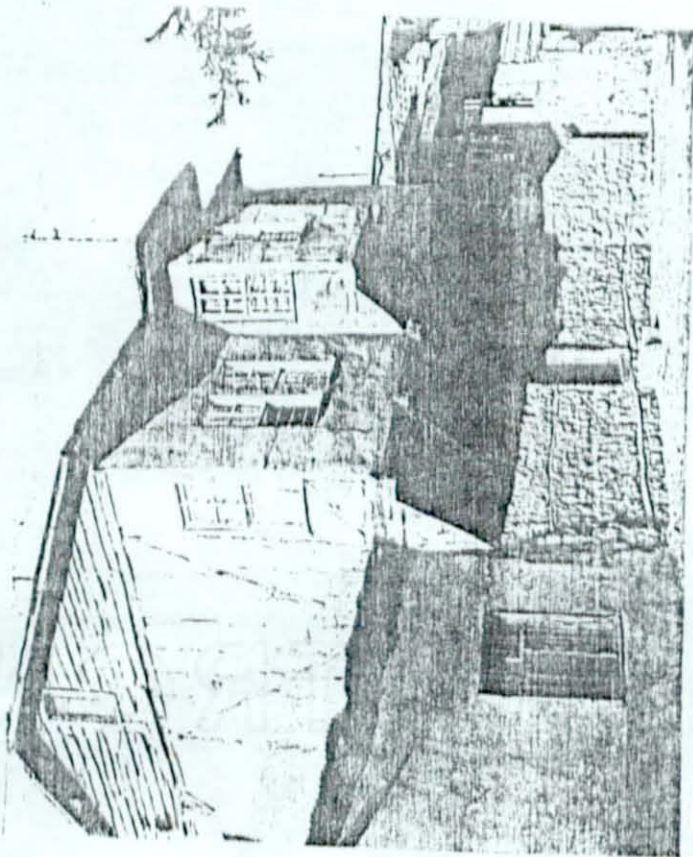
Resim 53

Resim 54

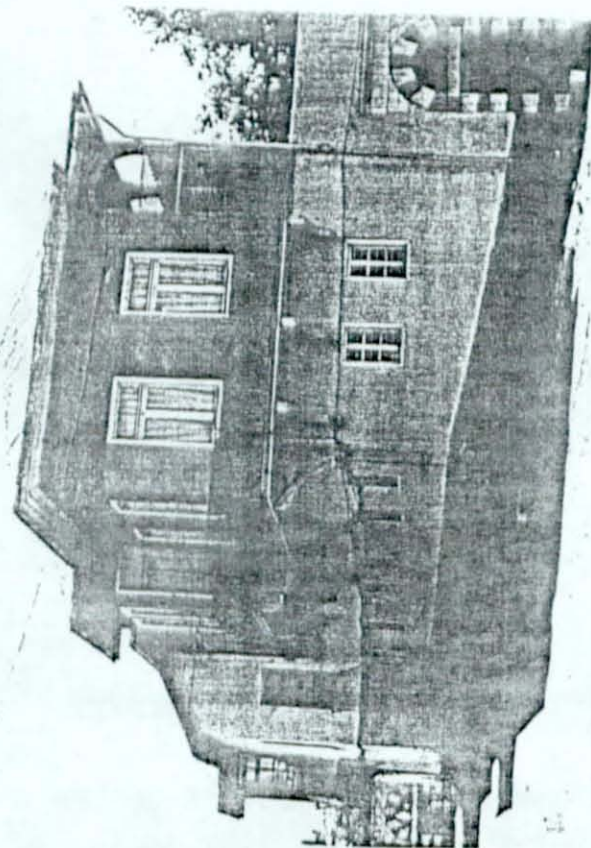
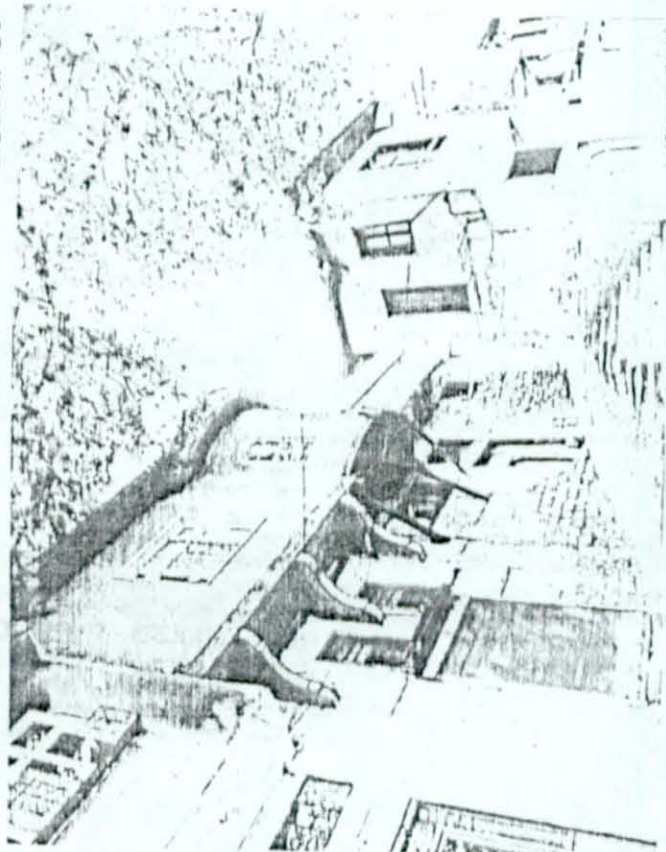

Resim 55

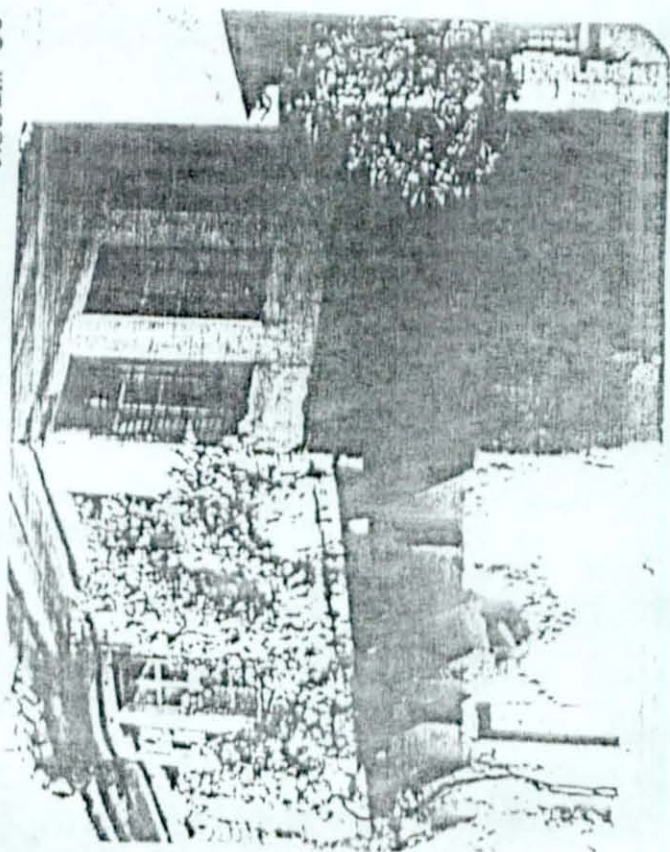
Resim 57

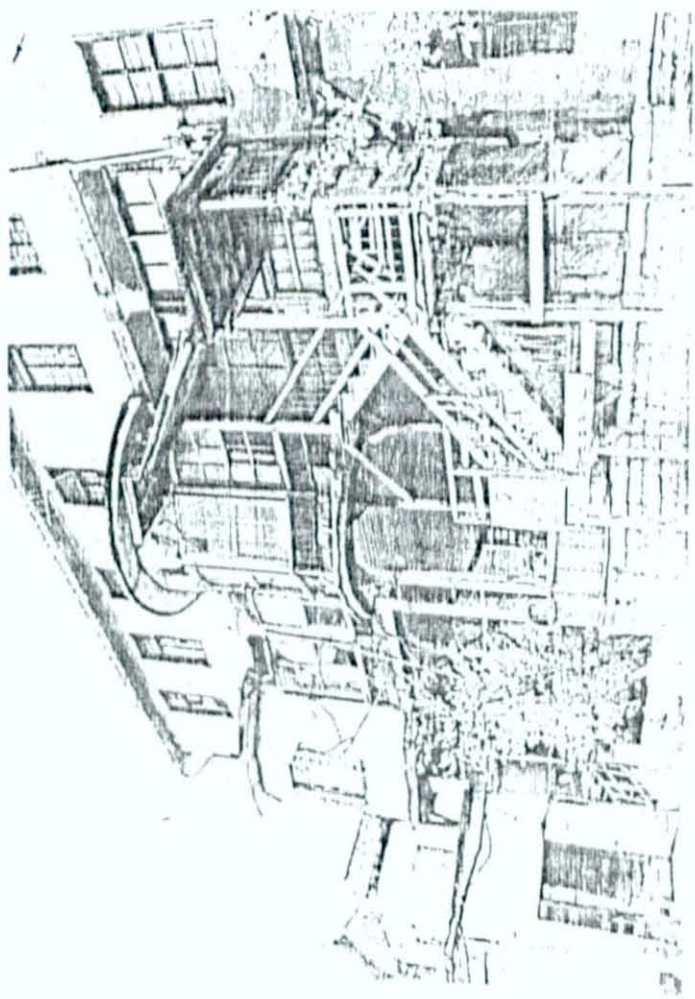
Resim 59

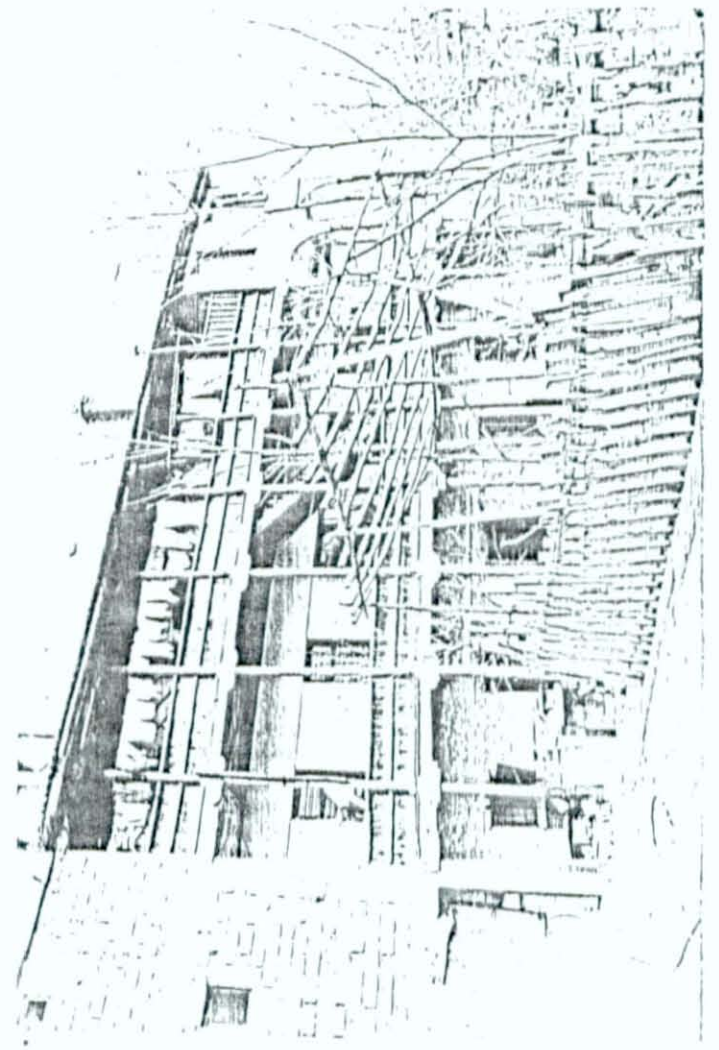
Resim 56

Resim 58

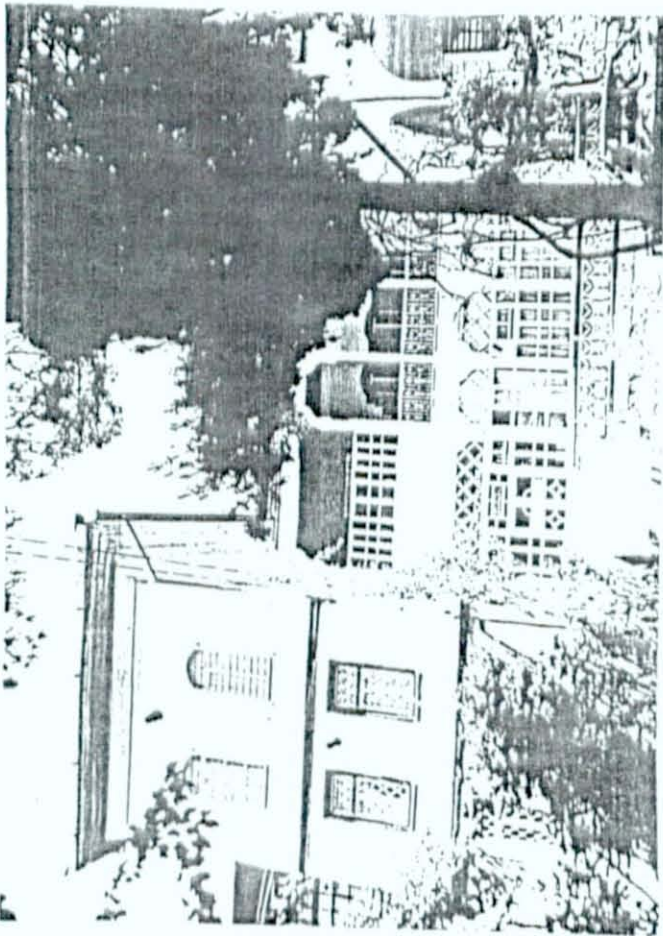

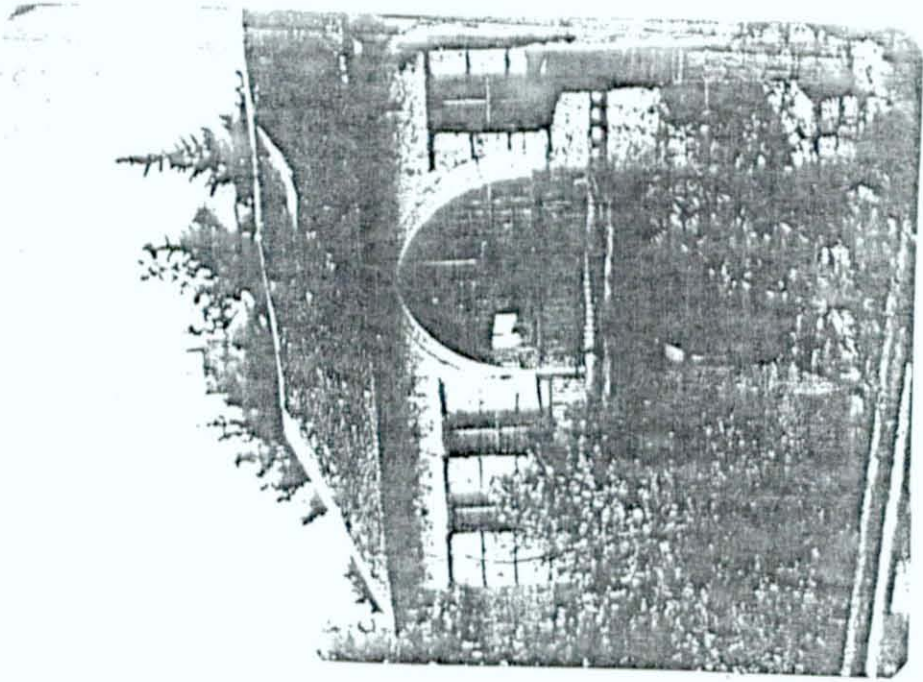
Resim 60

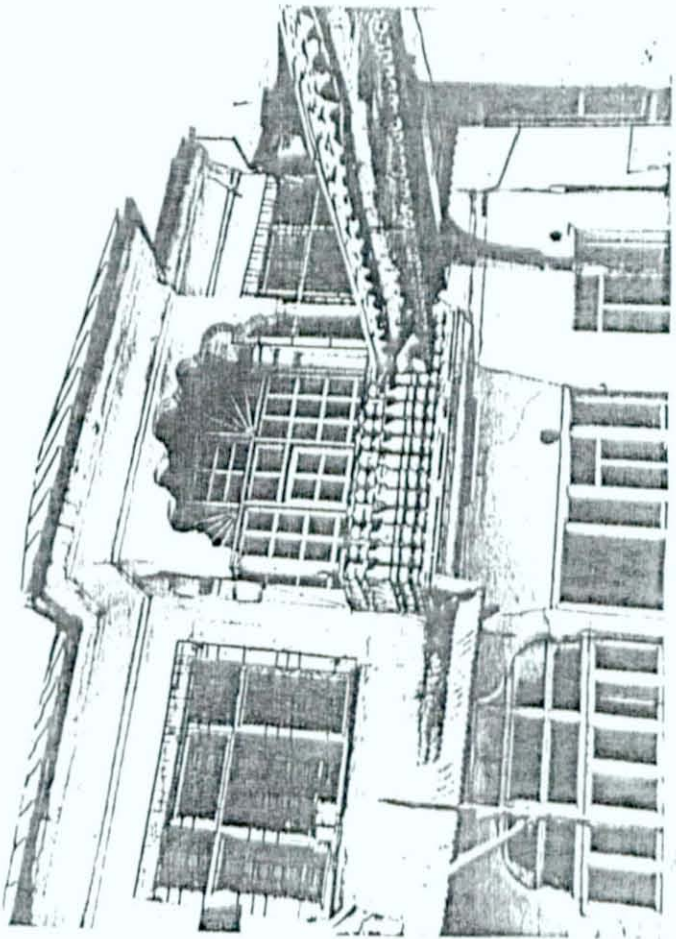
Resim 61

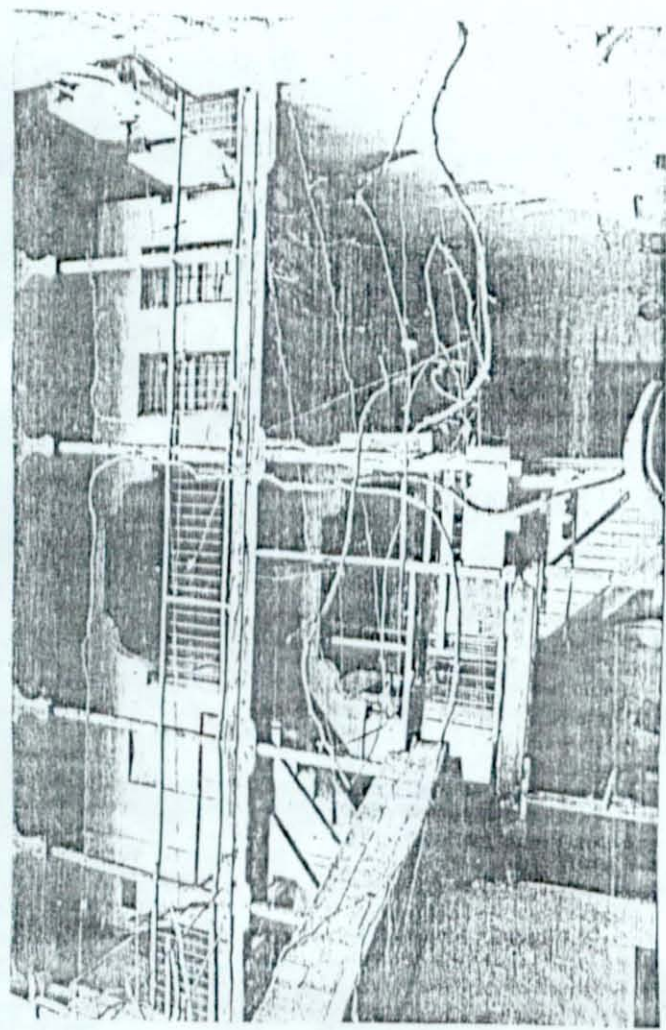
Resim 62

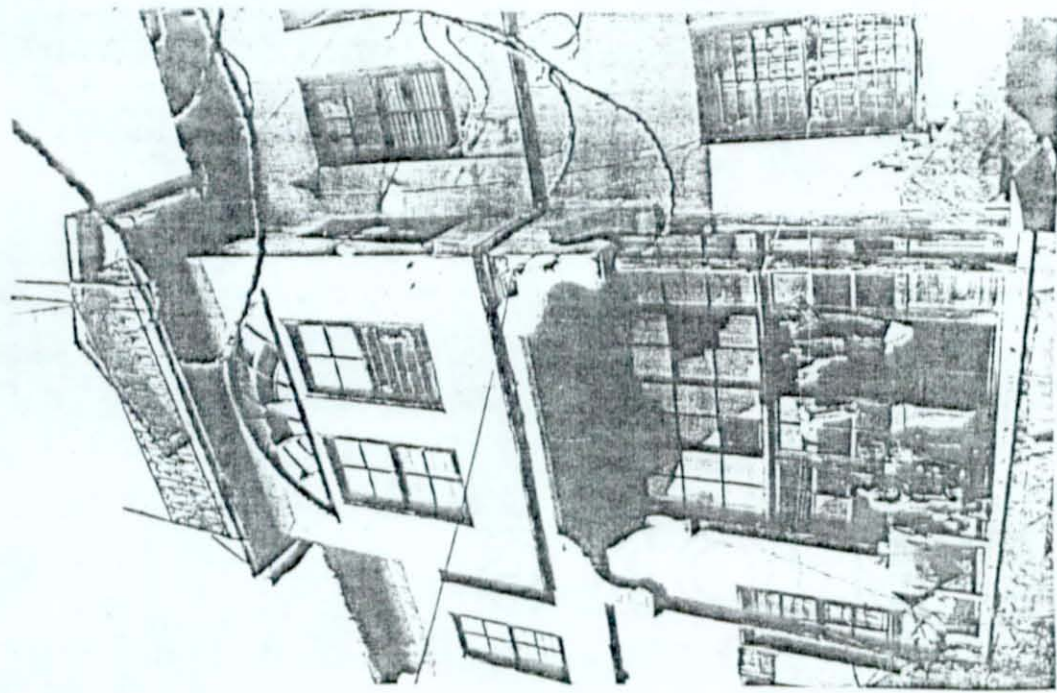
Resim 64

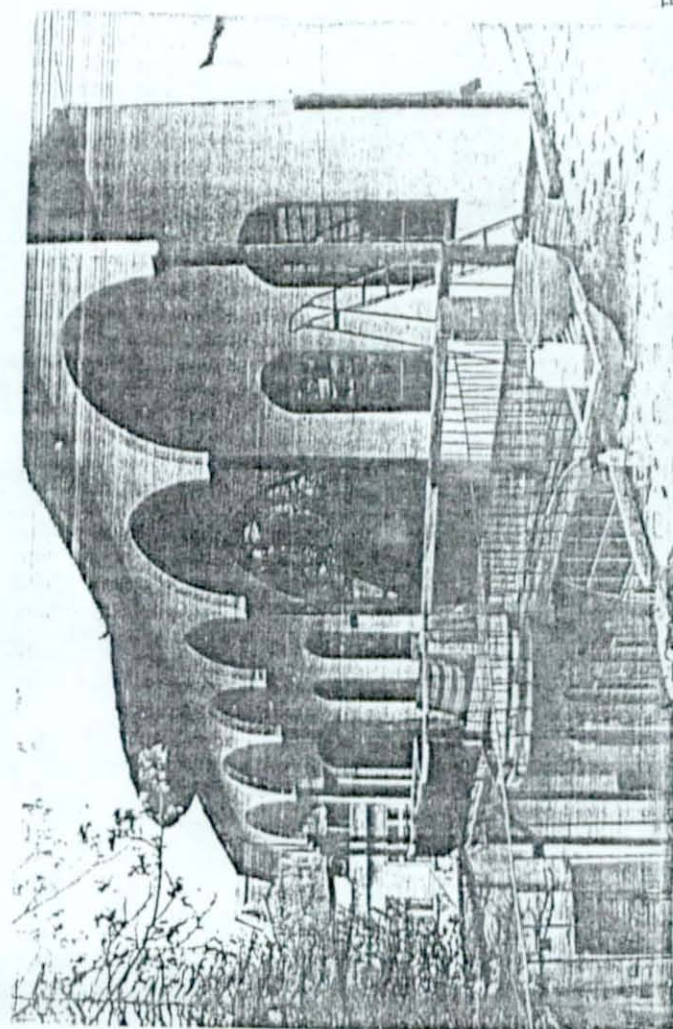
Resim 63

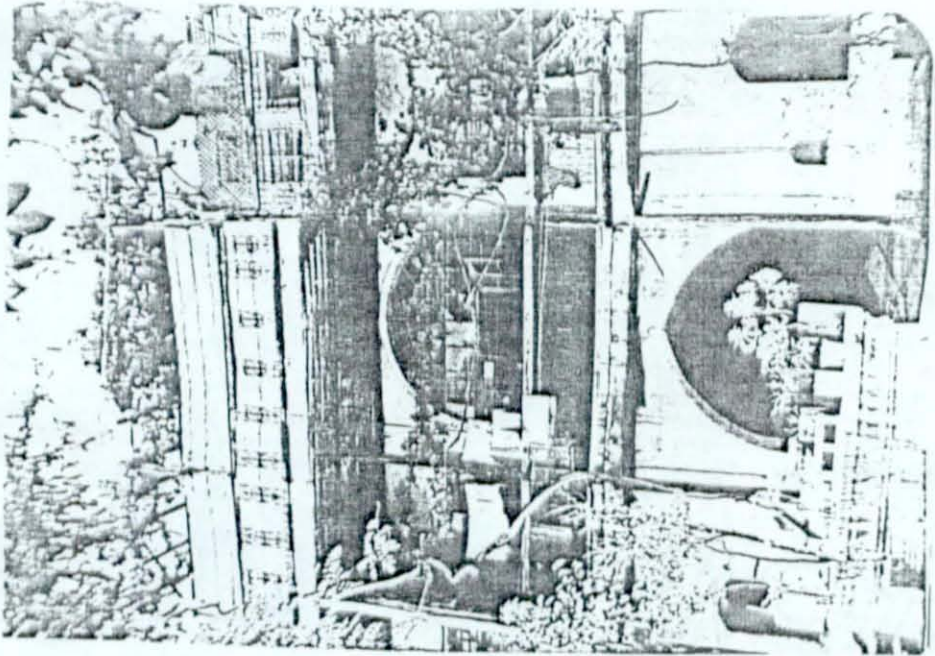
Resim 65

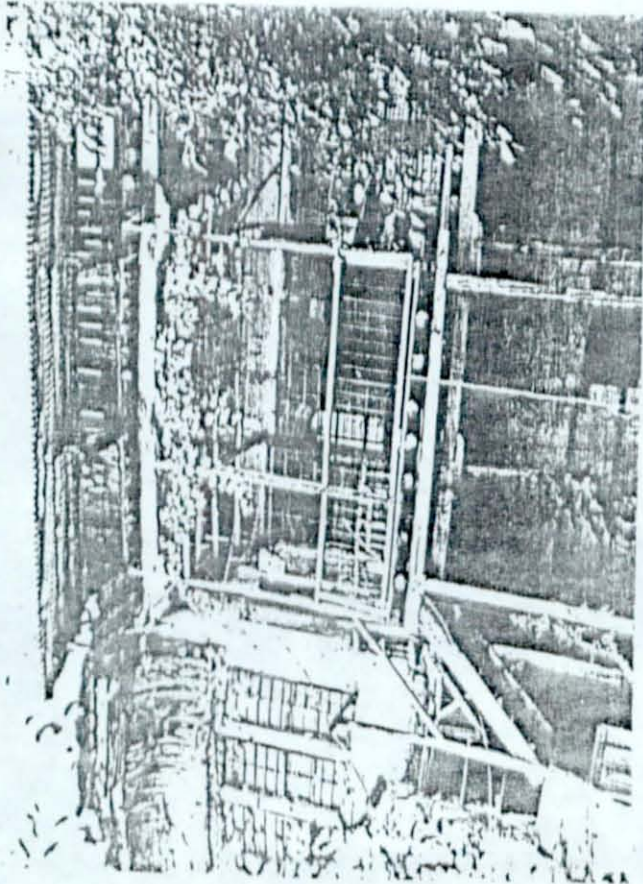
Resim 66

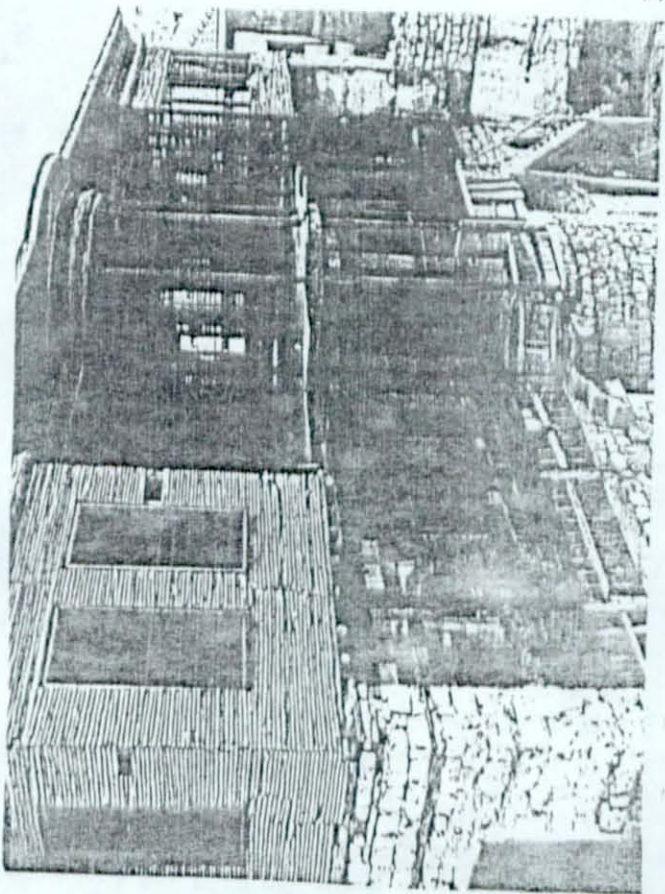
Resim 67

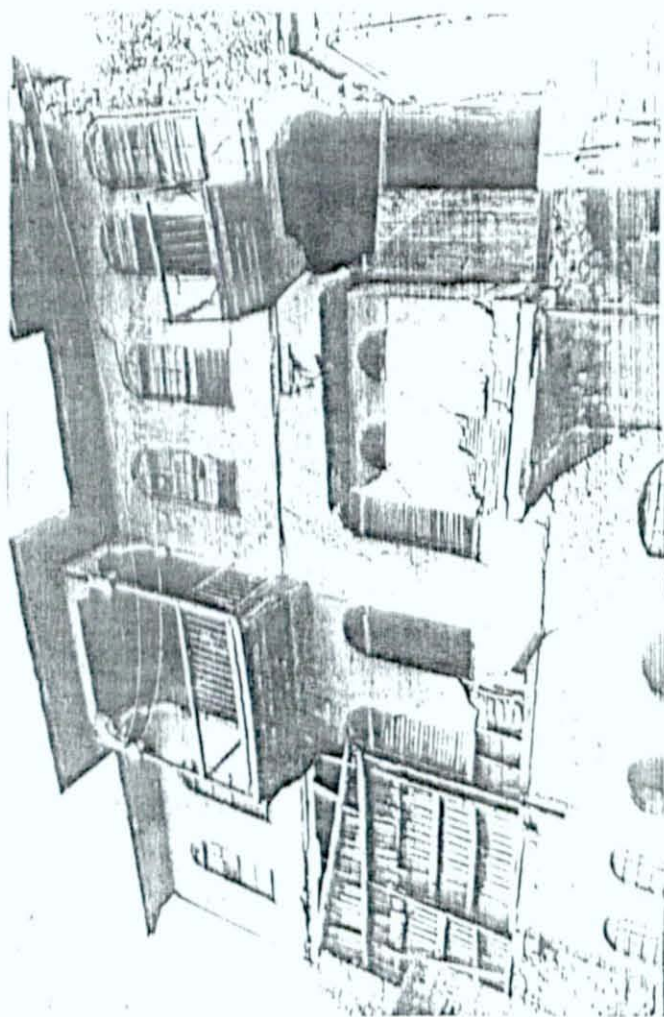
Resim 70

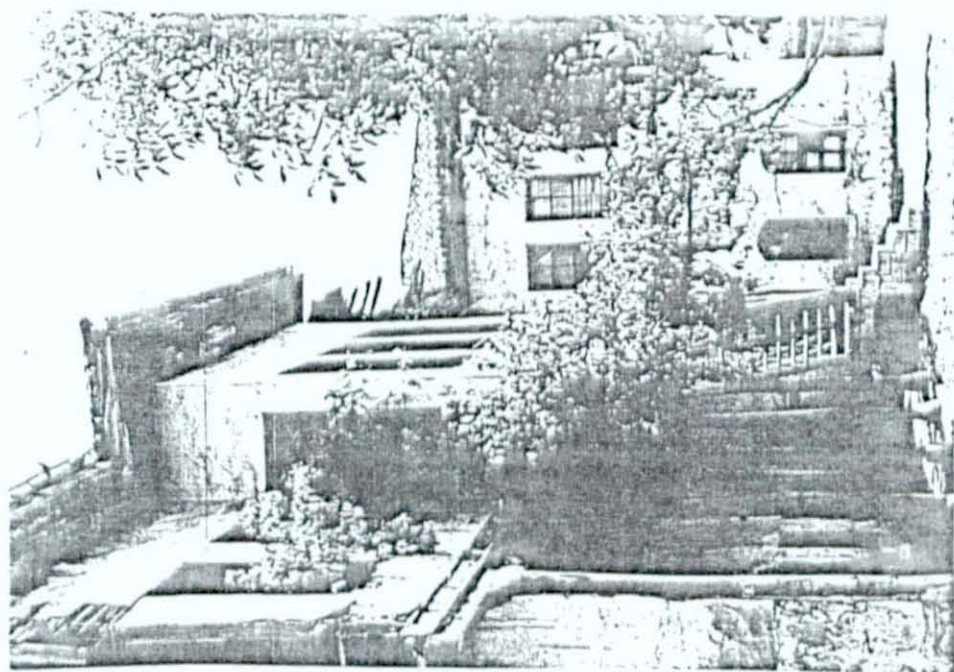
Resim 68

Resim 69

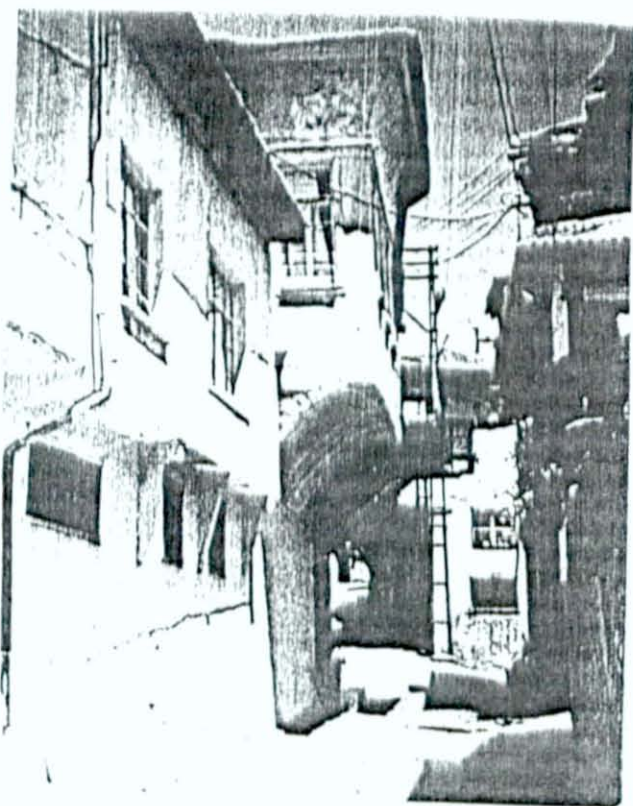
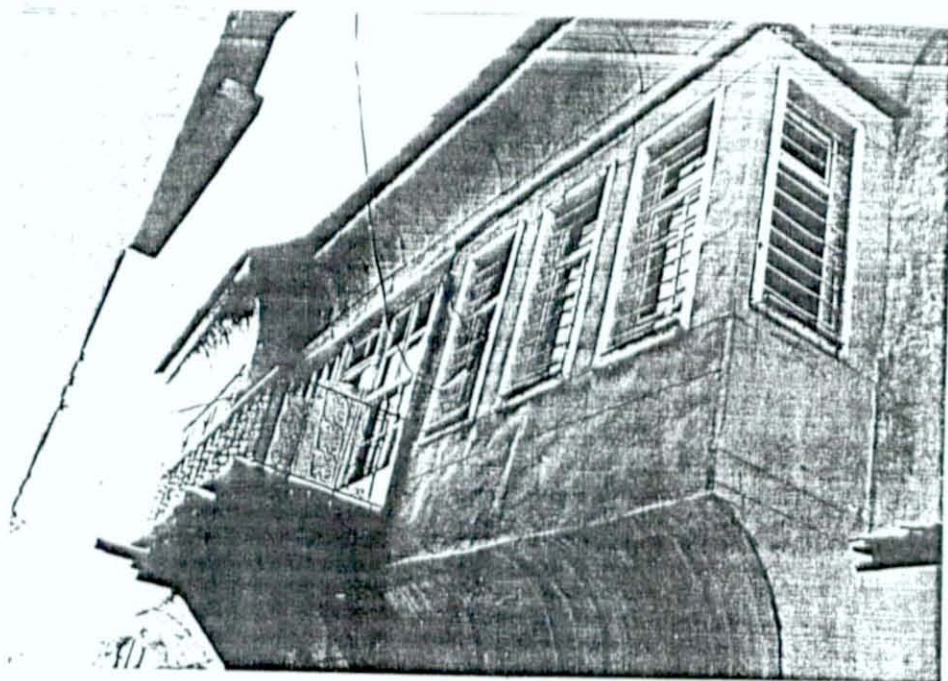
Resim 71

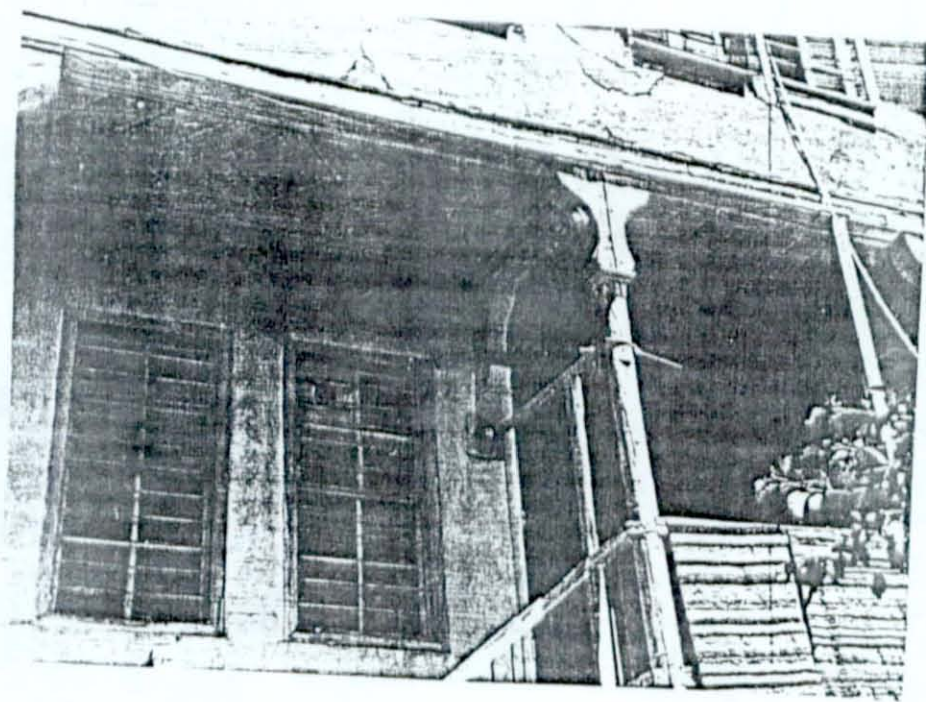
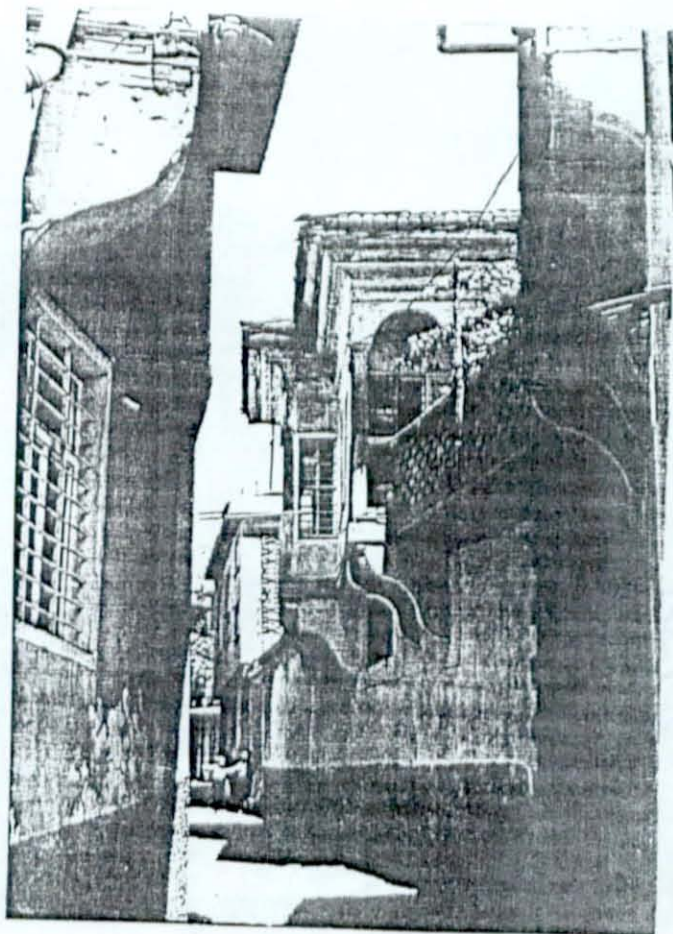
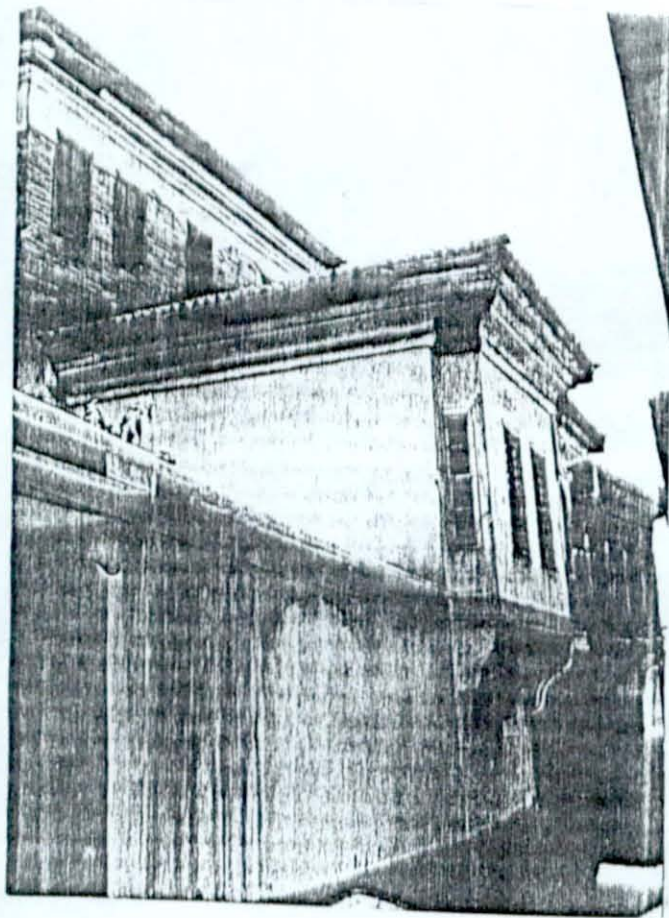

Resim 72

ÖRNEK ALANDAN RESİMLER

ÖZGEÇMİŞ

1958 Trabzon doğumluyum. İlk, orta, lise öğrenimimi Trabzon'da yaptım. 1981-82 güz dönemi Karadeniz Üniversitesi, İnşaat-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünden lisans diploması aldım. 1983-84 döneminde başlamış olduğum yüksek lisans öğrenimime devam etmekteyim.

Hicran Bozdemir